

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

PAA GRUNDLAG AF DEN AF H. WEITEMEYER UDGIVNE 3. UDGAVE
OG UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDGIVET AF

GUNNAR KNUDSEN

I. BIND

INDLEDENDE BESKRIVELSE AF DANMARK

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG

KØBENHAVN 1929

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

KØBENHAVN OG FREDERIKSBERG.

	Pag.
I. INDLEDNING	201
Beliggenhed p. 201. Grænser og Omegn p. 202. Oprindelse, Udvikling, Kvarterer p. 204. Færdselsaarer p. 208. Anlæg p. 215. Udstrækning og Areal p. 220. Finansielle Forhold p. 221. Administrative Forhold p. 224. Inddeling i Kvarterer p. 225.	
II. BYGNINGER OG INSTITUTIONER.....	228
<i>Kirker, Kapeller m. m., Kirkegaarde</i>	228
Kirker under Vor Frue Provsti p. 228. Kirker under Holmens Provsti p. 263. Kirker under Vestre Provsti p. 287. Kirker under Frederiksberg Provsti p. 296. Skt. Nicolai Kirkebygning p. 303. Kirker for Menigheder udenfor Folkekirken p. 306. Kirkegaarde p. 321.	
<i>Slotte og Palæer</i>	327
Christiansborg p. 327. Rosenborg p. 346. Amalienborg p. 354. Prinsens Palæ p. 360. Charlottenborg p. 364. Frederiksberg Slot p. 372.	
<i>Administrations- og Retsbygninger</i>	378
Ministerialbygninger p. 378. Arkiver p. 380. Raadhuse p. 385. Retsbyg- ninger p. 397. Politbygninger p. 402.	
<i>Undervisningsanstalter og Skoler</i>	405
Universitetet og dertil knyttede Institutioner p. 405. Kollegier p. 421. Poly- teknisk Lærestanstalt p. 429. Landbohøjskolen p. 433. Andre Stats-Lærestal- ter p. 437. Seminarier p. 442. Tekniske Skoler p. 443. Handelsskoler p. 446. Husholdningsskoler p. 448. Idræt p. 450. Statens højere Almenskoler p. 452. Kommunale Skoler p. 455. Private Børneskoler p. 464. Abnormskoler p. 471.	
<i>Biblioteker og videnskabelige Institutioner</i>	475
<i>Museer</i>	486
<i>Teatre</i>	502
<i>Hospitals- og Forsørgelsesvæsen</i>	508
Statshospitaler p. 508. Kommunale Hospitaler p. 516. Amtssygehus p. 527. Private Hospitaler p. 528. Andre Institutioner under Sundhedsvæsenet p. 534. Kbh.s Forsørgelsesvæsen p. 536.	
<i>Stiftelser og Velgørenhedsinstitutioner</i>	542
Stiftelser som henhører under Foreninger og Lav p. 542. Andre Stiftelser p. 552. Asylter, Børne- og Optagelseshjem p. 561. Andre velgørende In- stitutioner p. 566.	

	Pag.
<i>Hær og Flaade. Militære Etablissementer</i>	568
Landbefæstning p. 568. Søbefæstning p. 570. Orlogsværftet og Flaadestationen p. 571. Chr. IV's Tøjhus p. 577. Kastellet p. 580. Kaserner p. 582. Militære Institutioner p. 583.	
<i>Københavns Havn</i>	585
Frihavnen p. 588. Toldhavnen p. 592. Besejling og Udnyttelse p. 607.	
<i>Børsen</i>	608
<i>Pengeinstitutter</i>	611
Banker p. 611. Sparekasser p. 617. Kredit- og Hypotekforeninger p. 619. Forsikringsselskaber p. 621. Andre Pengeinstitutter p. 627.	
<i>Trafik- og Kommunikationsvæsen</i>	631
Post- og Telegrafvæsen p. 631. Rederier p. 635. Jærnbaner p. 637. Sporveje p. 645.	
<i>Hoteller</i>	647
<i>Foreningsbygninger</i>	649
<i>Dagblade</i>	661
<i>Kommunale tekniske Anlæg</i>	663
Vandforsyning p. 663. Belysningsvæsen p. 669. Kloakvæsen p. 674. Vejvæsen p. 679. Torvevæsen p. 681. Brandvæsen p. 686. Politivæsen p. 689. Badeanstalter p. 692.	
<i>Parker og Lystanlæg m. m. Monumenter</i>	694
<i>Gamle Huse</i>	712
III. BEFOLKNINGS-, ERHVERVS- OG BOLIGFORHOLD m. m.	727
<i>Befolknings- og Erhvervsforhold</i>	727
<i>Bolig-, Leje- og Ejendomsforhold</i>	731
<i>Større Fabrikker og industrielle Anlæg</i>	733
<i>Handels- og Søfartsforhold</i>	749
IV. HISTORIE	758
Københavns Terrænforhold og ældste Udvikling p. 758. Det middelalderlige København p. 762. Byens Kirker, Klostre og Gilder i Middelalderen p. 769. Fra Reformationen til den store Ildebrand p. 773. København 1728-1800 p. 788. København 1800-1850 p. 793. København 1850-1900 p. 796. København i det 20. Aarhundrede p. 802.	
<i>Frederiksberg</i>	807
<i>De gamle Landsbyer paa Hovedstadens Omraade</i>	813
<i>Litteraturfortegnelse</i>	816
De vigtigste Skrifter, der vedkommer Københavns og Frederiksbergs Topografi og Historie p. 816. De vigtigste Værker og Samlinger, der vedkommer Topografien for hele Landet eller større Dele af det p. 821.	
BILAG.	
<i>Kort over København og Frederiksberg</i> , i 2 Blade.	

Christiansborg.

II.

Bygninger og Institutioner.

Kirker, Kapeller m. m. Kirkegaarde.

København hører i gejstlig Henseende under *Københavns Stift* og har, foruden Slotskirken, 54 Kirker under 3 Provstier, nemlig *Vor Frue Provsti* med 23 Kirker, *Holmens Provsti* med 20 Kirker og *Vestre Provsti* (opr. ved Res. af $\frac{27}{8}$ 1901) med 11 Kirker. Desuden findes Kirker eller Kapeller ved 10 Hospitaler, Stiftelser o. lign., samt 25 Kirker og Kapeller for Trossamfund udenfor Folkekirken. *Frederiksberg* hører til Frederiksberg Provsti (udskilt ved Res. af $\frac{27}{8}$ 1897 af Sokkelunds og Smørum Hrd.s Provsti) og har 11 Kirker samt 1 Sygehuskapel. Desuden 8 Kirker og Kapeller for Trossamfund udenfor Folkekirken. København og Frederiksberg har saaledes tilsammen c. 110 Gudshuse. En meget betydelig Del af Kirkerne er opf. i den sidste Menneskealder; da Trap's 2. Udgave udkom, havde København-Frederiksberg 15 Sognekirker; da 3. Udg. udkom, fandtes 30 Sognekirker og 10 Filial- og andre Kirker, medens der nu ialt er 65 Kirker. Som Følge heraf har gentagne Sognedelinger fundet Sted, og København-Frederiksberg udgør nu ialt 60 Kirkesogne; om Sognenes nuvær. Udstrækning henvises til Oversigtskortet p. 222-23.

Kirker under Vor Frue Provsti.

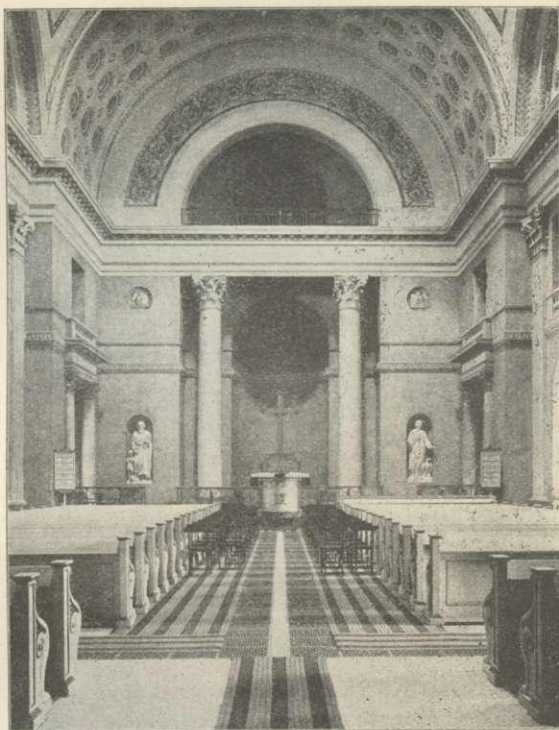
Christiansborg Slotskirke (*Hof- og Slotskirken*) ligger paa den nordl. Del af Slotsholmen ved Højbro. Ved Slottets Opførelse 1733-40 blev Kirken rejst som en særskilt Bygning ved Slottets Nordside og indviedes $\frac{27}{11}$ 1740, skønt der endnu i 1742 arbejdedes paa dens Indre. Denne Kirke, som ødelagdes ved Slotsbranden 1794, sluttede sig i det Ydre nøje til selve Slottets Arkitektur, idet den havde Mezzanin mellem de øvre og de nedre Vinduer. Det indre, et aflangt fir-

kantet Rum, gjorde et ret pragtfuldt Indtryk. Det omkringløbende Galleri blev baaret af hvide Marmorsøjler paa Postamenter af norsk Marmor. I Loftet, hvis Stukornamenter ligesom mange andre Detailler var forgyldte, sad som Plafondmaleri H. Krocks Billede „Dommedag“, der var malet 1721 til Københavns Slot. Alter, Prædikestol og Orgel var anbragte over hinanden; ved Siden af Alteret var indsat bibelske Malerier af „Monsr. Frantz“. I dette Kirkerum foregik bl. a. Chr. VII's og Caroline Mathildes Kroning $\frac{1}{6}$ 1767.

Da Slottet genopførtes efter Branden, rejstes ogsaa Kirken paany, efter Tegn. af

C. F. Hansen; Indvielsen fandt Sted $\frac{14}{6}$ 1826.

Kirken, der udvendig er c. 61 m lang, og 28 m bred, er, med Benyttelse af de ældre Mure, holdt i samme klassiske Stil som Slottet. Foran Façaden, ud mod Slotspladsen, staar en Tempelfronton med 4 Søjler af romersk-jonisk Orden; over det flade Kobbertag hæver sig en lav, ligeledes kobbertækket Kuppel, hvilende paa en muret Cylinder. Det indre, hvis Komposition minder noget om Fr. V's Kapel i Roskilde, virker lyst og køligt. Midt over det aflangt firkantede Rum hæver sig den kassettede, med Engle af Thorvaldsen prydede Kuppel, hvilende paa 4 Pendentiver (med Engle i Basrelief, af Bissen) og

Slotskirkens Indre.

paa Rundbuer og Piller. De to Buer i Kirkens Længderetning indgaar i Sideskibene, og under dem er der bag korinthiske Lisener indføjede Gallerier. Ved de 4 Hovedpiller er der mellem Midtskib og Sideskibe Døre med korinthiske Portaler. Over Vestibulen indenfor Kirkens Hovedportal, hvorfra der i to særskilte Siderum fører Trapper op til Gallerierne, er der et af to korinthiske Søjler baaret Pulpitur (den kgl. Stol), over hvilket Orgelet har Plads. Paa lignende Maade flankeres Alternichen, der vender mod Vest, af to korinthiske Søjler. Alteret, der er hævet 3 Trin, bestaar af et Marmorbord og derover et forgyldt Kors. Prædikestolen, midt for Opgangen til Koret, er hvidlakeret med forgyldte Ornamenter. Døbefonten, af Porfyrr, har forgyldte Bronzeornamenter. Kirkegulvet bestaar af Marmorfliser. I Nicher paa hver Side af Alternichen og af Hovedindgangen staar 4 Evangeliststatuer i Gibs: Lucas af H. E. Freund (fra 1825, først opstillet efter Kunstnerens Død), Matthæus af Th. Stein (fra 1871), Johannes af C. Peters og Marcus af H.

Conradsen (fra 1875); over Statuerne 4 smaa Relieffer. I Sideskibene er der bl. a. 4 Basrelieffer af Bissen (Kongernes Tilbedelse, Christus og Børnene, Christus i Templet og Lazari Opvækkelse). I Præsteværelset for Enden af det nordlige Sideskib findes et Portræt af Bygmesteren, C. F. Hansen, i Sakristiet bag ved Alteret et Maleri, Salomons Dom. Klokkerne hænger i Vestmuren. Da Christiansborg Slot,

med hvilken Kirken staar i Forbindelse ved en lav Fløj (Kavalergangen), atter brændte Okt. 1884, blev Kirken staaende urørt.

Vor Frue Domkirke.

Kirketienden og altsaa ogsaa Kirken, enstemmig og i from Ærefrygt havde skænket Tredjedelen af Tienden til Mariæ Kirke „til Guds Huses Opførelse og Udsmykning“, og for at ingen skulde afstaa fra dette gode og fromme Forsæt, stadfæstede Ærkebispens dette Brev med sit Segl og truede dem, der tilbageholdt Tienden, med Udelukkelse fra Nadveren. Vor Frue gamle Mindebog nævner som Kirkens Grundlægger (Fundator) Biskop Peder Sunesøn, der efterfulgte Absalon paa Roskilde Bispestol 1191 og døde 1214. Den første Stenkirke er da rimeligvis bygget c. 1190-1200. Sidenhen højtideligholdtes Kirkens Indvielsesfest aarlig

Kirken ejes af Staten, og som en Del af Slottet er den henlagt under Indenrigsministeriet. Efter Slotsmenighedens Ophævelse 1926 staaer Kirken til Raadighed for H. M. Kongen til kirkelige Handlinger indenfor Kongehuset. 1927 afholdtes Rigsdagsgudstjenesten her. — Litt.: F. Schiøtt, i „Architekten“ ¹²/₁₂ 1903. — C. M. Smidt i „Tidsskr. for Industri“ 1911.

Vor Frue Domkirke (forhen *Skt. Maria Kirke*), paa Frue Plads lige overfor Universitetet, er Byens ældste endnu i Brug værende Kirke (den forlængst forsvundne Skt. Clemens var sikkert ældre), og fra første Færd den anseeligste. Den omtales første Gang i Slutningen af 12. Aarh.; i et udateret Tiendebrev, der er udstedt af Absalon som Ærkebisp, berettes, at Byen Havns Sognemænd, der ejede

den 14. Sept. indtil 1375, da den henlagdes til Søndagen efter Christi Legemsfest.

At Peder Sunesøn nævnes som Kirkens Grundlægger, kan ogsaa have sin Aarsag i, at han gjorde den til en Kollegiatkirke ved at oprette et Kollegiatkapitel, der bestod af en Dekanus som Formand, en Kantor og fire Kanniker. Medlemmerne, hvis Antal efterhaanden forøgedes til 12, var tillige Sognepræster ved Byens andre Kirker, Skt. Clemens, Skt. Nicolai og Skt. Peder, samt Taarnby, Brønshøj og Rødovre, assisterede af Hjælpepræster. Kannikernes Kapitelhus laa S. for Kirken, sammenbygget med denne; Vikarerne havde et lignende Forsamlingshus NV.

Vor Frue Domkirke.

for Skt. Peders Kirke. Til Kapitlet hørte en Domskole, der er Oprindelsen til Metropolitanskolen. Ved Reformationen blev Kapitlet ophævet og Kirken lagt ind under Universitetets Patronat.

Kirken led i sin første Tid meget af Ildebrande. I Kapitlets Sjølemessebog berettes saaledes, at Kirken ^{24/7} 1314 ødelagdes af Ild, og efter denne Brand opstattes der over den nordl. Indgangsdør en Sten med symbolsk Fremstilling af Christus og de 4 Evangelister samt en lat. Indskrift: „Aar 1316 genopførtes denne Kirke, 4 Gange tidligere ødelagt ved Ildebrande“. En af disse Brande var sikkert 1248, da Lübeckerne hærgede og brændte Byen, en anden vistnok 1259. Senere, Aar 1386, ødelagdes Kirkens 4 Klokker, da Skt. Peders Kirke brændte.

Et Par Billeder fra det 17. Aarh. giver os en Forestilling om Kirken, som den saa ud i Slutningen af Middelalderen. Den var da en Murstensbygning i gotisk Stil og har i mange Hovedtræk lignet Skt. Petri Kirke i Malmø. Bedst kendt er Koret, hvis Mure stod lige indtil 1807, og hvis højt opragende Midtparti var omgivet af en lav Omgang, udformet som 5, tresidet fremspringende Kapeller, en fransk Byggemaade, der i Løbet af 13. Aarh. vandt Indpas i de nordtyske Hanse-

stæder. Ved Anlægget af Kirkens nye Varmeværk 1925 genfandtes under Gangen om det nuværende Kor Ydermure af de 3 østligste Kapeller, der nu er bevarede og tilgængelige under Kirkens Gulv; de fine Enkeltheder tyder paa, at dette Korparti var opført ved Aar 1300. Usikrere er vor Viden om Kirkens andre Dele; dog er det tydeligt, at der ligesom i Roskilde Domkirke var Korsarme, som ikke sprang frem foran Langmurene, og at Skibet var delt i et højere Midtskib og to lavere Sideskibe. Til disse sidste føjedes i Slutningen af Middelalderen Kapellerne, der i det mindste paa Sydsiden dannede en hel, sammenhængende Række med sentgotiske Blindingsgavle. Indtil Slutn. af 15. Aarh. var Kirken taarnløs. I Kong Hans' første Regeringsaar stod det store Vesttaarn under Opførelse, og 1514 og følgende Aar rejstes der et højt, kobbærtækt Spir, hvori der lagdes et lille Udvalg af Kirkens Relikvier.

Af Kapeller i eller ved Kirkebygningen nævnes som de ældste *Vor Frue Kapel*, omtalt 1240, og *Skt. Kathrine Kapel*, i hvilket Bagersvendene holdt deres Sjælemesser. Senere tilkom *Hellig Trefoldigheds Kapel* ved Kirkens Sydside, stiftet 1464 af Jep Clausen og Hustru, *Hellig Trekongers Kapel*, der omtales 1476, *Skt. Laurentii Kapel* ved den sydl. Kirkedør, vistnok stiftet af Dekanen Bo, † 1354, *Skt. Rochi Kapel*, stiftet 1500 af Kantoren Mag. Anders Friis, og det vistnok lige efter Reformationen nedbrudte *Hellig Løsens Kapel* paa Kirkegaarden. I Kapellerne og i Kirken fandtes ialt henved 50 Altre. Det fornemste var Højalteret, i Kannikekoret; Sognealteret (Hellig Kors A.) havde Plads i det lavere liggende Menighedskor. Desuden var der bl. a. Altre for Knud Konge, Knud Hertug og den svenske Kong Erik, samt det til Skt. Johannes Evangelist indviende Kalentealter „De hellige 24 Oldefædres Alter“, Skt. Marcus og Lukas' Alter, hvor Skomagerne holdt deres Messer, og „Vor Frues Medlidenheds Alter“. Over Kirkens rige Relikvieskat er der endnu bevaret en Fortegnelse, der oplæstes ved den aarlige Relikviefest 25. Juli. Flere Helgenbilleder var rigt prydede med Guld og kostbare Stene; en adelig Dame skænkede saaledes i 1511 en Guldkrone og mange Guldsmykker til et Mariabillede.

Da København fra Erik af Pommerns Tid blev Kongens By og Residens, vandt Vor Frue endnu større Anseelse. Kongerne fra Chr. I kronedes i Kirken; det ny-stiftede Universitet blev højtidelig indviet her ved en Fest $\frac{1}{6}$ 1479. I de bevægede Tider under Reformationen led Kirken en Del ved den bekendte, af Ambrosius Bogbinder anførte Billedstorm 3. Juledag 1531, og ved den nye Læres Sejr mistede Kirken yderligere en stor Mængde af sine Prydelser. Men selve den stolte Bygning stod dog uforandret, og ved Bispesædets Forflyttelse til Hovedstaden blev den Sjællands og dermed hele Landets Hovedkirke, som det viste sig ved Kongekroningen $\frac{12}{8}$ og de nye Biskoppers Indvielse $\frac{2}{6}$ 1537. Alle Konger og Dronninger kronedes her lige til Suverænitets Indførelse, og Bispeordinationer saavel som Universitetsfester og andre store Højtideligheder foregik her.

Selve Bygningen undergik 1555 en Istandsættelse, og et eller flere af Kapellerne S. for Kirken indrettedes til Konventhus for de københavnske Præster samt for den gejstlige Ret. Fire Aar efter blev der foretaget flere Forandringer i Anledning af Kongens Kroning $\frac{10}{8}$ 1559; bl. a. blev Hovedskibets Hvælvinger prægtigt stafferet, ligesom der maledes adelige Vaaben paa Sidevæggene. I 1569 forfærdigede Mester Hans Maler en ny Altertavle, og der kom ny Prædikestol (den ældre flyttedes til det ny Kapel udenfor Nørreport); 1591 fik Kirken nyt Orgel. Taarnet, hvis Spir var istandsat 1559, led en Del ved Lynnedslag 1573 og 1585; 1609-10 blev der opsat et helt nyt, kobbærtækt Spir, 62 m højt foruden en 8,8 m

høj Fløjstang med en forgyldt Krone; ved Hjørnerne flankeredes det af 4 Smaaspir, som dog atter blev nedtagne 1623, efter at det ene var blæst ned. En ny støbt Døbefont anskaffedes 1622, en ny Altertavle (af Hans Holst Billedsnider fra Køge) og Prædikestol 1625.

For de mange Prydelser, Kirken havde mistet ved Reformationen, fik den efterhaanden Erstatning i de talrige Epitafier og Ligsten, der gjorde Kirken til et Slags Pantheon. Blandt de i Vor Frue Kirke begravede kan nævnes: Admiral Otto Rud, † 1565 (en Begravelse „paa Fyrsters og Herrers Vis“, som Enken havde ladet indrette her 1571, blev fjærnet paa Kongens Bud), Kansler Joh. Friis til Hesselager, † 1570, Rigshofm. Peder Oxe, † 1575 (en Ligsten laa over Graven, medens der i Koret hang et Epitafium over ham, hvorimod det blev forbudt Enken at sætte et Mindesmærke over selve Graven), Rigshofm. Chr. Walkendorf, † 1601, Kansler Chr. Friis, † 1616, Rigsadmiral Jørgen Vind, † 1644, Generalfeltmarskal Axel Urup, † 1671, Stiftamtmd. Erik Banner, † 1687. I Koromgangen laa de sjællandske Biskopper lige fra Peder Palladius, † 1560. Af Professorer og andre lærde Mænd nævnes: Jak. Fincke, † 1663, Thomas Fincke, † 1656 (begr. i Skt. Rochi Kapel), flere af Bartholinerne, deribl. Casp. B., † 1629, Thomas B., † 1680, af Wormerne og Vindingerne, Astronomen Chr. Longomontanus, † 1647, Oluf Borch, † 1690, Peder Hansen Resen, † 1688, Botanikeren Peder Kylling, † 1696, Ole Rømer, † 1710, Otto Sperling, † 1681 i Blaataarn, Gehejmerd. Matth. Moth, † 1719, m. fl. Især i Tiden ved Aar 1700 indrettedes særlige Gravkapeller. Tilhøjre for Indgangen under Taarnet var det *Gyldenløveske Kapel* (ogsaa kaldet det *Danneskjold-Laurvigske*), hvori bl. a. hvilede Feltmarskal U. F. Gyldenløve, † 1704, hvis prægtige Marmorgravmæle med mange Figurer skyldtes Quellinus, U. Chr. Gyldenløve, † 1658, og førstnævntes Søn F. Danneskjold-Laurvig, † 1696. Ogsaa H. U. Gyldenløve, † 1645, var begr. her. I det *Danneskjold-Samsøeske Kapel* tilvenstre for Indgangen var bisat Grevinde Sophie Am. Moth, † 1719, samt hendes Sønner Chr. Gyldenløve, † 1703, og U. Chr. Gyldenløve, † 1719. I Koromgangen i et Kapel, der havde tilhørt Rentemester Henr. Müller, var der et prægtigt Marmorgravmæle, af Quellinus, for Cort Sivertsen Adeler, † 1675.

Under Københavns Brand 1728 antændtes Kirkens Spir ^{21/10}, og Ilden forplantede sig til Kirken, som blev ødelagt tillige med det meste af Inventaret, deribl. det 1690 anskaffede Orgel, der ansaas for et af de prægtigste i Europa. Kun Korpartiet bag Alteret og Skt. Rochi Kapel blev nogenlunde skaanede. Genopførelsen blev imidlertid snart besluttet, og i April 1729 begyndte man at nedrive de ildskørnede Mure; men i Maj 1730 nedstyrede en stor Del af Taarnet, som derefter helt maatte nedbrydes. I Aug. 1731 approberede Kongen Kirkens Genopførelse efter Tegn. af Kancellird. J. F. Ramus, og ^{11/6} s. A. nedlagdes Grundstenen. Arbejdet standsede atter, da det nye Taarn og flere af de genopførte Hvælvinger styrtede sammen ^{14/8} 1733. Planen om at holde den store Reformationsfest 1736 i Kirken maatte opgives; den fandt Sted i Nicolai Kirke, til hvilken Menigheden var bleven henvist i disse Aar. Først ^{10/4} 1738 fandt den højtidelige Indvielse af Kirken Sted, og den var endda ikke helt færdig, idet Kapellerne og Taarnet til Dels var ufuldendte, og Kirken var omgivet med Stilladser. Genopførelsen kostede 133,836 Rd. Kirken fik den samme Grundplan som dens Forgænger (Længde c. 88 m), og Barok og Gotik mødtes i dens røde Mure. I Koret bevareredes som nævnt de middelalderlige Mure; Skibet rejstes derimod helt af nyt og formedes som en Kirkehal, idet de oprindelige Sideskibe gjordes lige saa høje som Midtskibet, medens Kapellerne omdannedes til en lav, ydre Omgang. Om

Kirkens Indre siger D. Atl.: „Det Perspektiv, der falder gennem den ganske Arkade, er et af de længste og herligste, som jeg mindes at have set i nogen Kirke“. Af det gamle Inventar havde Ilden kun levnet Malmfonten. Chr. VI skænkede Altertavlen, med et Billede (Christi Fødsel) af H. Tanke, og Prædikestolen, begge rige Snitværker af H. Ebisch. — Spirets Opførelse blev først paabegyndt 1742 af Bygmester Laur. Thurah efter et Udkast af Gehejmerd. Vinc. Lerche, der som Forbillede benyttede et Stenspir fra Skt. Martins Kirke i London; Taarnmuren forhøjedes 6 m over Vægtergangen, saa at den i alt blev 46,5 m, og derover hævdede sig det i Slutn. af 1744 færdige, kobbertækte Spir, hvis nederste Etage var firkantet, den øverste ottekantet, og som kronedes af en Pyramide med en mægtig Fløjstang, ialt 74 m højt og fra Jorden 120,5 m. Fløjstangen maatte dog 1755 forkortes c. 4 m, da den ikke var i Stand til at bære den uhyre Vægt af de 3 Kroner (den største vejede henved 18 Lp.). I Spiret var et af 35 Klokker bestaaende Sangværk, der var forfærdiget 1736 af Organist Breitendich til Nicolai Kirke, men som Frue Kirke købte 1743; Holberg (Epistler, Bruuns Udg., II p. 64) kalder det „et af de fuldkomneste udi Europa“. — Ved Branden var talrige Gravminder ødelagte, men en Del Monumenter, som Adellers og Gyldenløves, kunde dog istandsættes, og i Løbet af 18. Aarh. begravedes i Kirken bl. a.: General Poul Vendelbo Løvenørn, † 1740, Grev Joh. Ludv. Holstein, † 1763, der hvilede i det Holstein-Ledreborgske Kapel nær ved Daaben, Historikerne Niels Slange, † 1737, og Jak. Langebek, † 1775. Fremdeles kan nævnes Monumenter af Wiedewelt over Provst Erik Torm, † 1667 (opsat 1762), over Højesteretsassessor G. F. Franckenaу, † 1732, over Etatsraadinde Elise Magdalene Bartholin, † 1763, og over Borgmester J. P. Suhr († 1785).

Den genrejste Kirke, der 1791-95 gennemgik en større Reparation, ødelagdes under Bombardementet 1807, da Taarnet antændtes den 5. Sept. Aaret efter blev Genopførelsen overdraget Arkitekt C. F. Hansen, der af æstetiske Grunde fik frie Hænder til at afvige fra den gamle Stil, skønt Størsteparten af Murene endnu var i Behold. Kirken blev da atter rejst 1811-29; Grundstenen til det nye Alter nedlagdes $\frac{1}{11}$ 1817, og $\frac{7}{6}$ 1829 blev Kirken indviet. Uden Hovedportalen og Korrundingen er Bygningen c. 68 m lang (med Korrundingen 83 m) og c. 32,6 m bred. For at gennemføre sin Tids nyklassiske Arkitekturidealer nedbrød C. F. Hansen det gotiske Kor og Midtskibspillerne, medens han benyttede Sideskibsmurene og Taarnet. Østpartiet formede han som en halvrund Niche omgivet af en lavere Gang, der oprindelig var tænkt som et Pantheon for Gravmæler, Skibet og Vestpartiet gav han en stræng og sluttet Virkning ved at forhøje de yderste Sideskibes (Kapellers) Mure og udfylde Vesthjørnerne, saa at Façaden kom til at flugte med Taarnets Vestside. Foran Vestfronten rejstes en dorisk Tempelgavl med 6 kannelerede Søjler, hvis hellenske Former afviger noget fra den øvrige Kirkes romersk-palladianske Stilpræg. Dette genfindes i det svære, 58 m høje Taarn, der dækkes af et fladt Tag med et højt forgyldt Kors, i Overensstemmelse med Arkitektens Ønske uden Spir. Med Undtagelse af Tempelportalen, der er graat olie-malet, er Murene brunrødt pudsede. Imponerende virker trods Sparsommelighed og billige Materialer det lyse, kølige Rum, hvis Midtparti (c. 16 m bredt) dækkes af en kassetteret Tøndehvælving af Træ, baaren af 28 doriske Søjler, som hviler paa de af Rundbuer gennembrudte Mure, ud til Sideskibene. Rummet, der efter antikke Forbilleder er belyst fra oven, gennem Vinduer i Hvælvingen, smykkes af Thorvaldsens Marmorskulpturer, hvorom de første Aftaler blev truffet ved Kunstnerens Besøg i Hjemmet 1819: Christus, der som Alterbillede er anbragt i en

med Søjler og Fronton indrammet Niche, og de 12 Apostle, som staar langs Hovedskibets Vægge mellem Rundbuerne, idet de viste sig for store til de nu til-murede Nicher, hvori de skulde have været opstillede (modell. i Rom 1821-27, færdige i Marmor 1838-40). I Koret, der er hævet 3 Trin og skilt fra Skibet ved et Messingrækværk, staar 4 store Broncekandelabre af J. B. Dalhoff og Thorvaldsens 1832 fuldførte Marmordøbefont: en knælende Engel, holdende en Mus-lingeskal. Den enkle Prædikestol er indbygget i en af Arkadebuerne. Orgelet, restaur. 1902, er over Forhallen. Af andre Værker af Thorvaldsen findes i Korrotunden en Frise, Christi Gang til Golgatha (modell. 1839), i de to Skriftestole for Enden af Sideskibene paa begge Sider af Koret to Relieffer, Daaben og Nad-

Vor Frue Domkirkes Indre.

veren (begge modell. 1820), og over Fattigblokkene ved Hovedindgangen to andre, 1840 opsatte Relieffer, Barmhjærtigheden (fra 1810) og Skytsenglen (fra 1838). Endvidere er der uden paa Kirken, over Hovedindgangen fra Vest, en Frise af Gibs: Christi Indtog i Jerusalem (modell. 1839-40); i Frontespicen over Portalen staar Gruppen: Johannes prædikende i Ørkenen (modell. 1821-27), oprindl. i Terrakotta, men senere udført i Marmor af flere Kunstnere (Freund, Evens, Saabye, Stein, Hartmann, Bentzen, Prior, Olsen, Peters, Bissen og Thielemann); 1928 bliver Johannesgruppen fornyet i Bronze ved privat indsamlede Midler. Af andre Prydelser i Kirken nævnes: I den nordl. Sidegang er der Mindesmærker for Biskop Fr. Münter, † 1830, Prof. Jens Møller, † 1833 (begge af H. E. Freund), Biskop J. P. Mynster, † 1854, og Stiftsprovst J. H. V. Paulli, † 1865, et Portræt af Kirkens Bygmester C. F. Hansen (malet af C. A. Jensen), en Broncebuste af Thorvaldsen samt en Marmormedaillon af Biskop N. E. Balle. Sammedets findes desuden enkelte Rester af ældre Monumenter, deribl. en Marmorbuste af Biskop H. Bornemann, † 1710 (Levning af et større Monument, af Quellinus), en Stenplade over Rigsadmiral Jørgen Vind, † 1644, samt Ligkisteplader over Chr. Friis til Borreby og Hustru Mette Hardenberg, Oldgranskeren Ole Worm, Rigshofm. Chr. Walkendorf, Peder Oxes Hustru Mette Rosenkrantz og Cort Sivertsen Adeler. I den lukkede Koromgang er

der indmuret Ligsten over Peder Resen og Præsten Hans Pedersen Dorschæus, † 1706. I Skriftestolene hænger Portrætter af Biskop Mynster, Stiftsprovst E. Chr. Tryde, † 1860, og Stiftsprovst H. Ussing (malede henholdsvis af Gertner, Marstrand og Tuxen). I den sydl. Sidegang er der Mindesten over Etatsrd. Peter Lemvig, † 1710, og U. F. Gyldenløve, † 1704 (Røst af en Marmorplade fra det gl. Alter), samt Brudstykker af Mindesmærker og Sarkofager, der er fundne ved en Restauration af Forhallen 1903, deribl. en Tavle over Axel Urup og Brudstykke af en Rytterfægtning, fra Urups Monument, en Sten med Bogtrykkernes Mærke, Danneskjold-Laurvigs Vaaben, Baron Didr. Fuirens og Hustrus Vaaben, Fr. Bülow's († 1725) Vaaben m. m. Kirken har 4 Klokker, hvoraf den største er mærket F W; den er støbt 1828 paa Prins Frederiks og Prinsesse Vilhelmines Bryllupsdag. — Ved en Restauration 1903, som kostede c. 120,000 Kr., fik Apsis' Kuppel nyt Kobbertag, det indre, der allerede c. 1850 var malet mere polykromt end oprindeligt, fik noget ændrede Farver, i Loftskassetterne indsattes udskaarne, forgyldte Stjerner (før kun malede), Kongestolen restaureredes, og Forhallen under Taarnet omdannedes og fik to Udgange mod N. og S., saa at Kirken nu har 5 Døre: Hovedindgangen og to paa hver af Langsiderne; samtidig indlagdes elektrisk Lys. 1921-28 fornyedes bl. a. Kobbertagene paa selve Kirken og Portalen, Taarnets Vægtergang istandsattes med Fornyelse af omtrent hele Gesimsen, og der indlagdes et nyt Varmeværk, hvis Kulrum nu ligger under Gaden udenfor Koret. Tillige omdannedes det elektr. Lysanlæg, og alle Kirkens Façader istandsattes (450,000 Kr.).

Udenfor Kirken paa hver Side af Portalen staar to Broncestatuer i overnaturlig Størrelse, Moses (af H. V. Bissen, opstill. 1858) og David (1860, af J. A. Jerichau). Ved Kirkens Nordside (overfor Universitetet) staar paa Granitsockler 3 Broncebuster af Komponisten C. E. F. Weyse (rejst 1866), Biskop Mynster (1875) og Biskop H. Martensen (1888), den første modell. af V. Bissen, de to andre af Th. Stein.

Kirkegaarden omkring Kirken, der var omgivet af en Mur (hvori der en Tid var Bagerboder mod Nørregade), blev nedlagt efter 1807. — Vor Frue Sogns Menighedshus, Larslejstræde 6, er købt 1906.

Ved Sjællands Stifts Deling 1922 blev Kirken Hovedkirke i det nye Københavns Stift (fra 1924 Domkirke). Ved Kirken, der er selvejende og staar under Biskoppens og Overpræsidentens Overtilsyn (til 1919 stod den under Universitetets Patronat), er ansat 1 Sognepræst, 2 resid. Kapellaner og 1 Kaldskapellan. Kirken ejede ³¹/₁₂ 1926 i Obligationer m. m. 358,300 Kr., i Tiendekap. 111,800 Kr. og i Kontanter 17,000 Kr. — Litt.: F. Thaarup, *Frue Kirke*, Kbh. 1833. — H. F. Rørdam, *Om F. Kirke 1537-1621*, i Kbh.'s Universitets Hist. I p. 678, II p. 718 og III p. 730 flg., og *Efterretn. om F. Kirke 1600-30*, i Kirkeh. Saml. 3. R. I p. 389 flg. — Fr. Schjøtt, *Kbhvnske Nybyggn. ved næstsidste Aarhundredskifte*, Architekten 1903 p. XXXIV flg. — C. M. Smidt, C. F. Hansen (*Tidsskrift for Industri* 1911). — F. L. Levy, *Fruekirkes Spirs Historie efter 1728* (Architekten 1911). — Vilh. Lorenzen, *Vor Frue Kirke*. 1927. — H. Malling, V. F. Kirkes *Gravbog*, c. 1700 (Personalhist. Tidsskr. Række 8, Bd. 5 p. 267 og 6 p. 124). — M. Vogelius, *Vor Frue K.*, Kbh. 1915. — *Frue Kirkes Spir*, Betænkning afgivet af det ²/₁₂ 1910 nedsatte Udvalg, Kbh. 1911. — Chr. Borch, *Frue Kirkes Istandsettelse* (Architekten Bd. 26).

Helligaands Kirke, tidligere kaldet *Helliggejstes-* eller *Helliggestes* (ved minist. Res. af ¹²/₄ 1881 fik den sit nuv. Navn), mellem Amagertorv, Walkendorfgade og Niels Hemmingsens Gade. Som i mange Købstæder i Middelalderen fandtes der ogsaa i København et Helligaandshus (domus sancti spiritus), hvor syge og fattige Mennesker optoges og plejedes af et halvt gejstligt Broderskab. Det blev grundlagt c. 1295 af Roskildebispens Johs. Krag, der skænkede det Jordskylden af en Del Grunde i og udenfor Byen; Kirken nævnes første Gang 1449. Da Chr. I var

i Rom 1474, fik han Pavens Tilladelse til, at det omdannedes til et Kloster af Augustinerordenen. Samtidig blev Hospitalet udvidet og fik et nyt Hus, som Kongen lod opføre. Klosteret bestod indtil 1530, da det omdannedes til et Hospital, hvortil henlagdes Renterne og Indkomsterne af Skt. Jørgens og Skt. Gertruds Hospitaler (se under Vartov og under Byens Historie).

Klosteret laa mellem den nuv. Walkendorfs-gade og Amagertov, medens det mod Ø. strakte sig over den nuv. Niels Hemmingsens Gade hen imod Købmagergade, og det bestod som sædvanlig af 4 sammenbyggede Fløje, som indsluttede en delvis med Buegange omgiven Fratergaard, senere kaldet „Urtegaarden“, og hvoraf Vest-

Helligaands Kirke, set fra Walkendorfs-gade.

fløjen og en lille Stump af Østfløjen er bevaret. I Sparekassens Bygning er der fundet Rester af et af Klosterets Udhuse, vistnok Hestemøllen. Den søndre Fløj var Kirken, der ombyggedes c. 1469 og da fik et langt Kor som det nuvæ. og et tredelt Skib med lave Sideskibe. Den har haft flere Altre (Skt. Peders, Skt. Pouls, Maria Magdalenes) og et Skt. Anna Kapel. I et „Taarn og Udskud“ lod Chr. II 1519 begrave sine Tvillingsønner, der døde lige efter Daaben. 1528 rejstes der en Række Stenboder ud mod Amagertov (nedrevne efter 1728). Efter at Kirken 1537 var blevet Sognekirke i Stedet for den nedrevne Skt. Clemens, blev den repareret 1538 (dette og andre Aarstal, der minder om senere Restaurationer, læses nu paa Korets Nordvæg). Det nuvæ., paa Nordsiden nær ved Koret placerede Taarn, som trods Huitfeldts Beretning sikkert ikke er rejst af Chr. II, opførtes fra 1582 paa Chrf. Walkendorfs og Menighedens Bekostning, medens det slanke Spir (rimeligvis tegnet af Hans Stenvinkel den ældre) først blev færdigt

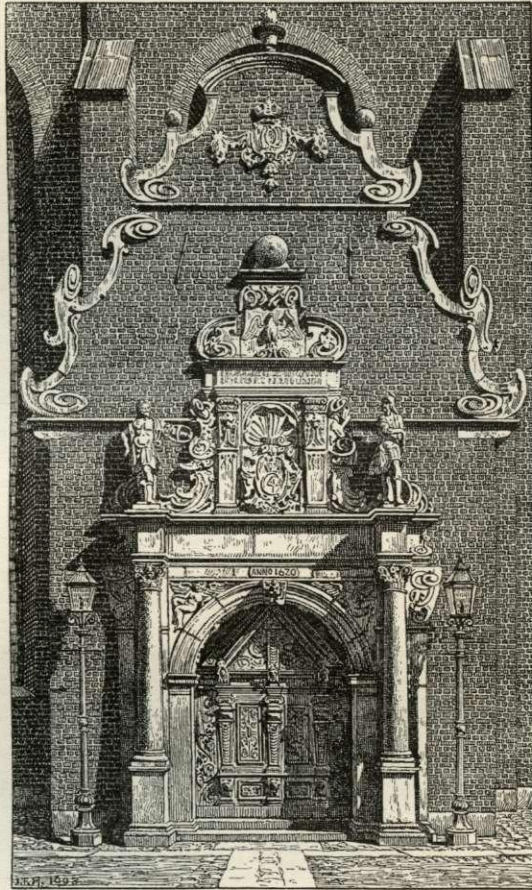
1594 (nedtaget og restaur. 1671). 1612 opsatte Raadmd. Thom. Lorck en Portal vestligst paa Sydsiden, forsynet med hans Navn og Bomærke, og 1620 tilbyggedes ved Sydsiden Vaabenhuset med den prægtige, endnu bevarede Sandstensportal, et af Landets ældste, bruskarokke Arbejder. 1672-74 opførte Griffenfeld, der skænkede Kirken flere Gaver, paa Kirkens Nordside den lille runde Udbygning til Gravkapel for sig og sin 1672 afdøde Hustru Cathrine, f. Nansen, hvis Kiste senere førtes til Være ved Horsens. I 1647-49 var der paa Chr. IV's Bekostning i Spiret blevet opsat et af Henrik Vestrinck i Kampen forfærdiget kunstigt Sangværk, bestaaende af 19 Klokker.

Ved Københavns Brand i Okt. 1728 brændte Kirken. Ydermurene blev vel staaende, men Hvælvingerne styrtede ned. Under Branden spillede Sangværket Salmen „Vreden din afvend, Herre Gud, af Naade“. Aar 1730 toges der fat paa Genopførelsen efter J. C. Kriegers Tegn., og ^{20/11} 1732 blev Kirken atter indviet. Ved Restaurationen, der ialt havde kostet 30,542 Rd., mistede Bygningen meget af sin middelalderlige Karakter. De forholdsvis velbevarede Mure beholdt ikke den oprindl. Højde (over de nuv. rundbuede Korvinduer ses Spor af de tidligere Spidsbuer, og en Korgavl, der mindede om Skt. Petris, blev nedtaget). Men bortset fra Koret og Taarnet var Kirkens Ydermure iøvrigt blevet saa svage, at de for en stor Del maatte ommures, hvorved Skibet formedes som en Kirkehal, idet Side-skibene gjordes lige saa høje som Midtskibet. Alle Kirkens murede Hvælvinger erstattedes med Træhvælvinger, og det elegante Renæssancespir blev kun efterfulgt af en kuppelagtig Hætte (til Fløjstangens Spids 63 m). Mod Amagertorv og Kokkegade (nu Walkendorfs-gade) blev Kirken omgivet af en styg Brandmur, ligesom der ogsaa senere ud mod Helliggejststræde (nu Niels Hemmingsens Gade) opførtes en Række „Lærredsboder“. Kirkens Indre blev dog prægtig smykket; ikke blot det endnu bevarede Marmoralter, men ogsaa den senere forsvundne Prædikestol, et rigt, barokt Snitværk af F. Ehbisch (hvoraf Rester findes i Dansk Folkemuseum) overflyttedes hertil fra Fr. IV's Slotskapel paa Københavns Slot. Skønt en Døbefont fra 1609 var bleven skaanet ved Branden, blev den erstattet af en ny af Sten. Orgelet var fra 1733, af Lambert Carstens. Desuden fyldtes Kirken med Pulpiturer, navnlig ved en Restauration 1747-49. Senere Restaurationer fandt Sted 1769, 1794, 1820 og endelig en større, der foregik 1845-46 efter Stadsbygmester Malings Tegn., og som kostede 66,670 Rd. Den gjaldt dog væsentlig det indre; Gravstederne under Gulvet tilkastedes, der blev lagt nyt Trægulv, den nysnævnte Prædikestol samt alle Monumenter og Epitafier fjærnedes, og Pillerne maledes gule og Hvælvingerne blaa. En sidste Hovedstandsættelse foretoges 1878-80 under Ledelse af H. B. Storck og kostede 273,987 Kr., hvoraf henvend $\frac{1}{4}$ indkom ved frivillige Bidrag. Det ydre fik Granitkvadersokkel, Murene, navnlig deres nederste Del, ommuredes og udbedredes, paa Taarnet rejstes en udmærket Rekonstruktion af Spiret fra 1594 (ialt 65,5 m), og over Skibet en Tagrytter, 17,5 m høj over Taget; et Materialhus ved Nordsiden nedbrødes og afløstes af et Sakristi i gotisk Stil, i hvis Indre der dog er bevaret middelalderlige Hvælvinger af Korsgangen og Klosterets Vestfløj; Chr. IV's Portal paa Sydsiden restaureredes, og den anden Portal (Th. Lorcks) flyttedes hen midt paa Vestgavlen, hvor den nu i stærkt fornyet Stand danner Hovedindgangen, og indenfor den indrettedes en Forhal. Døre og Inventar formedes saa vidt muligt i Renæssancestil. Lærredsboderne ud til Niels Hemmingsens Gade fjærnedes, og Muren ud mod Walkendorfs-gade afløstes af et Jærngitter, ligesom det, der allerede 1855 havde afløst Muren ud til

Amagertorv. Det indre blev gjort lysere ved Borttagelsen af et Pulpitur og ved en i lyse Farver holdt Dekoration. Kirken blev atter indviet $\frac{6}{10}$ 1880.

Kirken, der udv. er c. 53 m lang og 20,4 bred, til Tagskægget 15,4, til Tagryggen 25,7, til Korets Tagryg dog kun 20 m høj, bestaar nu af det tresidet afsluttede K r, det tredelte Skib, Taarnet og de to nævnte Tilbygninger mod N. (begge nu Skriftestole) samt Vaabenhuset mod S., alt af røde Mursten paa Granit-

sokkel. Otte, i to Rækker ordnede ottekantede Piller, der er 11,6 m høje, skiller de tre Skibe, hvoraf Midtskibet er 9,1, hvert Sideskib 4,2 m bredt. Koret, der er ligesaa bredt som Midtskibet og 15,4 m langt, har Tr hv lvinger ligesom Skibet. I Griffenfelds Kapel er det flade Loft, der skjulte den oprindelige, kuppelformede Hvælving, fjernet. Det meste af Kirkens Inventar er nyt. Den fra Fr. IV's Slotskirke stammende Altertavle bestaar af et Himmelfartsbillede, malet af Krock 1728, i en anselig Marmorramme, der med Undtagelse af Statuer og Relieffer er udført af D. Gercken. Sandstensfont er fra Beg. af 18. Aarh., Prædikestolen, i Renæssancestil, fra 1880, Orgelet fra 1876. Altarkalken er fra den nedlagte Skt. Nicolai Kirke. Altarkanden er skænket 1654 af Borgm. Hans Nansen. Der findes flere smukke, gamle Messehagler af forskellige Farver. I søndre Sideskib hænger en Lysekrone, skænket 1763 af Konditor C. S. Kaalund, i Koret en anden, skænket 1750 af Bagerm. Chr. Drewitz (begge fra 17. Aarh. og den sidstnævnte maaske fra Københavns Slot); øvrigt 15 nye Malmlysekroner. Paa Korets Nordvæg hænger Adam M llers Maleri: Luther paa Rigsdagen i Worms, skænket 1838-39 af Kunstforeningen, og et Portr tmaleri af Biskop Rørdam, skænket 1906, paa det nordlige Pulpiturs  stsv g et Maleri af A. C. Thomsen: Tausen prædiker i Viborg, skænket 1876 af Pastor J. S. Bloch-Suhr. Over og paa hver Side af Hovedindgangsd ren er malet Marie Bebudelse, af Joak. Skovgaard, fuldendt 1896. I Korvinduerne er indsat 4 Glasmalier (de 3 er tyske, det 4. tegn. af Overgaard),

Helligaands Kirkes søndre Portal.

skænkede af Brygger C. Jacobsen og Etatsrd. G. Bestle. Desuden er der paa Pulpiturernes Ydervægge anbragt Tavler med Fortegnelse over Kirkens Præster og Velgørere samt to Tavler med Navnene paa nogle af de berømteste Personer, der har været begravede i Kirken, saaledes Biskop Joach. Rønnov, † 1544 (i lang Tid blev en Stentavle i Kapellets Ydermur ud mod Kirkepladsen udgivet for hans; det er sikkert Apoteker Wilh. v. Unnas, † 1580), Rigshofm. Eske Bille, † 1552,

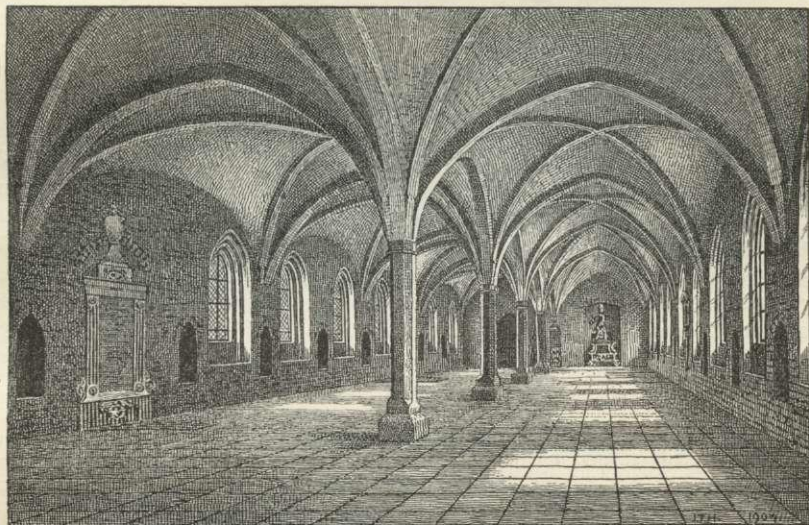

Helligaands Kirkes Indre.

flere af Familien Urne, Lave Brock til Estrup, † 1565, Borgm. Hans Nansen, † 1667, m. fl. I Sakristiet hænger et af Bestle skænket Krucifiks og i en Ramme nogle tørrede Blomster fra det hellige Land, skænk. af Pastor Th. E. J. Blaumüller. I Taarnet 4 Klokker, hvoraf den største og ældste er fra 1732.

Ved Kirkens Nordvestende og sammenbygget med den (der er Indgang fra Forhallen) ligger **Helligaandshuset** (som det nu kaldes), der har været Klosterets Vestfløj og sikkert er bygget paa Chr. I's Tid. Efter at Klosteret var blevet ophævet, benyttedes Bygningerne som nævnt til Hospital; men da Chr. IV flyttede Hospitalet til Vartov paa Strandvejen, købte Kronen 1606-07 Bygningerne for at

indrette dem til Tugt- og Børnehus, og Vestfløjen kom til at indeholde Arbejdsstue og Soverum for Kvinderne. 1650 blev alle Bygningerne købt af Kirken. Denne lod den nordl. og østl. Fløj nedbryde og indrettede den vestl. til Begravelseskapel, der indviedes $\frac{3}{8}$ 1651 og tjente som saadant indtil c. 1850. Ved Øst-siden af Kapellet blev der tilbygget to mindre Kapeller, der nedbrødes ved Kirkens Istandsættelse 1878-80, nemlig et, der c. 1678 opførtes af Raadmd. Ditmer Bøffke og 1786 solgtes til Raadmd. Poul Freeses Enke, og et andet, opf. 1768 af Borgm. H. C. Hersleb og 1789 solgt til Etatsraadinde C. F. Lugge. I 1847-48 blev Kapellet efter Tegning af P. Malling underkastet en Restauration, hvorved der blev indsat spidsbuede Vinduer, og Murene cementpudsedes. Ved en Restauration

Helligaandshusets Indre.

i 1894-96 under Ledelse af H. B. Storck er Klosterfløjen saa vidt muligt ført tilbage til sin oprindl. Skikkelse. Bygningen er udv. over 31 m lang og 12,6 m bred, til Gesimsen 8,8 m, og til Tagryggen 17,6 m; Murene er af røde Munkesten i Munkeskifte. Af de to Stokværk danner det nederste en smuk og anselig Sal, hvis Vinduer er spidsbuede, og hvis to Rækker Krydshvælv bæres af 4 spinkle, ottekantede Granitsøjler, før den sidste Istandsættelse dækkede af nyere murede Forstærkninger (ude paa Kirkepladsen staar 2 Søjler, der var beskadigede og derfor maatte erstattes med nye, sammenstillede med et Jærngitter fra det gamle Kirkespir). Da Rummet nu bruges som Folkebibliotek, faar man kun et mangelfuldt Indtryk af dets Skønhed, og de bevarede Gravminder er vanskeligt tilgængelige. Nedgangene til de hvælvede Gravkældere er tilmurede. I Gulvet ligger flere Ligsten; langs Væggene er der opsat Epitafier og Mindesten over: Hof- og Universitetsbogtrykker N. C. Høpner, † 1782, Blytækker J. P. Schneider, † 1791, Hofmalermester, Legatstifter Chr. P. Getreuer, † 1780, og Hustru, Murermester Søren Pedersen, † 1773, Assessor Enevold Berregaard Lugge, † 1788, Kancelliraad Peter Aagaard, † 1790, Agnete Lunding, † 1779, g. m. Matth. Lunding, Konditor C. S. Kaalund, † 1782, Degn Jakob Schriche, † 1785, og Justitsraad

Christen Hee-Vadum, † 1814, opsat af Søofficersforeningen 1896 (tidligere begravet med Faderen, Prof. Chr. Hee, † 1760, i et 1858 nedlagt Kapel paa Kirkens Nordside). Kapellets lave, øverste Stokv. (med fladbuede Vinduer) blev ved Restaurationen 1896 staaende uden Gulv over Hvælvingerne og med aaben Tagkonstruktion, indtil det 1904 blev restaur., med Forsamlingssal og flere Udvalgs-værelser til det ved Lov af ¹⁵/₁₀₀ 1903 nedsatte kirkl. Udvalg, ligesom der blev opf. et Trappehus ved Kapellets nordøstl. Hjørne. Nu bruges det som Menighedslokale.

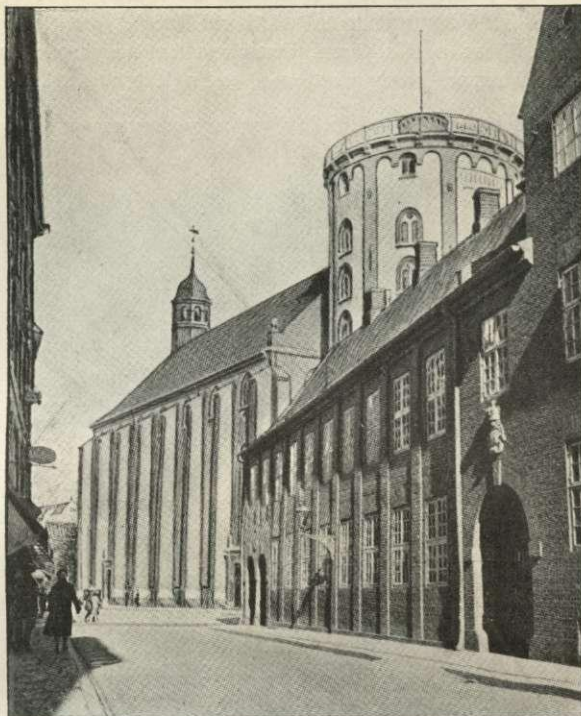
Kirken har næsten helt været omgivet af Kirkegaard (1607 erhvervedes Urtegaarden til Kirkegaardsbrug), men denne nedlagdes helt i 1850'erne, og Kirkepladsen er nu et lille Anlæg, der aabnedes for Publikum i 1895. I Hjørnet mellem Kapellet og Kirken (hvor ovenn. Gitter og Søjler staar) findes Minde- og Ligsten, fra Kirken og Kapellet, over bl. a.: kgl. Fourer Urban Noll og Hustru, † 1602, en ødelagt Sten med Brystbillede af en Mand (Apoteker v. Unna?), Præsten M. Chr. Møller, † 1829, Biskop Peder Hansens Hustru Abel Marie, † 1796, Prof. Børge Riisbrigh, † 1809, Arkæologen, Rektor S. Th. Thorlacius, † 1815, Odin Wolff, † 1830, flere over den norske Familie Linde — deribl. A. Chr. L., † 1773, Gabr. L., † 1791, Conr. D. L., † 1826, og J. G. L., † 1864 —, Sara Jensen, g. m. 1) Vinhandler Cruse og 2) J. D. Liebenberg, Resten af et Monument af Wiedewelt over Etatsrd. Fr. Adam Müllers Hustru Martha Sophie, f. Garboe, † 1780 (1878 flyttet ind i Kapellet, men senere ødelagt), og en Sten, der formodes at være over Griffenfelds ovenn. Hustru. Paa Kirkepladsen er 1903 opstillet en Bronzegruppe, Døden og Moderen, af N. Hansen-Jakobsen.

Ved Kirken, der er selvejende, og som staar under Magistratens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en ordineret Kateket. — Helligaands Sogn hører under Vor Frue Provsti. — Litt.: F. Thaarup, Helliggeistes Kirke, Kbh. 1841. — W. Møllerup, Helligaandskirken, Tegningerne af H. B. Storck, Kbh. 1892. — Vilh. Lorenzen, Danske Helligaandsklostres Bygningshist. 1912, p. 44. — Om Klosteret jfr. H. U. Ramming i Hist. Medd. om København III; Lindbæk og Stemann: Danske Helligaandsklostre 1906; Ældre nord. Arkitektur 3. R. III. — Grandjean: H. Kirkegaard, i Personalhist. Tidsskr. 5. R. I p. 174.

Trinitatis Kirke (eller *Hellig-Trefoldighedskirke*) med *Rundetaarn*, ved Købmagergade og Landemærket lige overfor Regensen, er opf. af Chr. IV og Fr. III. Grundstenen nedlagdes ⁷/₁₀ 1637, og Indvielsen foregik ³¹/₁₀₀ 1656, men Kirken blev først færdig næste Aar, thi ⁷/₁₀ 1657 indsattes „den sidste Sten i Hvælvingen“. Taarnet var allerede fuldt opført 1642. Som Bygmester nævnes Jørgen Scheffel fra Bern, men Hans Stenwinkel den yngre har sikkert været den skabende Arkitekt. Kirken, hvortil Kongen 1658 gav Universitetsprofessorerne jus patronatus, var oprindl. bestemt til Studenterkirke som Afløser af den 1635 indrettede, alt for lille Regenskirke; men ¹⁴/₁₀₀ 1660 blev den Kirke for den Menighed, der skulde have hørt til den aldrig fuldførte Skt. Anna Rotunda, og 1683 blev den alm. Sognekirke. Kirkens øverste Stokv. var fra først af blevet bestemt til Lokale for Universitetets Bibliotek, Rundetaarn til Observatorium (et af de første offentlige Observatorier i Evropa), hvis Indretning skyldes Tyge Brahes Elev Christen Longomontanus. Taarnet, hvis officielle Navn var „Stelleburgum Regis Haunienses“, men som i daglig Tale altid hed „Regenstaarnet“, saavel som Bibliotekslokalet stod under en af Konsistoriet udnævnt Bestyrelse. — Ved Byens Brand i Okt. 1728 brændte Kirkens Tag og Overdel, hvorved Biblioteket med mange uerstættelige Haandskrifter ødelagdes, ligesom flere kostbare Instrumenter i Taarnet, deribl. Tyge

Brahes mærkelige Himmelglobus, der var 3 Al. i Tværmaal, og paa hvis Messingskal 1000 Fiksstjærners Positioner var angivne. Tyge Brahe havde taget den med i Landflygtigheden, men som Krigsbytte i Trediveaarskrigen blev den sendt hjem af Chr. IV's Søn Ulrik. Ogsaa en stor Del af Kirkens Inventar blev ødelagt, deribl. Altertavlen, efter Model af Lambert v. Haven. Men Hvælvinger og Piller havde modstaaet Ilden, og allerede $\frac{27}{5}$ 1730 kunde Kransen derfor hejses paa den genopførte og med nyt Inventar udstyrede Kirke (indviet $\frac{7}{10}$ 1731; Menigheden havde i Mellemtiden været

henvist til Garnisons Kirke). 1817 fjærnedes de Kirken omgivende høje Brandmure med Boder til Købmagergade og Porte til Købmagergade, Landemærket og Springgade. Ved en Restauration 1834-35 (Arkt. G. F. Hetsch, c. 7500 Rd.) ombyggedes bl. a. Hovedindgangene (over to indre Træportaler Billeder af Edde-lien), og der indrettedes to Skriftestole i Sideskibenes Østender. Ved en Restauration 1870-71 (ledet af N. S. Nebelong, væsentlig efter Tegn. af Etatsrd. H. Chr. Hansen, 64,170 Rd.) blev bl. a. Murene pudsede og nye Vinduer indsatte, Hvælvingerne

Trinitatis Kirke. I Forgrunden Regensen.

malede og forgyldte, og de gamle Pulpiturer fjærnedes, medens Gravhvælvingerne tilkastedes under Midtgangen og istandsattes under Sideskibene, et Præsteværelse ved Korets Østende tilbyggedes, og Varmeværk og Gas indlagdes. 1903 fornyedes Varmeapparatet (c. 30,000 Kr.). — Kirkebygningens Loftsetage, der kun er tilgængelig gennem Rundetaarn, blev efter Branden allerede 1730 igen taget i Brug af Universitetsbiblioteket, som forblev her indtil 1861, ligesom det 1807 oprettede Oldnordiske Museum havde Plads her indtil 1832. Efter 1869, da Kirkeinspektionen overtog Loftet, har det en Aarrække været udlejet (til Malerloft). For Tiden staaer det ubenyttet. — Rundetaarn vedblev at tjene som Observatorium til 1861, hvorefter det 1869 overgik til Kirkeinspektionen. 1928 har Magistraten overtaget Taarnets Administration.

Kirken er opf. af røde og gule Mursten paa en høj Granitsokkel og bestaar af et 54,5 m langt og 21 m bredt Langhus med tresidet Afslutning; Vestgavlen er sammenbygget med Rundetaarn. Kirkens Murhøjde er 18,8 m. Over den afvalmede

Korgavl hæver sig et Rytterspir (H. ialt 32 m) med 2 Klokker. Kirken har fire større Indgange (og en mindre), hvoraf de to nærmest ved Taarnet fører ind til to Forum paa hver Side af Orgelpulpitret. Langskibet oplyses af høje, spidsbuede Vinduer, over hvilke der sidder tilsvarende mindre Vinduer ind til Loftet. Kirkerummet er treskibet; 14 murede, ottekantede Piller med Sokler og Kapitæler af Sandsten bærer Hvælvingerne, der er rigt udstyrede med til Dels forgyldte Ribber. Koret er hævet 3 Trin over Skibet. Alertavle og Prædikestol er rige Billedskærerarbejder i Barokstil af J. F. Ehbisch fra 1730, malede og forgyldte 1756-57; den første har i Midtpartiet en udskåret Krucifiksgruppe, og udenfor Søjlerne to Figurer, Troen og Nadveren; Prædikestolen hviler paa en Engel. Døbefonten, af hvidt Marmor, Korskranken, med to Englefigurer af Træ, Stolestaderne og Orgelet

Trinitatis Kirkes Indre.

(Værket fornyet 1915) er alle fra Aarene efter 1728. Et Ur i Rokokostil, paa Pillen overfor Prædikestolen, er skænket 1757 af Brygger Jens Griis. Af Epitafier nævnes: i Koret et Marmormonument over Greve Hans Schack, † 1676 (af Quellinus, restaur. 1782 af Weidenhaupt), i Skibet et Epitafium over Genealogen Terkel Klevenfeldt, † 1777 (af Wiedewelt, fra 1799, med Portrætmedaillon), samt flere andre Mindesmærker, deribl. over Historikeren Hans Gram, † 1748, Garvmester Niels Kønsberg, † 1781 (af Wiedewelt 1783, overflyttet hertil fra Nicolai Kirke efter Branden 1795*). I Koret hænger et Maleri af A. Dorph, Christus velsigner Disciplene, skænket 1873 af Fru Deichmann, f. Gyldendal.

Rundetaarn, der ligesom Kirken er opf. af Mursten, paa et Fundament af store Kampesten, er til Gesimsen 34,8 m, i ydre Tværmaal godt 15 m. De pudsede Mure,

*) Af Gravkældrene under Koret, der istandsættes og omordnes 1927-28, erhvervedes de fire vestligste hurtigt efter Bygnings Fuldendelse af fornemme Adesslægter. Her hviler, foruden den ovenn. H. Schack, bl. a.: Rigshofm. Joach. Gersdorff, † 1661, Grev Mogens Frijs, † 1675, Rigsmarskal J. C. Korbitz, † 1682, Gehejmerd. Jørgen Bjelke, † 1696. I andre Gravkældere hviler Etatsrd. Jørgen Elers, † 1692, og hans Slægt, deribl. de to ved Amalienborgs Brand omkomne Børn, Generalbygmester Lambert v. Haven, † 1695, Hans Gram, † 1748, og Bolle Villum Luxdorff, † 1788. Af andre gravlagte i Kirken kan nævnes Islænderen Arne Magnusson, † 1730.

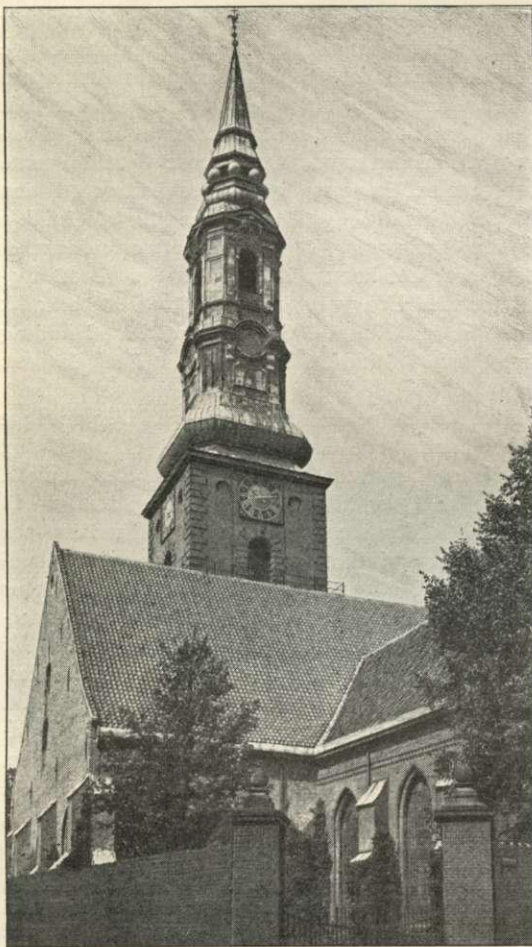
med gotisk formede Vinduer, er delte af Pilastre med Rundbuer under Gesimsen. Paa Taarnets Hovedportal findes to Tavler med lat. Indskr., der angiver Bygningens Bestemmelse og Bygherrerens Navne, paa den sydl. Ydermur ud mod Købmagergade en Rebus-Indskrift, der tydes: *Doctrinam et justitiam dirige Adonai in corde coronati Regis Christiani Qvarti 1642* (∴ styre du, Herre, Tro og Retfærdighed i Kongens, Chr. IV's Hjerte). Midt i Taarnets Indre staar en Murcylinder (Tvm.: 3,7 m), og mellem de to Cylindre er spændt en Hvælving, der som en bred Sneglegang snor sig gennem Taarnet og ender to Etager under Gesimsen. De øverste Etager har begge været dækkede med vandrette Tøndehvælv, men 1869, da Taarnet istandsattes paa Universitetets Bekostning, blev den øverste Hvælving ombyttet med et fladt Loft. Stigningen i Sneglegangen er saa jævn, at Peter den store under et Besøg i København 1716 kunde ride op og ned ad den, medens Kejserinde Katharina kørte derop i en med Heste forspændt Vogn. En smal Vindeltrappe leder op til den øverste Platform, der er omgivet af et kunstfærdigt smedet Jærngitter af Chr. IV's Kunstsmed Caspar Fincke. Den lille Overbygning, der tjente til Observatorium, er flere Gange ombygget, saaledes under Ole Rømer, 1777-78, da den runde Bygning afløstes af en ottekantet Bygn. med Udbygninger, og 1869, da den atter fik Cylinderform. Fra Taarnet afgaves fra $\frac{1}{2}$ 1772 til 1868 Tidssignal Kl. 12 Middag nogle Dage om Ugen. 1904 repareredes Ankrene i Murværket, 1921-22 Taarnets Indre.

Kirkegaarden, der har omgivet Kirken, nedlagdes i 1850'erne. Den endelige Planering, som den endnu er, med indgitrede Græsplæner S. og Ø. for Kirken, var fuldendt 1879. Paa Kirkegaarden begravedes bl. a. Digterne *Johs. Ewald*, † 1781, og *Joh. Herm. Wessel*, † 1785, for hvilke der paa Græsplænen ud til Købmagergade 1879 er rejst et fælles Monument, en Piedestal af Sandsten paa Granitsokkel med Portrætmedailloner, Indskrifter og to Genier i Bronze, af Billedhugger O. F. Th. Evens; ved Korgavlen ligger Ewalds oprindl. Gravsten over hans Gravsted; i Nærheden har Selsk. Wessels Minde $\frac{18}{4}$ 1863 afsl. et Mindesmærke over Wessel (med Citat af Baggese; se Hist. Medd. om Kbh. VIII p. 46); men hans Hvilested kendes ikke nøjagtigt. Smstds. staar Mindesmærker for Rasmus Peder Møller, Prof. F. Th. Hurtigkarl, † 1829, Glarmester, Legatstifter Chrf. Hauschildt, † 1834 (rejst 1835, støbt i Jærn, efter Tegn. af C. F. Holbech), Legatstifter Claudi Rosset, † 1767, Præsten N. L. Fallesen, † 1824, Prof. L. S. Fallesen, † 1840, og Præsten J. Hornsyld, † 1840, og Hustru. Ved Landemærket er 1870-71 opf. et Ligkapel (Nebelong) af gule og røde Sten. — En Omordning af Terrænet omkring Kirken er planlagt 1928.

Ved Kirken, der er selvejende, og som staar under Magistratens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. — Trinitatis Sogn hører under Vor Frue Provsti. Ved Res. af $\frac{20}{7}$ 1858 deltes Sognet i Tr. Nordre- og Søndresogn. — Litt.: Fr. Thaarup, *Trinitatis K.*, Kbh. 1841. — F. R. Friis, *Tr. Kirke og Rundetaarn*, i *Bidr. til d. Kunsthist.* II p. 396 flg. — Chr. Vill. Christensen, *Uddr. af T. Kirkes Begravelsesprotokol*, i *Personalh. Tidsskr.* 4. R. V p. 152 flg., og P. B. Grandjean, *Tr. Kirkegd.*, i *Personalh. Tidsskr.* 4. R. VI p. 256 flg. — *Tr. Menighedsplejes Festskr.*, Kbh. 1914. — *Ill. Tid. Aarg.* 64 p. 886.

Skt. Petri Kirke eller, som den oprindl. hed, *Skt. Peders Kirke*, Hj. af Nørregade og Skt. Pedersstræde, nævnes første Gang 1304. Til dens Sogn hørte de tilstødende Gader samt et Landdistrikt, vistnok Serreslev, hvorfra den Fejltagelse stammer, at den har været Sognekirke for denne Landsby alene. Kirken ødelagdes ved en Brand 1386, men den nuværende Bygnings ældste Dele er, efter Aflads-

breve at dømme, næppe fuldført før c. 1450, medens Taarnet er tilbygget c. 1500. I Middelalderen havde den foruden Højalteret (Skt. Peders) to Sidealtre, Vor Frues og Skt. Povls. Efter Universitetets Oprettelse holdtes der aarl. 31. Juli højtidelig Messe her, maaske fordi Skt. Peder var Universitetets Værnehelgen. Efter Reformationen nedlagdes Sognet, og Menigheden henvistes til Vor Frue Kirke, som ogsaa

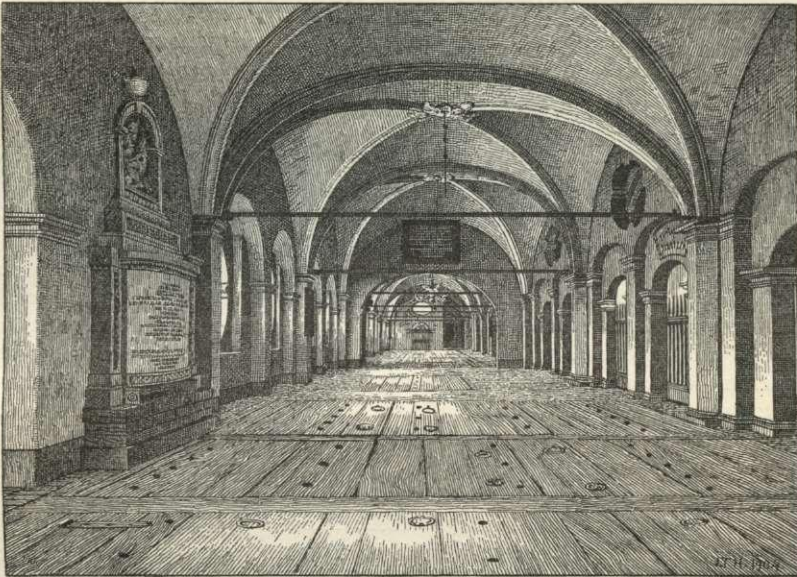

Skt. Petri Kirke.

overtog Skt. Peders' Ejendomme. Kirken stod nu i nogen Tid ubenyttet, indtil den henved Midten af 16. Aarh. blev omdannet til Gjethus, 2: Klokke- og Kanonstøberi. Dette varede indtil 1586, da Kongen skænkede Kirken til Sognekirke for Byens tyske Menighed, og da Bygningen blev istandsat af Hans Stenwinkel d. ældre. Taarnet, der hidtil havde haft Gavle som et sjællandsk Landsbykirketaarn, fik 1609 et højt, slankt Spir, og da den tyske Menighed var vokset stærkt, udvidede Chr. IV Kirken med to store Korsfløje mod S. og N., den nordre tilbygget 1631, den søndre 1634. I det hele gjorde Kongerne meget for den; 1641 fik den særlige Privilegier, og 1678 blev de stadfæstede og udvidede af Chr. V; 1655 skænkede Fr. III den en Præstebolig paa Nørregade (nuv. Nr. 21). Anlægget af de til Kirken knyttede Gravkapeller begyndte 1648, da der ved nordre Korsarm rejstes en Bygning med 36 Gravkældre; 1658-59 for-

længedes den mod V. til den nuv. sydl. Indgangsdør (det „nye Kapel“), og 1681-83 fortsattes den endnu længere mod V. med en trelænget Bygning, som indeslutter den saakaldte Urtegaard (Arkt.: Hans Stenwinkel). Kirken fik en ny Udvidelse 1691, da den nordl. Korsfløj forlængedes med eet Fag, saa at den 1648 opf. Del af Kapellet forsvandt (paa Korsfløjens østl. Mur er en Sten med Chr. V's Navnetræk og 1691, og paa den vestl. Mur en anden, der angiver, at Udvidelsen begyndte $\frac{27}{4}$ 1691), og Kirkens Længde i Korsfløjene er nu 47,7 m (Højde til Tagryg 18,8 m). Ved Byens Brand 1728 hæragedes ogsaa denne Kirke; men Murene blev dog staaende,

og allerede 1730 var Kirken atter under Tag (indviet $\frac{2}{9}$ 1731). Taarnet blev forhøjet med Murværk og fik i Stedet for det brændte Spir en lav Hætte. I Kirkens Indre var Altertavlen, hvortil Krock skænkede et af sine Malerier, samt Prædikestolen Billedskærerarbejder af Ehbisch. Den 1683 opf. Del af Kapellet havde intet lidt ved Branden; derimod laa det gamle nærmest Kirken længe i Ruiner, indtil det ved en Pengegave fra Kongen blev genopført 1738-39, og fra nu af kaldtes dette det nye Kapel, medens det fra 1683 med de to Sidefløje kaldtes det gamle. Endelig fik Kirken sit nuv. høje, sirlige Spir 1756-57 (Hanan opsattes $\frac{2}{5}$ 1757), opf. af Tømmermester Joh. Boye-Junge; det kostede c. 20,000 Rd., hvoraf Kongen gav de 12,000, og tækkedes med Kobber (62 Skpd.), som blev overstrøget med søgrøn

Det Indre af Kapellet ved Skt. Petri Kirke.

Oliefarve. Det er 45 m over Taarnmuren, 76,5 m fra Jorden. Ved Bombardementet 1807 blev Taarn og Spir mærkeligt nok uskadede, men Kirken led saa meget, at den maatte lukkes og Menigheden henvises til Helligaandskirken. Man tænkte paa at nedlægge Menigheden, og det blev foreslaaet at benytte Ligkapperne til Arbejdshus eller Hospital. 1815 toges der dog fat paa Istandsættelsen under Ledelse af konst. Stadsbygmester J. A. Meyer; den kostede noget over 54,000 Rd., og Kirken indviedes $\frac{14}{7}$ 1816. En Gravkælder under selve Kirken overhøvelvedes, flere Pulpiturer fjærnedes, og en Del af Inventaret, navnlig Alter og Prædikestol, fornyedes, for det meste ved Gaver. 1864-65 underkastedes Kirken atter en, ret haardhændet, Restauration (Arkt.: H. C. Stilling), der kostede 32,564 Rd., og ved hvilken man bl. a. fjærnede en gammel Udbygning ved Korets Sydside, glatpudsede Vægge og Hvælvinger og fornyede Stolestaderne.

Kirken er nu en uregelmæssig, korsformet Murstensbygning med Vesttaarn. Af den sentmiddelalderlige Bygning, et udelt, hvælvet Langhus, af Munkesten i „polsk“ Skiftegang, staar Koret meget velbevaret; over den tresidede østre Af-

slutn. hæver sig en gotisk Blindingsgavl, hvis Trappekamme er ændrede i 18. Aarh. Sentgotisk er ogsaa Taarnet, hvis Mure indtil Vægtergangen er af Munkesten, dels i Munkeskifte, dels i Krydsskifte. Skibets Mure er derimod stærkt gennembrudte af Arkaderne til de yngre Korsarme, som ved deres Størrelse dominerer den gamle Bygning. Hovedindgangen, i søndre Korsfløjs Sydgavl, indrammes af en Sandstensportal fra 1730. Hele det indre er overhvalvet; de 4 Rækker Hvælvinger i Korsfløjene bæres af fritstaaende Piller. Taarnrummet, over hvilket Orgelet, tjener nu som Skriftestol. Altertavlen, Opstandelsen, malet af J. L. G. Lund er skænket 1819 af Gehejmekonferensrd. Const. Brun. Prædikestol og Orgel fra s. Tid, Døbefonten, paa en Trefold af forgyldt Messing, fra 1830. Et Par Sølvalterstager er skænkede af Dronning Sofie Magdalene 1731. Bevaret er ogsaa Krocks Altertavle, et ligeledes af K. malet Himmelfartsbillede, der skænkedes af Kirkens Patron, C. A. Plessen, samt et gammelt Gruppebillede med Luther og andre Reformatorer. Af Gravminder findes i selve Kirken 3 Stenepitafier over Dr. Johannes Lassenius (1692, af Quellinus), over Billedhugger Just Wiedewelt (med Portrætmedaillon, af Sønnen Johs. W., 1779), og over Pastor P. F. Schmaltz, † 1893, samt Metalplader over Boghandler Chr. Cassuben, † 1693, og Kløkketøber M. C. Tröschell, † 1783. 1888 indsattes i Korvinduerne to Glasmalerier (af C. N. Overgaard), og 1918-20 er alle Kirkens Vinduer forsynede med Glasmalerier, skænkede af Medlemmer af Menigheden og udførte af Prof. O. Linnemann, Frankfurt a. M.

De hvælvede Gravkapeller bestaar af en bred Hovedfløj, der naar fra den nordl. Korsfløj ud til Larslejstræde, og de to smallere Sidefløje, der gaar mod N., og hvoraf den vestligste ligger langs med Larslejstræde, saa at Anlægget har Form af en Nøgle med to Kamme. — I Kapellerne, der endnu benyttes og til Dels er afskildrede i en Mængde mindre Kapeller, hviler bl. a.: Gehejmekonferensrd. Const. Brun, † 1836; Stiftamtmd. Ad. Andr. v. d. Lühe, † 1750; Statsminister H. Stampe, † 1789; engl. Gesandt Walter Titley, † 1768, hvis høje Monument er af Wiedewelt; Gehejmerd. H. Hjelmstjerne, † 1780 (Marmorsarkofag); Silke- og Klædekræmmer Th. Oksen, † 1686 (Epitaf.); Schoutbynacht Conr. Ployart, † 1744; Præsten, Dr. theol. Johs. Lassenius, † 1692; Præsten, Dr. theol. Heinr. Dürkop, † 1730; Direktør Heinr. Schupp, † 1690 (Epitaf. med Portrætter af ham og hans to Hustruer, malede af Andr. Quant); Gehejmerd. M. G. Londeman Rosencrone, † 1811; Overrentemester Peder Brandt, † 1701, samt hans Sønnen, Kabinetssekretær C. Brandt, † 1738, og Schoutbynacht Henrik Brandt, † 1733, og Sønnesøn, Statsmin. Christian Brandt, † 1805; Præsident Mich. Vibe, † 1683, med Epitaf., og hans Søn, Statholder Ditl. Vibe, † 1732; Postdirektør V. L. v. Rheder, † 1782; Overrentemester Chr. Siegfr. v. Plessen, † 1723, og Sønnen, Overkmhr. C. Ad. v. Plessen, † 1758 (bag Smedejærnsdøre af Münnich fra 1684); Stifterne af Petersens Jomfrukloster, Brødr. Albr. og Sebastian Petersen, † 1761 og 1755; Tømrermester, Brandmajor J. Boye-Junge, † 1778 (Monument af Weidenhaupt); Forfatterinden Charl. Dor. Biehl, † 1788; Gehejmerd. Chr. v. Lente, † 1725, og Datteren Dorothea Chr. Lente, † 1703 (pragtfuldt Marmormonum. af Quellinus og to Marmorsarkofager); Statsmin. H. E. Greve Schimmelmann, † 1831, og hans to Hustruer; Statsmin. J. S. Greve Schulin, † 1750; Chr. V's og Sophie Amalie Moths Søn Chr. Gyldenløve, † 1703 (Portrætbuster i Væggen); Gehejmerd. C. B. v. Ehrenschildt, † 1698; Legatstifter, Sukkerraffinadør Abrah. Pelt, † 1783, med Monum. af Wiedewelt; Generalpostdirektør Andr. Weyse, † 1725; Deputeret i Sæetaten D. B. Weyse, † 1730 (Monum. af Wiedewelt); Generalprokurør, Prof. F. Chr. Sevel, † 1778; Prof. Dr. Joh. Buchwald, † 1738; Statsmin., General H. W. v. Huth, † 1806;

Prof. Jens Kraft, † 1765; Hofapoteker Joh. Gotfr. Becker, † 1711 (Monum. med Portræt-buste af Andr. Gercken); Juveler Andr. Normann, † 1756 (Epit.); Prof., Dr. med. Heinr. Callisen, † 1824; Etatsrd., Prof. H. Chr. F. Schumacher, † 1830; Etatsrd., Prof. B. Møllmann, † 1778 (Monum. af Wiedewelt). — I den østl. Sidefløj, hvis yderste Ende er afskildret og bruges til Ligkapel, hænger to Kanonkugler, der ramte Kirken 1807 (i Kirkemuren en Tavle til Minde om Bombardementet 1658, med en Bombe).

I den ejendommelige Urtegaard mellem Sidekapellerne (tidligere Have til en Professorbolig, men 1681 erhvervet til Begravelsesplads) findes bl. a. Monumenter over: Sognepræst, Dr. theol. Balthasar Münter, † 1793, Sønnen, Biskop Fr. Münter, † 1830, og Datteren, Digterinden Frederikke Brun, † 1835, med deres 3 Portræt-medailleoner (den første er af Wiedewelt, de andre af H. E. Freund); Justitsrd., Raadmd. C. V. Th. Münter, † 1841; Prokansler Erik Pontoppidan, † 1764 (Monum. af Wiedewelt); Sognepræsten, Dr. theol. E. D. Hauber, † 1765 (Monum. af Wiedewelt); Sognepræsten L. Manthey, † 1813; Konferensrd. M. C. G. Lehmann, † 1856; preussisk Gesandt G. v. Meuron, † 1830; Læge Reinhold Wagner, † 1711 under Pesten; Præst A. Chr. Rohn, † 1774; Hofpræst Fr. Jul. Lützens, † 1712; Hofpræst J. B. Bluhme, † 1753; Mag. Gabr. Trusius og Joh. Heinr. Thamsen, begge † 1689 (fælles Gravsten). — Urtegaarden nedlagdes som Kirkegaard efter Koleraaaret 1853, den øvrige Kirkegaard, som omgav Kirken, omtrent 1851. — I den høje Kirkegaardsmur ud til Nørregade, hvis to Portaler er gennembrudte 1915 (Arkt.: Albert Jensen og Thorvald Jørgensen), sidder et Monument for Etatsrd. H. Weinwich, † 1829, og Hustru^{*)}.

Paa Kirkepladsen, paa Hj. af Skt. Pedersstræde og Larslejstræde, ligger Præsteboligen (opf. 1820-21), der tilhører Menigheden (Præstegaarden paa Nørregade brændte 1807), og Pigeskolen, paa den anden Side af Larslejstræde Realskolen og Stiftelsen.

Kirken, der er selvejende, staar under et af Kongen udnævnt Patronat, medens dens verdslige Anliggender styres af et af Menigheden valgt Kollegium paa 5 Medlemmer (Privilegier af ⁵/₁₁ 1678 og kgl. Res. af ¹⁸/₁₂ 1880). Ved Kirken er ansat en Sognepræst. Skt. Petri Menighed, under Vor Frue Provsti, bestaar af de tysktalende Indbyggere i Kbh. uden Hensyn til deres Bopæl. — Litt.: F. Thaarup, Petri Kirke, Kbh. 1841. — H. W. Boldt, Nachrichten zur Gesch. der deutschen evang.-luth. St. Petri Kirche, Copenh. 1875. — A. Jensen, i „Architekten“ 1898 p. 773 flg. — L. Bobé, Skt. Petri Kirkes Gravkapeller og Urtegaard. Fra Arkiv og Museum II. — L. Bobé, Skt. Petri ældste Mindebog. Smstds. III. — L. Bobé, Die deutsche St. Petri Gemeinde. Kbh. 1925 (med Tillæg af C. A. Jensen og H. U. Ramsing). — Bilder von der deutschen St. Petri Kirche, Kbh. 1918. — Om Kirkegaardens Gravskrifter se Personalhist. Tidsskr. 5. R. II. — G. Nygaard, Skt. Petri Kirkes Urtegaard, i „Forskønnelsen“ 1917.

Vartov Kirke, Løngangsstræde. Ved Hospitalsbygningernes Nyopførelse 1726 paa den 1666 erhvervede Grund blev der midt i Fløjen ud mod Løngangsstræde indrettet et Kirkerum, der var to Stokv. højt og aabent til begge Sider, saa at man kunde se ind til Lemmernes Senge. Da Hospitalsstuerne skulde forøges, blev der 1754-55 opf. en ny Kirke (Grundst. nedlagt ²⁸/₄ 1754, indv. ¹¹/₆ 1755), liggende for Enden af Fløjen, hvor et Bindingsværkshus, Hospitalet havde købt, blev nedbrudt. — Kirken, der er opf. paa Granitsokkel af Mursten, gaar igennem to Stokv.

*) Af andre Mænd, der er begr. i eller ved Kirken, nævnes: Købmand, Direktør Johs. Braem, † 1646, Generalauditor Poul Tscherning, † 1666, Kansler Theodor Lente, † 1668, Livlæge Poul Moth, † 1670, Maleren Karel v. Mander, † 1670, Oberst Jørgen Walter, † 1670, Statholder Chr. Gabel, † 1673, Theologen H. G. Masius (senere flyttet til Gunderslev), † 1709, Etatsrd., Forf. C. Wernicke, † 1725, og Admiral Niels Larsen Barfod, † 1730.

(det tredje, 1856 paabyggede Stokv. er beboet). Façaden, i Rokokostil, er senere pudset, fuget og malet som røde Mursten. Det aflang-firkantede Kirkerum (c. 20,5 × 12 m, 7 m højt) har fladt Stukloft og paa de 3 Sider Trægallerier; det vestl. er Orgelpulpitur. Altertavlen, mellem hvis Søjler Prædikestolen er placeret, bærer Vincents Lerches og hans Hustrus, Cathr. Hedvig Wihs Vaaben og er overflyttet fra den ældre Kirke; paa Siderne af Alteret to Malerier, Gravlæggelsen og Opstandelsen. Under Prædikestolen et Maleri af Nadverens Indstiftelse. Ved den modsatte Væg under Orgelet staar den hvide Marmordøbefont fra 1858, skænket af Menigheden og udført af den norske Billedhugger C. Borch. Bag Fonten hænger et Maleri af Korsfæstelsen, der formodentlig tidligere har været anbragt, hvor Prædikestolen nu findes. To Lysekroner (den ene givet af Hospitalets Præst, Biskop Poul Egede). — N. F. S. Grundtvig var Præst ved Kirken fra 1839 til sin Død.

Vartov Præsteembede nedlagdes 1919, og ved Stiftelsen er nu konstitueret en Præst. Den frie Menighedskreds, der siden 1839 havde samlet sig om Kirken, dannede 1920 en Valgmenighed, der lejede Kirken af Stiftelsen og 1925 købte Kirkebygningen med en lille Ejendom Ø. for Kirken. Ved Valgmenigheden, der hører under Vor Frue Provsti, er ansat en Præst. — Om Vartov K. se Hist. Medd. om Kbh. VII p. 110.

Skt. Johannes Kirke, paa Nørrebro ved Skt. Hans Torv, den første, endnu bestaaende Kirke, der er bygget udenfor Byens gamle Volde*), er opf. 1856-61 — Grundstenen nedlagdes ^{20/6} 1856, Kirken indviedes ^{25/8} 1861 — efter Tegn. af Arkt. S. Th. Sørensen for 102,996 Rd., hvoraf en Del indkom ved frivillige Gaver (deribl. 9000 Rd. fra Pastor Rafn, hvorefter en Tavle i Vaabehuset minder), paa en af Kommunen skænket 1,4 ha stor Grund paa den tidl. Blegdams Fæled. Den er bygget i gotisk Stil, af røde Mursten paa Granitsokkel, og bestaar af et Skib, Kor med tresidet Afslutn., Korsarme, mod SØ. og NV., Taarn, hvis Spir hæver sig mellem 4 Kamgavle, samt paa hver Side af Taarnet ligesom paa hver Side af Koret et lille Kapel, alle med Kamgavle. Over Hovedindgangen i Taarnets Syd-væg og Indgangene ved Siden til Kapellerne sidder Basreliefs (af Billedhugger Malthe). Kirkens udvendige Længde med Taarnet er 51,5 m, dens Bredde i Korset 26,7 m, i Kapellerne 21,7 m, i Skibet 18,5 m; Skibets Højde er 18,8 m, Taarnet med Spiret 49 m. Gennem Forhallen, der dannes af det hvælv. Taarnrum og de to Sidekapeller, kommer man ind i det treskibede Rum, hvis spidsbuede Hvælvinger bæres af gotiske Knippesøjler; Midtskibets Højde er 12,2 m, Sidegangenes 8,8 m; den indvendige Længde er 44 m. Koret, der har egen Indgang, er hævet 0,7 m og skilt fra Skibet ved en forgyldt Egetræsskranke. Af Sidekapellerne ved Koret er det ene Skriftestol, det andet Præsteværelse (med særlig Indgang). Under Koret er hvælvet Kælder med Varmeapparat. Alterbilledet, Himmelfarten, er af J. L. G. Lund, oprindl. bestemt til Frue Kirke; Prædikestol af Egetræ med de 4 Evangelister (af malet Gibs); Døbefont af graa Marmor. Kirken har 14 Messinglysekroner. I Korsfløjene findes to Basreliefs, Christus og den bodfærdige Kvinde (V. Bissen) og Christus vasker Peters Fødder (Schmidt), desuden bl. a. 2 Malerier, Christus og Børnene, Kopi efter Eckersberg i Horne Kirke, og Christus paa Korset (Kopi); i Skriftestolen et Krucifiks, modell. af Fjeldskov, samt et Maleri, Christus hos Martha og

*) Chr. IV havde 1618 den Plan at opføre en Kirke paa Vesterbro, der skulde være fælles for Forstæderne; men den blev opgivet. Derimod var der paa den „nye Kirkegaard“, der var bleven anlagt 1546 mellem Søerne og Voldene (mellem Frederiksborggade og Gotersgade, omtr. hvor Linnésgade er), i 1565-66 blevet opf. et mindre Kapel af Bindingsværk, som kun benyttedes til Ligprædikener. Paa denne Plads blev der 1624-28 for Frue Kirkes Midler opf. en grundmuret lille Kirke med Taarn og Spir, indviet ^{28/8} 1628. Men denne „Kirke uden for Nørreport“, der fik Altertavle fra Frue Kirke, blev allerede nedbrudt ^{1/8} 1658, da Forstæderne raseredes paa Grund af den forestaaende Belejring.

Maria (Kopi efter Eckersberg). — Kirken er restaur. 1885 og 1902-04, da ogsaa Ligkapellet, der er opført 1881-82 N. for Kirken, blev istandsat. — Paa Kirkepladsen, indhegnet af et lavt Jærngitter, ligger ved den sydøstl. Korsarm Kirkens første Præst R. Frimodt, † 1879, begravet (Portrætmedaillon af Saabye), og der er sat en Mindesten for Pastor A. F. L. Rindom, † 1919.

Ved Kirken, der er selvejende, og som staar under Overpræsidentens og Sjællands Biskops Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Skt. Johannes Sogn, under Vor Frue Provsti, blev udskilt af Trinitatis og Frue Sogne ved Res. af $\frac{81}{5}$ 1861. Fra Skt. Johannes Sogn er senere udskilt en Række Sogne: Skt. Stephans, Skt. Jacobs, Bethlehems, Brorsons, Hellig Kors, Nazareth, Skt. Andreas og Blaagaards Sogne, af hvilke de fleste yderligere er delte. — Litt.: Fr. Thomassen, St. Johannes Kirke 1861-1911. Kbh. 1911.

Nazareth Kirke, Ryesgade, er opf. 1902-04 (Grundst. nedlagt $\frac{8}{5}$ 1902, indviet $\frac{8}{5}$ 1904) efter Tegn. af Arkt. V. Nyebølle paa en Grund, hvor før en $\frac{17}{1}$ 1892 indviet midlertidig Jærnkirke laa, for c. 150,000 Kr., der indkom ved frivillige Gaver. Bygningen, som under det egentlige Kirkerum har en Krypt, er 40 m lang, men kun den 14,4 m brede Gavlfacade med det 50 m høje, kobbertækte Taarn er synlig i Gadelinien. Den er opf. i norditaliensk-romansk Stil, af røde Mursten paa høj Granitsokkel, med Anvendelse af Granit, Kridtsten og Terrakotta baade ud- og indvendig. Over Hoveddøren er der en Christusfigur af Sandsten under en muret,

Skt. Johannes Kirke.

af to Granitsøjler baaren Baldakin, og paa hver Side heraf over den høje Granitsokkel en Frise med bibelske Figurer i brændt Ler (Billedhugger Th. Bærentzen). Gennem Forhallen, til hvilken en bred Trappe, kommer man ind i Skibet, med fladt kassetteret Bjælkeloft, Orgelpulpitur over Forhallen og Pulpiturer langs Langsiderne. Det 4 Trin hævede Kor (med Tøndehvælvning), der adskilles fra Skibet ved en Skranke af brændt Ler og afsluttes af en stor Alterniche (Apsis), oplyses ved Vinduer i begge Siderne, medens Skibet kun har Vinduer mod NØ. Kor med Apsis er rigt dekorerede. Paa Siderne af Alteret er Præste- og Degneværelse; langs Korets Sidemure staar høje Stolestader (som Korstole). Altertavlen, i Keramik med stærke Farver, forestiller Jesus prædikende i Nazareth (Billedhugger A. Hassel). Døbefonten er af brændt Ler med Relieffer (Jesu Daab, Adams Udvisning af Paradis), og Prædikestolen af brændt Ler og Klæbersten, med Hautrelief (Englehoveder), Figurerne af Th. Bærentzen. I Krypten, hvortil der er Adgang fra Forhallen, fra Gaarden og fra Skibets nordvestl. Side (hvor der ogsaa er Trapper til Pulpiturerne), findes bl. a. Forstue, Varmeapparat, stor og mindre Forsamlingssal, Sakristi og Ligstue. Kirken har 750 Siddepladser, Krypten 450.

Ved Kirken, der ejes af Kbhv.n.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Nazareth Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes ved Res. af ²⁹/₁₀ 1900 fra Skt. Johannes Sogn og var oprindl. delt i 2 Sognedistrikter, hvoraf det ene fra 1905 udgør Fredens Sogn. Litt.: Kbh.s Kirkesag ¹⁴/₁₀ 1897, ⁹/₆ 1904 og ²⁰/₁₁ 1901.

Fredens Kirke, Rymsgade, er et af Prof. L. Knudsen ombygget tidl. Forlystelsessted („Sortedamslund“), der købtes af Kbh.s Kirkefond for 130,000 Kr. (den Del, der gik ud til Dosseringen, er senere bortsolgt), medens Ombygningen kostede 30,000 Kr. Kirken indviedes ¹⁸/₁₁ 1900. Bygningen er opf. af røde Mursten og bestaar af Skib, Forhal, Korsarm med Sakristi og over dette Menighedssal samt et 1906 efter Tegn. af Prof. Martin Nyrop opf. slankt Taarn med Spir. Fra Forhallen Trappe til Menighedssal, Orgel og Pulpitur. Kirkerummet (14 × 21 m, 7,5 m højt) har lys Dekoration og hvidt, fladt Loft. Paa det hvide Alter (to Søjler med Fronton) den korsfæstede Christus, af brændt Ler (af A. Hassel) i naturlige Farver og Legemsstørrelse; Prædikestol og Orgel er hvide, Døbefonten af norsk Marmor. I Bygningen findes desuden Lokaler for Ungdomsarbejdet m. m., og paa Kirkepladsen er 1927-28 opf. en Bygning til Børnehave og Præstebolig.

Nazareth Kirke.

skurede og hvidtede; Loftet er en hvælvet Trækonstruktion, inddelt i kalkpudsede Felter. Kirken har 350 Siddepladser, hvoraf de 40 paa Pulpituret foran Orgelet. Alter af brændte, glaserede Lerfliser; bag Alteret en muret Blindbue, der hviler paa to Granitsøjler med Kalkstenskapitæler. Prædikestol af Egetræ med Snitværk. Døbefont af norsk Klæbersten. Ved Siden af Koret et Præsteværelse. Bygningen afløste en 1905 opført midlertidig lille Kirke af Kokolith, bygget efter Tegn. af Martin Nyrop.

Ved Kirken, der ejes af Kbhv.n.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Blaagaards Sogn, under Vor Frue Provsti, oprettedes ved Res. af ⁸/₈ 1905 af Dele af Skt. Johannes og Helligkors Sogne. Litt.: Kbh.s Kirkesag Jan. 1927.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Fredens Sogn, under Vor Frue Provsti, tidligere Nazareth Sogns 2. Sognedistrikt, er fra ¹/₄ 1905 et eget Sogn. Litt.: Kbh.s Kirkesag ¹²/₁₂ 1900.

Blaagaards Kirke, ved Blaagaards Plads, er opf. 1925-26 (indviet ²⁸/₁₁ 1926) for c. 270,000 Kr. efter Tegn. af Arkt. Andreas Clemmensen, af røde, haandstrøgne Sten med Kamgavle og hvidpudsede Blindinger, i hjemlig gotisk Stil. En udvendig Sten-trappe fører op til Hovedindgangen, hvorover Klokkestolen er anbragt. Straks indenfor Hovedindgangen findes Kordegnens Kontor og et Sakristi. To Trapper fører henhv. ned til en Krypt med to store Menighedslokaler og op til Orgelpulpituret. De indvendige Mure er af haandstrøgne Sten,

Skt. Andreas Kirke, ved Kommunehospital, Hj. af Nørre-Farimagsg., Goters- og Bartholinsgade, er opf. 1898-1901 (Grundstenen nedl. $\frac{4}{10}$ 1898, indv. $\frac{2}{3}$ 1901) efter Tegn. af Arkt. Martin Borch paa en af Kommunen skænket Grund for c. 400,000 Kr., hvoraf Staten gav 50,000. Den er bygget i romansk Stil, med Benyttelse af gamle danske Kirkemotiver, af store, røde og flammede Munkesten paa Granitsokkel, og bestaar af Skib og Kor ud i eet med lige Afslutn., Sideskib mod S. med 3 blindingsprydede Spidsgavle, Taarn med kobbertækt, udbuet Pyramidespir mod SØ. ved

Sideskibet samt et Menighedshus i 2 Stokv. mod SV. og et lille Ligkapel med Halvtag mod NV., hvilke to sidste Bygninger med Forbindelsesbygning indeslutter en lille Gaard ud til Bartholinsgade. Hovedskibet er 45 m langt og 9,5 m bredt, Sideskibet 25 og 7,5 m, Koret 12 m dybt; Taarnet er 32 m til Gesimsen og 53,3 m til Fløjknappen. Hovedindgangens Granitportal i Østgavlen har 3 Søjler med tilsvarende Bueslag samt to Løver oven paa Søjlerne (Billedhugger: A. Bundgaard); paa Langsiden ud mod Kommunehosp. sidder en Skt. Andreasmedaillon af Kridtsten (Billedhugger: Th. Barentzen). Fra Forhallen og det hvælv. Taarnrum fører en Stentrappe op til Orgelet over Indgangen og Pulpitret i Sideskibet. Skibet har Krydshvælvinger (13,8 m over Gulvet), hvis bærende Led staar i røde Mursten; navnlig er Pulpitursiden smukt inddelt med Piller og Søjler, der bærer fyldige Buer; Nordsiden, hvorfra Kirken faar sit væsentlige Lys gennem 4 Grupper tredelte Vinduer (Sideskibet har i hvert Gavparti ogsaa en Gruppe af 3 Vinduer), er hvid. Koret er hævet nogle Trin. Alteret har et Maleri, Bespisningen i Ørkenen, af J. Wilhjelm (og to mindre: Fiske-drætten, og Johs. den Døber og Andreas); oven over Alternichen er der en Vinduesrose med et Glasmaleri (Christus og Evangelisttegnene), tegn. af Overgaard; paa Korbuen et Skt. Andreas' Billede, malet af H. Olrik; paa Korvæggene Kalkmalerier fra 1920 af Frk. Ernestine Nyrop (de hellige tre Konger og Kvinderne ved Graven). Ved Prædikestolen, af Fyrretræ, et Glasmaleri (Christus og Barnet)

Skt. Andreas Kirke.

og et forgyldt Krucifiks (Fjeldskov). Granitdøbefont, hvorved et Relief, Christus og Børnene, udført og skænket af G. C. Freund (et andet Relief, ligeledes af Freund, Flugten til Ægypten, findes over Døren i den ene Vestibule). Endvidere 2 Billeder af Sognepræst Steen og Arkitekt M. Borch, malet af N. V. Dorph og H. Vedel.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratens Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Skt. Andreas Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes ved Res. af ²⁵/₁₁ 1895 af Skt. Johannes Sogn under Navn af Skt. Johannes søndre Sogn og fik ved Res. af ²⁴/₉ 1898 sit nuv. Navn. Litt.: Jul. Steen og T. Høyer, St. Andreas K., Kbh. 1926. Kbh.s Kirkesag ²¹/₅ 1898.

Hellig Kors Kirke.

Hellig Kors Kirke, ved Assistens Kirkegaard og Kapelvej, for Enden af Korsgade, er opf. 1887-90 (Grundstenen nedl. ²⁸/₇ 1887, Kirken indviet ¹⁹/₁ 1890) efter Tegn. af Prof. H. B. Storck for c. 300,000 Kr., hvoraf Stat og Kommune hver har givet 60,000 Kr. (Kommunen tillige Grunden). Kirken er bygget i gotisk Stil af røde Mursten med Anvendelse af forskelligt farvede, glaserede Formsten og Ornamerter og bestaar af Skib og Kor med tresidet Afslutning mod V., to Korsfløje mod N. og S., Taarn mod Ø. med ottekantet, kobbertækt Spir over Spidsgavle (ialt 55,3 m) samt ved Korets Nordside en Sakristibygning, der har Forbindelse med Koret. Over Korsskæringen en Tagrytter (32 m). De store, spidsbuede Vinduer er delte ved Stavværk af Formsten. Den udv. Længde er 51,5 m, Bredden i Skibet 12 m, i Korsarmene 26,4 m; til Gesims er der 9,7, til Tagrytter 17,6 m. Forhallen under Taarnet har Bjælkeloft, Kirken selv en spidsbuet Tøndehvælving af Træ, hvis Flader ved

dekorerede Lister deles i Kassetter. Væggene er af Kridtsten. Korets høje Vinduer har til Dels Glasmosaik. Den gotiske Altertavle er af Egetræ med den korsfæstede i Midtpartiet, Evangelisterne paa Sidefløjene (Billedhugger Aarsleff og Billedskærer H. C. Berg). Prædikestol af Træ. Døbefont af forgyldt Bronze, paa Løvefødder og prydet med Evangelistmærkerne (tegn. af Arkt. V. Koch). Orgel over Indgangen; 6 Bronzelysekroner.

Paa den indhegnede Kirkeplads ligger Præsteboligen og et Lighus.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Hellig Kors Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes ved Res. af ⁷/₁ 1890 fra Skt. Johannes Sogn. Fra Sognet er senere udskilt Bethlehems og Brorsons Sogne. — Litt.: E. Schiødte, i Tidsskr. f. Kunstindustri 1890 p. 92.

Bethlehems Kirke, Blaagaardsgade, en lille Bygning af røde Mursten, er opf. 1878-79 (Arkt.: Rogert Møller) oprindelig til Brug for en evangelisk Frimenighed,

blev senere udlejet til Svedenborgianere og „Fri-Missionen“ og 1889 solgt til Foren. til Opførelse af smaa Kirker i Kbh. Kirken, indviet $12/5$ 1889, ligger bag Forhusene til Gaden og indeholder to smaa Forværelser, et Præsteværelse og selve Kirkerummet (18×10 m); den nederste Del kan ved Forhæng fraskilles til Mødesal. Alterbilledet er en Kopi af C. Blochs Jesus og Barnet.

Ved Kirken, som ejes af ovennævnte Forening og staar under Kbhvn.s Kirkefonds Patronat, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Den var indtil $1/1$ 1918 Filialkirke til Hellig Kors Kirke, men blev da Sognekirke for det da oprettede Bethlehems Sogn under Vor Frue Provsti.

Brorsons Kirke,

Rantzausgade, er opf. 1898-1901 (Grundst. nedlagt $15/9$ 1898, indviet $6/1$ 1901) efter Tegn. af Arkt. Thorv.

Jørgensen forc. 145,000 Kr. Den er bygget med fri Anvendelse af danske, middelalderlige Kirkemotiver, af røde Mursten paa Granit-sokkel med rig Benyttelse af Granit baade ind- og udvendig. Planen er et ligearmet Kors. Over Korsets Midte er der et svært Taarn med lavt, firkantet, stærkt

buet Spir (ialt 29 m over Jorden); langs Øst- og Vestfløjen er der paa begge Sider lave Udbygninger. Kirkens udv. Længde er 25 m; til Gesimsen er der 11,6 m, til Tagryggen 17,6 m. Hovedindgangen, med Trappeparti, er i Østgavlen. I det indre hviler det høje, krydshvævede, med 12 Vinduer i Opbygningen forsynede Midtparti (17 m) paa svære Granitpiller; Korsarmene har Tøndehvælvinger; paa begge Sider af Rummet er der Pulpiturer, hvis Balustrade ligesom Orgel og Alterskranke har rigt Træskærerarbejde. Altartavle, den korsfæstede, af P. Steffensen; Prædikkestol og Døbefont af Granit. Glasmalerier efter Tegn. af Axel Hou er opsatte 1914 (se „Archit.“ $4/7$ 1914). 1926 indrettedes et Daabskapel ved Koret. Der er c. 750 Siddepladser. Under Kirkegulvet er der i en Krypt bl. a. Sakristi og to Sale. S. for Kirken et Lighus med Klokkestol over (mod N. tænkes opført en Præstebolig).

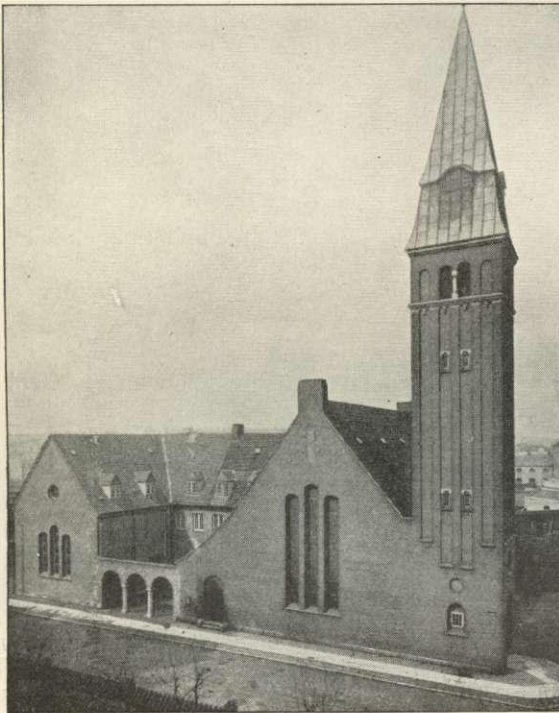
Ved Kirken, der ejes af Kbhvn.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Brorsons Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes $15/12$ 1900 som Sognedistr. fra Hellig Kors Sogn, og blev fra $1/4$ 1905 et eget Sogn. — Litt.: Brorsons Kirken gennem 25 Aar, Kbh. 1926. Kbh.s Kirkesag $15/4$ 1898 og $31/3$ 1901.

Skt. Stephans Kirke, Nørrebrogade, er opf. 1873-74 (Grundst. nedlagt $18/6$ 1873, indviet $20/12$ 1874) efter Tegn. af Prof. L. Knudsen paa en skænket Grund for

Brorsons Kirke.

68,000 Kr. Den er bygget i romansk Stil af røde Mursten paa Granitsokkel og bestaar af Skib og et noget smallere Kor med halvrund Apsis mod SV., et Sakristi ved Korets Vestside samt Taarn med lavt Spir (til Fløjstangen 31 m) ved Nordøstgavlen. Kirkens største udv. Længde er 35,4 m, største Bredde 13,6 m; til Gsimnsen er der 7,5, til Tagryggen 12,5 m; selve Skibet er indv. $21,3 \times 12,5$ m, dets største Højde 9,4 m. Hovedindgangen er i Taarnet, hvori der er Forhal; i Hjørnerne mellem Taarn og Skib er der to smaa Trappeluse med Adgang til Skibets Sidegallerier, som bæres af Træsøjler. Skib og Kor staar dels i Murværk,

Kingos Kirke.

dels kalkpudsede og har Farvedekoration, særlig i Koret. Skibets Loft, af Træ, er malet, Apsis har Halvkuppelhvelving. Vinduerne har fra 1924 Glasmalerier af Johs. Kragh. Alterbilledet, Christus hos Martha og Maria, er af A. Dorph; Prædikestolen er af Træ, Døbefonten er af grønlig norsk Marmor. Der er c. 700 Siddepl. Over Døren fra Forhallen er et Gipsbasrelief, de helige tre Konger, af Th. Stein, som ogsaa har modell. de 4 Basrelief-Medailloner (Evangelisterne), der sidder paa Væggene over Gallerierne.

Paa den indhegnede Kirkeplads ligger Præsteboligen og et Lighus af Træ. Overfor Kirken i Vedbækgade

ligger Menighedshuset *Karmel*, indviet 1895, af røde Mursten i 3 Stokv. med Kælder (Arkt. L. Knudsen). Ved Kirken, der er selvejende og staar under Sjællands Biskops og Overpræsidentens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Skt. Stephans Sogn, under Vor Frue Provsti, oprettedes $\frac{7}{12}$ 1874 af en Del af Skt. Johannes Sogn. Ved Res. af $\frac{24}{8}$ 1902 deltes det i 2 Sognedistrikter; 2. Distr. oprettedes $\frac{1}{4}$ 1905 til Simeons Sogn; fra $\frac{1}{7}$ 1902 var Kapernaum Sogn udskilt, og fra $\frac{19}{9}$ 1908 oprettedes Skt. Stephans nordre Sogn, det sen. Kingos Sogn, og s. A. Aldersro Sogn, endv. fra $\frac{1}{10}$ 1912 Anna Sogn.

Anna Kirken, Bjelkes Allé, er opf. 1914 (indv. $\frac{27}{12}$ 1914) efter Tegn. af Arkt. P. V. Jensen Klint for c. 45,000 Kr. (udvidet 1921 for c. 83,000 Kr.). Bygningen, der ikke er fuldført, er opf. af røde, haandstrøgne Sten og har rødt Tegltag; den ældste Del, med Kamgavle og rig Blindingsudsmykning, indeholder det egentl.

Kirkerum (i det endelige Anlæg vil der til Dels blive Sidefløje, dog ikke til selve Kirkerummet); hertil er 1921 bygget en Fløj, der indeholder Menighedslokaler, men hvis Sal under Gudstjenester sættes i Forb. med den ældste Afdeling; den nye Bygn. er opf. i halv Højde og midlertidig afsluttet og vil blive Krypt i den fremtidige Kirke. Det nuværende Kirkerum har Bjælkeloft. Altertavlen er en Kopi (Kunstmaler C. Budtz-Møller) af Quentin Massys' Klagen over den døde Christus.

Prædikestol, smykket med Udkæring (Lammet med Sejrsfanen) og forsynet med Lydhimmel (efter Tegn. af Budtz-Møller). Stor Døbefont af bornholmsk Granit (foreløbig uden Fod). Syvarmet Malmstage, tegnet af Kirkens Arkitekt. Det nuv. Kirkerum har c. 400 Siddepl.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Anna Sogn, under Vor Frue Provsti, er opr. $\frac{1}{10}$ 1912 af Skt. Stephans Sognssøndre Kirke-distrikt. Litt.: Kbh.s Kirkesag Apr. 1914, Jan. 1915, Jan. 1918 og Sept. 1921.

Kingos Kirke, Bragesgade, er opf. 1909-10 (indv. $\frac{10}{5}$ 1910) efter Tegn. af kgl. Bygningsinsp. K. Varming for c. 81,000 Kr. i romansk Stil af røde Mursten med rødt Tegltag og består af Kor og Skib ud i eet samt et paa Kirkebygningens Side anbragt Taarn med højt

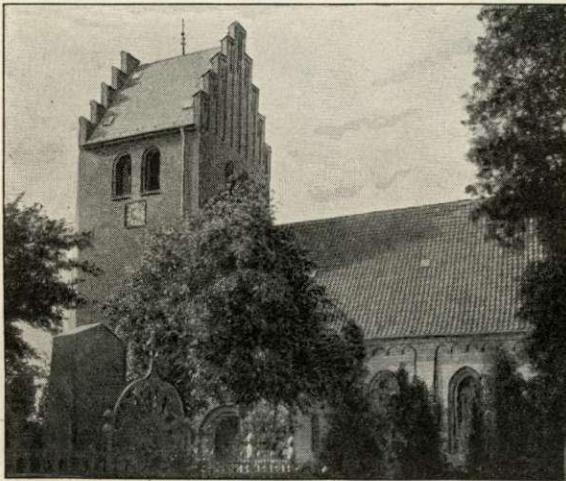
firsidet, kobbertækt Spir. Hovedindgangen er i Taarnet, hvis Underrum tjener som Vaabenhus, hvorfra der er Opgang til Pulpituret. Ved Siden af Koret Præsteværelse i en lille Udbygning. Kirkens Indre, der faar Lys fra 3 Vinduer i Skibets ene Side samt fra 3 smalle Vinduer i Gavlen, er hvidkalket og har kassetteret Træløft, der følger Tagkonstruktionen, hvis Bjælker ligger synlige; Træpulpitur, baaret af lave Granitstøjer. Koret, der har romansk Hvælving, er hævet eet Trin over Skibet og har lige Afslutning. Alterbilledet (Christus og en lille Dreng; en Gave af Prof. Erik Henningsen) er flankeret af to Engle, udskaarne i Træ (Oberammergau-Arbejde, opsatte 1923). Paa Korets Sidevæg en Kopi af Rubens Helligtrekongerbillede. Døbefont af gullandsk Sandsten. Prædikestol af Eg med Vinløvsudskæringer, 1923

Simeons Kirke.

forsynet med Himmel, kronet af en Basunengel i Oberammergau-Arbejde. Kirken har 470 Siddepladser samt 150 Siddepl. i et fra Kirkerummet ved Skydedøre adskilt Sakristi. — $^{28}/_2$ 1928 indviedes et efter Tegn. af Kirkens Arkt. for 68,000 Kr. opf. Menighedshus, en Vinkelbygning sammenbygget med Kirken og dens Sakristi og omsluttende en lille Gaard, hvis 4. Side, mod Gaden, hegnes af en Mur med 3 Buer, baaret af Granit søjler; Bygningen indeholder bl. a. en Sal med Pl. til 300 Mennesker, Foreningslokaler for K. F. U. M. og K. F. U. K. samt en Graverbolig.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Kingos Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes $^{10}/_6$ 1908 fra Skt. Stephans Sogn, og hed oprindl. Skt. Stephans nordre Sogn. — Litt.: Kbh.s Kirkesag $^{7}/_5$ 1909, „Architekten“ $^{4}/_6$ 1910.

Brønshøj Kirke.

Simeons Kirke, Sjøllandsgade, er opf. 1912-14 (Grundst. nedl. $^{80}/_6$ 1912, Kirken indv. $^{1}/_8$ 1914) efter Tegn. af Arkt. Magdahl-Nielsen og erstattede en midlertidig Jærnkirke, der var indv. $^{20}/_4$ 1902. Kirken, hvis Opførelse kostede 109,463 Kr. foruden Grunden, der skænktes af Kbh.s Kirkefond, er en Korskirke i Renæssancestil, opført af

røde Sten paa Granitsokkel; højre Korsarm indeholder Menighedslokaler og kan ved store Døre sættes i Forbindelse med Kirken; i den anden Korsarm et Ligkapel. Indgangen er gennem Taarnet, i hvilket er indrettet Forhal, over denne er Orgelet anbragt; Taarnet afsluttes med et c. 38 m højt kobbærtækket Spir, der bærer et forgyldt Kors. Kirkens Indre er overhvælvet og har hvidkalkede Vægge med søjlebaarne Pulpiturer ved Siderne; i Skibet hænger 3 Bronze kroner i Renæssancestil. Koret, der er hævet 3 Trin over Skibet, skilles fra dette ved en forgyldt Egetræsbalustrade; ved Trappen to Bronzekandelabre. Altertavle med Maleri af Axel Hou (Christus og Børnene), Prædikestolen er udskaaen i Eg med Bladornamenter, Døbefont af bornholmsk Granit; bag denne en Engel i hvidt Marmor (Billedhugger Prof. A. Paulsen), anbragt paa Klæberstensokkel, baaret af 2 ottekanterede Søjler. I Skibet er ophængt Altertavlen fra den gl. Simeons Kirke, Kopi af C. Bloch, Christus i Getsemane, et Krucifiks og et Egetræsrelief, Christus i Getsemane, af Sebastian Keller i Oberammergau. Kirken rummer 500 Siddepl. og er omgivet af 4 mindre Haveanlæg, det ene omgivet af en Mur og anlagt som Klosterhave (Havearkt. Erstad Jørgensen).

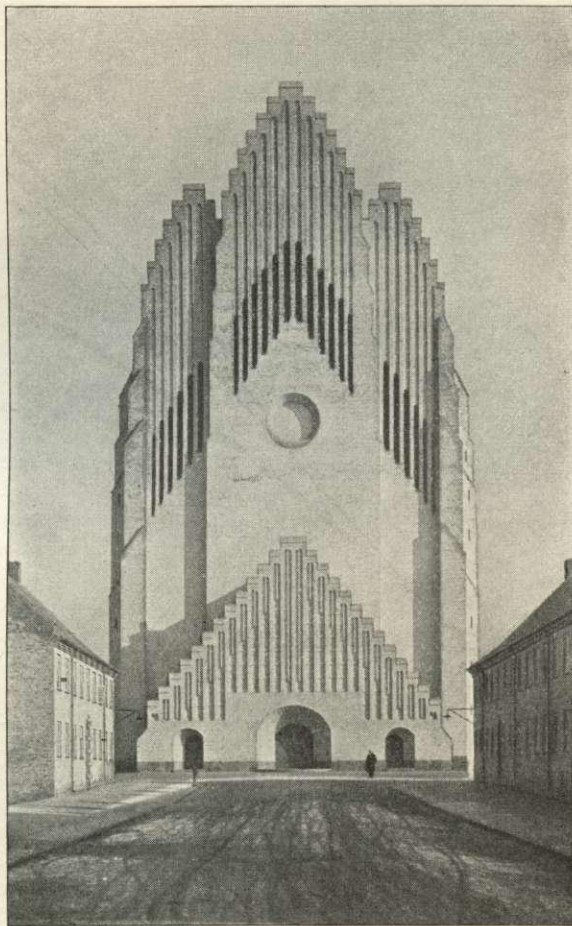
Ved Kirken, der tilhører Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Simeons Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes oprindl. som Kirkedistrikt fra Skt. Stephans S. ved Res. af $^{24}/_3$ 1902, men blev fra $^{1}/_4$ 1905 et eget Kirkesogn.

Fra Sognet udskiltes 2. Kirkedistr. fra $\frac{1}{10}$ 1923, der oprettedes til Samuels Sogn. Litt.: Kbh.s Kirkesag Marts 1914.

Samuels Kirke, Thorsgade, er opf. 1924-25 (Grundsten nedl. $\frac{14}{12}$ 1924, indv. $\frac{6}{9}$ 1925) efter Tegn. af Arkt. Carl Schiøtz for c. 160,000 Kr. Af den planlagte Kirkebygning er foreløbig kun opført Krypten af røde Mursten med rødt Tegltag, samt Ligkapel. Døbefont af norsk Klæbersten. Det midlertidige Kirkerum har c. 250 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Samuels Sogn, under Vor Frue Provsti, oprettedes $\frac{1}{10}$ 1923 af Simeons Sogns 2. Kirkedistrikt.

Kapernaumskirken, Frederikssundsvej, er opf. 1894-95 (indv. $\frac{15}{9}$ 1895) efter Tegn. af Arkt. V. Koch for 36,500 Kr. i romansk Stil af røde Mursten med Kridtstensudsmykninger og Granitsokkel og bestaar af Skib (11×20 m) med Granitportal i Gavlén, Korniche og bag denne Sakristi samt Ligstue; Taget, af Skifer, bærer en lille Tagrytter. Det Indre har Tøndehvælving og dekoreret Korniche; Vinduer med blyindfattet Glasmosaik. Alter af Majolikplader,

Grundtvigs Kirke.

over dette et Maleri af P. Steffensen. Døbefont af Granit; Prædikestolen og Indgangspartiet under Orgelet er dekoreret med stiliserede Blomster. Kirken har 400 Siddepladser. Sammenbygget med Kirken et 1916 opf. Menighedshus (Arkt. Dræby); en Præstebolig, Svanevej 9, er opf. 1923.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Kapernaum Sogn, under Vor Frue Provsti, er fra $\frac{1}{7}$ 1902 udskilt fra Skt. Stephans Sogn (ved Res. af $\frac{6}{9}$ 1895 var Kirken blevet Filialkirke under dette Sogn) og Brønshøj Sogn. Sognet paatænkes delt, idet der 1927 af Kbh.s Kirkefond er købt en Grund paa Hj. af Gyldenstensvej og Bogfinkevej, hvor en ny Kirke, Ansgarkirken, vil blive opført; Gudstjenester holdes nu i en Træbarak paa Vestergaardsvej, rejst 1920.

Brønshøj Kirke, liggende i den nordvestre Udkant af den gamle Landsby, nævnes i Absalons Gavebrev. Dens oprindelige Del, Kor og Skib, er en romansk Kridtstensbygning fra Tiden henimod 1200 med Rundbuefrise under Gesimsen og med Lisendeling paa Skibet. Nogle af de oprindelige Vinduer, deribl. to paa Ko-
rets Østgavl, samt Nordsidens oprindelige Kvindedør er bevaret, omend i tilmuret
Stand. Det sentgotiske Taarn, der er af røde Munkesten, med blindingsmykkede
Trappegavle, er tilbygget c. 1500. Fra omtr. samme Tid var formentlig en nu

Vanløse Kirke.

forsvundet, smal Udbygning langs hele Skibets Nordside, der en Tid lang tjente som Kirkelade. Vaabenhuset er fra 1889-92, da hele Kirken fik en gennemgribende, haardhændet Istandsættelse (Arkt. Vilh. Petersen). Det Indre blev da glatpudset og nydekoreret, men Korbuen synes at være den oprindelige, og de indbyggede gotiske Hvælvinger stammer rimeligvis fra Beg. af 1400'erne. Alterbord med Ornamentfelter fra c. 1560. Altertavle fra 1584, med malede Skriftsprog i Felterne, genopstillet paa Alteret 1924 (i St. for et Maleri fra 1871 af N. Simonsen). Romansk Granitfont. Prædikestol fra 1678, et rigt Snitværk af Lorens Jørgensen fra Holbæk, der ogsaa har tilføjet Altertavlens Topstykke. I Korbuen er indmuret et lille Alabastrelief (Apostlen Paulus) fra Chr. IV's Tid, og i Væggene er opsat fire Stentavler i Sandstensrammer fra 1623-24 (Bisperække, sml. Marm. Dan. I p. 207) og to fra 1652, de sidste til Erindring

om Biskop Jesper Brochmann. I Kirken desuden Gravsten over Sognepræst Chr. Mortensøn Hopontanus, † 1587, i Kirkegaardsmuren 7 Gravsten fra 17.-18. Aarh. Paa Kirkegaarden er begr. Historikeren J. Kragh Høst, † 1844.

Brønshøj Sogn hører under Vor Frue Provsti. Ved Kirken, der er i Statens Eje, overtaget af Sjællands Bispestol sammen med de til Stiftet henlagte Tiender, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. En Del af Sognet lagdes fra $\frac{1}{7}$ 1902 under Kapernaum S., $\frac{1}{8}$ 1909 udskiltes Vanløse Sogn, og 1917 udskiltes Grøndalsvænge Kirkedistrikt, og fra $\frac{11}{12}$ 1927 oprettedes Bispebjerg Sogn af Sognets østl. Del. — Litt.: R. P. Rasmussen, Brønshøj Kirke, i Hist. Medd. om Kbh. 2. R. II p. 525.

Grundtvigs Kirke, Bispebjerg, af hvilken foreløbig kun Taarnet er opført og indviet til Kirkebrug, er bygget 1921-27 (indv. $\frac{11}{12}$ 1927) efter Tegn. af Arkt. P. V.

Jensen Klint for c. 900,000 Kr. i dansk Kirkestil af meget lyse hvidgule Mursten med rødt Tegtag. Det meget svære Taarn har tredelt Sadeltag og Trappegavle, rigt prydede med lange, smalle Blindinger; paa Siderne findes aftrappede Stræbepiller og Trappetaarne og paa Vestgavlen et lavt, bredt Vaabenhus med høj blindings-smykket Trappegavl. Ø. for det tredelte Taarn vil efterhaanden den store treskibede Kirke med Krypt blive bygget. Taarnrummets Indre fremtræder med samme lyse Mursten som Ydermuren og er delt i Hovedskib og to Sideskibe, med to Hvelvingsfag, som senere vil indgaa i den færdige Kirkes 10 Fag. Rummet er udstyret med Pulpitur, Orgel, midlertidigt Alter (hvorpaa en 2 m høj, forgyldt syvarmet Stage og 2 Bronze-Alterstager), Døbefont af Fakse-Kalksten og muret Prædikestol; der er 350 Siddepladser. Øverst i Taarnet er Plads til 5 Kirkeklokker, af hvilke den ene skal være en af Danmarks største. — Kirken omgives af en Rand af Beboelseshuse i 2 Stokv., opførte efter Tegn. af Kirkens Arkitekt under Medvirkning af Arkt. V. Wittrup, Charles Schou og G. Gøssel.

Ved Kirken, der opføres for indsamlede Midler i Forbindelse med Tilskud fra Staten, og som foreløbig tilhører Indsamlingskomiteen, er ansat en Sognepræst. Samtidig med Taarnkirkens Indvielse oprettedes Bispebjerg Sogn, af den østl. Del af Brønshøj Sogn, under Vor Frue Provsti. — Litt.: P. V. Jensen Klint, Grundtvigs K., i „Archit.“ XXI p. 44. — Menighedsbladet 5. Aargang p. 202.

Kirken i De gamles By.

Grøndalskirken, Hillerødgade ved Godthaabsvej, er en midlertidig Træbygning, indv. ¹³/₁₀ 1918, men ved Siden af denne er 1927 paabegyndt Opførelsen af en ny Kirke, der ventes fuldført i Efteraaret 1928; den bygges efter Tegn. af Arkt. Julius Smith; Opførelsessum antagelig c. 250,000 Kr. Kirken opføres af gule, haandstrøgne Sten og hvidtes, den faar rødt Tegtag og kamtakkede Gavle; den bestaar af Kor, Skib med udvendige Stræbepiller og kamtakkede Blindgavle over Vinduerne samt Taarn med Sadeltag; Bygningen har 2 Etager, idet der under selve Kirken indrettes Menighedslokaler. Hovedindgangen er i Taarnet ad en udvendig Granittrappe; i Taarnrummet er Forhallen, og derover Orgelrum med aaben Bue mod Skibet; ved Forhallen findes, i Udbygninger paa begge Sider af Taarnet, Trapperum og Værelse for Daabsgæster. Kirkens Indre faar hvidtede Mure, Skibet overhvelves med 3 Fag Krydshvælvinger, hvilende paa indvendige Knippe-Halvsøjler og støttet af de udvendige Stræbepiller. Koret, hvis Gulv er hævet 3 Trin over Skibets, vil faa Tøndehvælvning med Kassetter. Paa Siderne af Koret Præsteværelse og Trapperum. Den nuværende Kirkebygnings Altertavle, Lazarus' Opvækkelse, udført i farvebrændt Ler af Billedhugger Aug. Hassel, vil blive overført til den nye Kirke, der som Gave har modtaget en gl. romansk Granitfont fra Herfølge Sogn. Kirken vil faa 461 Siddepl.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en præsteviet Medhjælper. 1917 udskiltes fra Brønshøj Sogn „Grøndalsvænge Kirkedistrikt“, der ^{20/1} 1922 oprettedes til eget Sogn, Grøndals Sogn, under Vor Frue Provsti. Se Kbh.s Kirkesag Dec. 1918.

Vanløse Kirke, Aalekistevej, er opf. 1907-09 (Grundst. nedl. ^{20/10} 1907, indv. ^{1/8} 1909) efter Tegn. af kgl. Bygningsinsp. Magdahl-Nielsen for c. 72,000 Kr., hvoraf Staten ydede 30,000 Kr. Den er bygget i romansk Stil af røde haandstrøgne Sten med rødt Tegtag og bestaar af Kor (med tresidet Afslutning og kamtakket Gavl), Skib og Taarn ved Kirkens Sydside med korsstillet Sadeltag, over hvis Skæringspunkt et kobbertækket Spir. Indgangen er i Skibets Vestgavl gennem en granitindfattet Portal, over hvilken en stor Vinduesrose (med Glasmosaik ved Joh. Th. Skovgaard). Over Forhallen et Pulpitur. I Taarnet findes Præsteværelset med direkte Adgang til Prædikestolen, og ovenover, ligeledes i Taarnet, findes Orgelet, i et Rum, der ved en aaben Bue staar i Forbindelse med Skibet. Kirkens Indre er hvidkalket; Kor og Skib er hvælvede (Skibet med Tøndehvælv.), medens Forhallen har Bjælkeloft; i to af Korets Vinduer er der Glasmalerier (Maria virgo og Johannes Evangelisten) af Joh. Th. Skovgaard. Paa det murede Alterbord (hvidtet), hvortil en Granittrappe fører op, staar en Kopi i Kalipasta af Prof. Steins Krucifiks i Gentofte Kirke (se II p. 277); muret Prædikestol; Granitdøbefont midt for Alteret. Kirken har c. 400 Siddepladser. I 1928 agtes opført en Korsarm mod N., med Sakristi. Præstebolig, Ø. for Kirken, er opf. 1905 efter Tegn. af Arkt. Thorvald Jørgensen.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Overpræsidentens og Biskoppens Over-tilsyn, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Vanløse Sogn, under Vor Frue Provsti, udskiltes fra Brønshøj Sogn fra ^{1/8} 1909.

Af Kirker og Kapeller i Stiftelser m. v. skal her omtales følgende; om de øvrige henvises til Beskrivelsen af de paagældende Institutioner.

Kirken i De gamles By, Nørre-Allé, er indv. ^{18/12} 1892 og opf. efter Tegn. af Arkt. Vilh. Petersen for c. 70,000 Kr. af røde Mursten og bestaar af et ottekantet Hovedparti (18 m paa hver Led) med 4 smaa Udbygninger, der tjener til Præsteværelse og Forstuer, den ene danner Hovedindgangen, og en ottekantet Kuppel med Lanterne og forgyldt Jærnkors over Midterpartiet; i Lanteren en lille Kirkeklokke. I Kirkens Indre bæres Kuppelen af 8 slanke Jærnpiller med Cementindklædning og Gibskapitæler, og i den malede Kuppelhvælving er der runde Vinduer; hele Kirken rundt er der Træpulpitur. I Alternichen Michel Angelo's Gruppe Pieta i Bronze. Døbefonten, af Træ, stammer fra det gl. Alm. Hospital i Amaliegade. I Kirken er ophængt et lille tiltaklet Skib „Haabet“. Der er c. 500 Siddepladser.

Den her ansatte Præst er tillige Præst ved Almindelige Hospital.

Kirken i Abel Cathrines Stiftelse, Abel Cathrines Gade, danner den bageste Fløj af Stiftelsens firlængede, 1886 indviede Bygning (Arkt.: H. B. Storck). Det Indre er et aflang-firkantet Rum (10 × 6 m, 7 m højt) med fladt Loft og helt hvidt, ogsaa alt Inventaret. Paa hver Side af Altervæggen et Pulpitur; paa det ene staar Orgelet. Paa Altervæggen et Trækors. Kalk (1640), Kande (1691), Disk og Oblatæske, alt af Sølv, fra Christianshavns gamle Kirke. Trædøbefont; Sølvdøbefad fra Nicolai Kirke, skænk. 1652 af Elisab. Hansdatter. Lysekroner (Kopi af en i Vartov Kirke), skænk. af Højesteretsadvokat Liebe; paa Sidevæggen Portræt af Hans Hansen Osten og Abel Cathrine, Kopi efter Malerierne paa Monumentet i Holmens Kirke.

Ved Kirken er ansat en Præst.

Kirker under Holmens Provsti.

Holmens Kirke (*Bremerholms Kirke*), ved Holmens Kanal og Slotsholms Kanal. Da Holmens Menighed oprettedes $\frac{7}{12}$ 1617, benyttedes som Kirke et lille Hus paa Bremerholm (indv. $\frac{26}{11}$ 1617), hvori Holmens Folk havde plejet at holde deres Maaltider. Men kort efter lod Kongen den af Fr. II 1563 opf. Ankersmedje indrette til Kirke, indv. $\frac{5}{6}$ 1619. Bygningen bestod egentlig af to sammenbyggede Huse, af hvilke et lavere mod NØ., Ankersmedjen, først blev inddraget til Kirke, medens det sydvestl., hvis Gavl ud til Kanalen sikkert endnu er bevaret i sin oprindelige Form, var Bolig for Smedemesteren og senere Toldbod og Navigationsskole. Men da det viste sig, at Kirken var for lille, foretoges der 1640-41 (under Bygm. Leonhard Blasius) en Ombygning, hvorved Koret indrettedes i den

Holmens Kirke.

sidstnævnte Bygning. Samtidig forhøjedes den gamle Dels Mure i Højde med den nye, og der tilbyggedes to Fløje af gule Sten mod NV. og SØ.; de nye Gavle fik lignende Former som den gamle, Spiret flyttedes hen over Korset, Kirken pudsedes og gulkalkedes, og dens Indre fik sit nuv. flade Stukloft (af Dønnikerne V. Jæger og J. Hornbostel) samt de første Rækker Pulpiturer. Paa Nordvestfløjens Gavl, hvor Hovedindgangen var, opsattes Aarstallet 1641 og Bogstaverne RFP (Kongens Valgsprog: Regnum firmat pietas).

Kirken staar endnu væsentlig, som den blev opført 1641, idet den har undgaet Ildebrande og Bombardement (der har før i Murene siddet 6 Kugler fra 1658). 1704 blev der bygget en høj Kirkegaardsmur med Portaler ud til Gaden; 1705-08 opførtes Gravkapellet langs Kanalen (se ndf.), indrettet til 34 aabne Begravelser. Selve Kirkebygningens Tag blev kobbertækt 1688-1702; der var mindre Restaurationer 1739, da Inventaret gulmaledes, i 1752-53, da der bl. a. opsattes nye Pulpiturer og Vinduer, ligesom Inventaret perlemaledes, og de udvendige Mure rødkalkedes, samt 1834-36, da Murene vistnok maledes graa. Sit nuværende Udseende fik Bygningen ved en Hovedstandsættelse 1871-73 (Arkitekt: Prof. L. Fenger, c. 130,000 Kr.); Sakristiet ved Korets Nordvestside opførtes, Hovedind-

gangen flyttedes fra Nordvest- til Nordøstfløjen, hvor den vestl. Hovedportal fra Roskilde Domkirke, „Kongeporten“ (fra 1635), anbragtes (se II p. 230), Kirkegaardsmuren fra 1704 afløstes af et Jærngitter, og „Korsurtegaarden“, den lille Plads mellem Koret, det nye Sakristi og Nordvestfløjen, lukkedes med 3 Jærngitterporte fra Fr. V's Tid, som før havde siddet i Kirkegaardsmuren. I det Indre omdannedes de lukkede Pulpiturer til et aabent Galleri, baaret af Jærnsøjler; kun for Enderne af Korsfløjene opsattes to Pulpiturer ovenover hinanden, og overfor Prædikestolen anbragtes en Kongestol, til hvilken Adgangen er gennem en lille Forhal og et Trappehus i Korsurtegaarden. 1894 repareredes Spiret, og der anskaffedes et nyt Ur (c. 15,000

Kongeporten.

Kr.); 1903-04 restaureredes Gavle og Portaler (c. 30,000 Kr.), under Ledelse af L. Fenger; i Anledn. af Kirkens Jubilæum $\frac{5}{9}$ 1919 istandsattes det Indre paa ny, hvorved Væggene atter blev hvide (Arkitekt: Gotfr. Tvede). Kirken er opf. i Renæssancestil med pudsede Mure, der efterligner Mursten, med glaseret Tegltag og med et ottekantet, kobbertækt Laternespir (18 m) over Korsskæringen. Til det ligearmede Kors sydvestre Fløj, der danner Koret, slutter sig det nye Sakristi samt Ligkapellet, begge langs Slotsholmskanalen. Kirkens udv. Længde i hver af Korsarmene er 51 m, den er 14 m bred, til Gesimsen er der 9 m, til Tagryggen 16 m. Gennem Kongeporten og Forhallen i Nordøstfløjen træder man ind i det af 6 m høje Vinduer belyste Rum, der dækkes med det omtalte Stukloft, hvis oprindl. Relieffer i Koret 1828-29 er ombyttede med 4 Engle af H. E. Freund. Koret (hævet 4 Trin) er skilt fra Skibet ved en Skranke med 38 Messingbalustre, med Aarst. 1668 og Givernes Navne. De fire Profetstatuer, der staar paa Skranken, Altertavlen, der er et rigt og pragtfuldt Snitværk af Egetræ i Bruskbarokstil fra 1661, med talrige Figurer og Relieffer (Scener af Bibelhistorien, de 4 Evangelister m. m.; paa Bagsiden en malet Indskr. om Kirkens Historie), og den lige saa rigt udskaarne Prædikestol fra 1662 er Arbejder af Abel Schrøder den yngre fra Næstved. Moderne Smedejærns Knæfaldsskranke efter Tegn. af Møller Jensen. Smedejærns Døbefont fra 1646, forarbejdet af Holmens Smed H. U. Schwitzer (en Aarrække paa Nationalmuseet); ved Døbefonten et Maleri af A. Dorph (Christus og Børnene), fra 1877. Orgelet, over Forhallen, er fra 1870. Af Lysekronerne er den ældste støbt 1656, en anden fra 1659. Af Sølvkalkene er den ældste skænket 1618; to Alterkander fra 1704 og 1717; to Sølvlysestager,

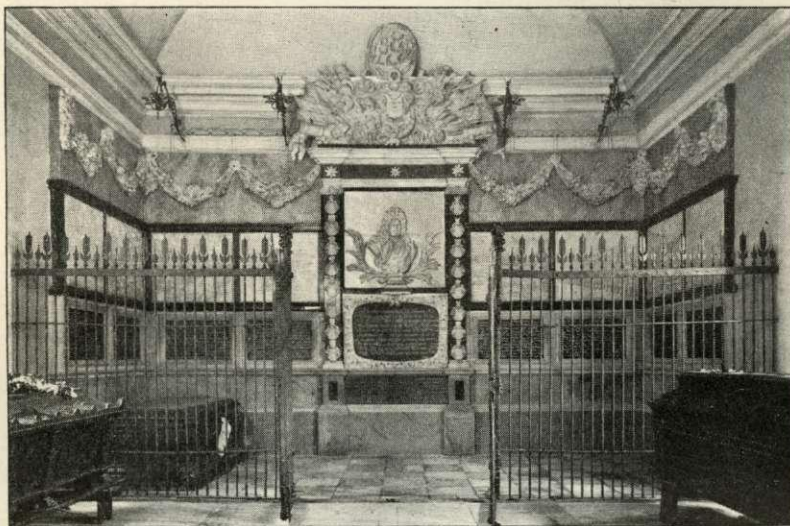
skænkede 1873 af Grevinde Danner. Desuden findes et Sølvdaabsfad fra 1757, to Pengetavler fra 1679 og 1711 samt en Jordpaakastelses-Spade, hvis Skaft ender i en gennembrudt Lugtedaase af Sølv. Ved Opgangen til Prædikestolen et Sandstenskrucifiks (3,5 m), vistnok Rest af et ved Tøjhusets Brand 1647 ødelagt Monument, som Chr. IV havde ladet lave til sin Grav i Roskilde Domkirke (se Tidsskr. for Kunstind. 1890 p. 15 og 96 fig.). Kirken har 2 Klokker, den ældste fra 1619.

Holmens Kirkes Indre.

Paa Kirkens Vægge er anbragt Epitafier bl. a. over: Viceadmiral Jørgen Bjørnsen, † 1683, og Hustru (med Maleri af H. Ditmar i Snitværksramme af Lorentz Jørgensen fra Holbæk), Etatsraadinde Elisab. Hoppe, f. Holst, † 1773 (Marmoryramide af Wiedewelt), Cecilia Catharina Falsen, f. Høyer, † 1816, med Medaillon af Thorvaldsen („Natten“), Provst Niels Christensen Spend, † 1664 (Snitværksramme af Hans Gudewerth fra Eckernførde?), Sophie Elisab. Kaas, f. Charisius, † 1769, Borgmester Jakob Madsen, † 1653, (formentlig) Køkkenskriver Hans Olufsen, † 1670, Materialskriver Hans Numsen, † 1652 (Maleri af K. v. Mander), Pro-

viantsskriver Hans Hansen Osten, † 1672, og Hustru Abel Cathrine v. d. Wisch, † 1676 (Malerier af A. Wuchters), Skibsskriver og Spisemester paa Bremerholm Gabr. Jacobsen Kyng, † 1684, og Hustru (Familiemaleri), Kapt. Niels Olsen Onsvale, † 1701, og Stiftsskriver og Raadmd. Bendix Mese, † 1688. Gravstene er bevarede over Fr. Rostgaard, † 1745, Kantor Chr. Sørensen Wedel, † 1661, og Kapt. Joh. Hugo Barner, † 1677. I et af de smaa Værelser ved Koret en Ligsten over Agnete Sophie Budde, henrettet 1678 (begr. i Korsurtegaarden); i Sakristiet er der Portrætter af Præsterne Matth. Jensen Hviid, † 1759, Biskop V. Chr. Hjort, † 1818, Fr. C. Gutfeldt, † 1823, Joh. Andr. Riis, † 1843, Andr. Krag Holm, † 1851,

Niels Juels Gravkapel i Holmens Kirke.

Balth. Münter, † 1867, og L. A. Warburg, † 1886. I Kirken er 1904 ophængt en Model af Niels Juels Skib „Christianus Qvintus“.

I Ligkapellet (28 × 8 m), der er opf. efter Tegn. af J. C. Ernst i hollandsk Barokstil paa Granitsokkel af røde Mursten og har tøndehvælvet Loft, og hvortil der er Adgang fra Koret og fra Kirkepladsen, findes i den sydøstl. Ende i hele Kapellets Brede *Niels Juels* Gravkapel, hvor der bag et Jærngitter staar et stort Marmorepitafium, vistnok efter Tegn. af L. v. Haven, med Søheltens Buste og 8 Basreliefs, forestillende hans vigtigste Sejrsvindinger, samt Vers af Th. Kingo; over Monumentet hænger Begravelsesfaner, og foran det staar Kister med Ligene af Niels Juel, † 1697, hans Hustru Margr. Ulfeld, † 1703, hans Søn Knud Juel, † 1709, og Svigersøn Gregers Juel, † 1731. Desuden hviler her bl. a.: Højesteretsadvokat A. H. F. Klubien, † 1893, Konfessionarius Peder Jespersen, † 1714, Biskop Peder Hersleb, † 1757, G. C. Greve af Haxthausen, † 1802, Etatsrd. G. Klaumann, † 1752, Kabinetsskriverne Andr. Lüders, † 1727, og Peter Lüders, † 1730, Overkmhr. A. W. Hauch, † 1838, og Hustru, Generalkrigskommissær Alex. Ross, † 1792, Udenrigsminister H. Krabbe-Carisius, † 1845, Fabrikant W. Wain, † 1882, Komponisten N. W. Gade, † 1890, Peder Tordenskjold, † 1720, med et 1817 opsat Monument, udf. af Dajon efter Stadsbygmester Mallings Tegning, med Portræt-

medaillon og Indskr. samt sort Marmorsarkofag (af Materialer fra Frue Kirke), Grev Otto Manderup Rantzau, † 1768, Søkortdirektør Jens Sørensen, † 1723, Gehejmerd. Niels Benzon, † 1708, med Marmorepitafium og to Marmor-kister i et særlig afgitret Kapel ved Væggen nærmest Koret, Konfessionarius Joh. Frauen, † 1736, Skibskonstruktør Henr. Gerner, † 1787, Hofkantor Janus Ibsen, † 1758, og Arkitekterne G. F. Hetsch, † 1864, og C. F. Hansen, † 1845. Desuden findes i Kapellet en Del Kisteplader. En Ligsten over Admiral C. V. Jessen († 1823, begr. i Vestindien) er hjembragt af Korvetten Hejmdal. Under Gulvet er der Gravkældere, ved hvis Istandsættelse og Ordning 1911-12 Kapellet fik et nyt Flisegulv (i St. for store Trælemme).

I *Korsurtegaarden*, hvor der ^{21/10} 1878 er rejst en af Grosserer Puggaard til Kommunen skænket Statue af Tordenskjold, af H. V. Bissen, er der Gravmæler bl. a. over: Lærer og Klokker Mathias Johs. Borch, † 1833, C. H. Hoff-Rosenkrone, Friherre til Rosendal i Norge, † 1837, og Skuespiller Chr. M. Foersom, † 1850. En Sten beretter, at Kirkegaardsmuren opførtes 1660, da Gabr. Jacobsen Kyng var Forstander. — Paa den tidl. Kirkegaard omkring Kirken, som blev nedl. 1851 og 1877 omdannet til et Haveanlæg, er bevaret forskellige Gravmæler. Ud til Havnegade og Holmens Kanal er ^{12/5} 1903 afsløret et Monument for Biskop B. J. Fog, † 1896, en Granitstøtte med Bronzebuste i overnaturlig Størrelse, af Saabye.

Ved Kirken, som er selvejende og staar under Marineministeriets Patronat, er ansat en Sognepræst, 2 resid. Kapellaner og 1 Kaldskapellan. Holmens Sogn, under Holmens Provsti, omfatter, foruden sit egentlige Omraade, tillige alle til Søværnet hørende Personer med Bopæl i København. — Litt.: F. Thaarup, Holmens Kirke, Kbh. 1833. — Louis Bobé, Bremerholms Kirke 1619-1919. Kbh. 1920. — Om Begravelser paa den nedl. Kirkegd. se Personalhist. Tidsskr. 5. R. I p. 168.

Garnisons Kirke, Skt. Anna Plads. Den først benyttede Garnisons Kirke var Sophie Amalienborg Slotskapel, som blev staaende ved Slottets Brand 1689. Kort før sin Død approberede Chr. V Tegningen til en ny Garnisonskirke, som skulde bygges paa Hjørnet af Adelgade og Dronningens Tværgade. Men de politiske Forhold standsede Udførelsen, og først 1703 blev Grundstenen lagt, paa Kirkens nuv. Plads. Bygningen, hvis Opførelse lededes af V. F. v. Platen, indviedes ^{24/5} 1706 under Navn af *Den Herre Zebaoths Kirke*. Prædikestol og Døbefont fik den fra det nævnte Kapel, ligesom en Del Materialer hentedes fra Amalienborg. Der prædikedes afvekslende Dansk og Tysk indtil 1819, da den tyske Præst afskaffedes; 1804 blev Kirken Sognekirke. 1859-60 tilbyggedes to Skriftestole. 1886 foretoges under Ledelse af Arkt. L. Knudsen en Hovedrestauration, der kostede c. 70,000 Kr.; navnlig blev det Indre opmalet og forgyldt, Vinduerne omdannedes, og nogle nye indsattes, Varmeapparatet forbedredes, og et nyt Lighus opførtes paa Kirkepladsen; 1902 opmaledes atter det Indre.

Kirken er opført paa Granitsokkel af røde Mursten med korte Korsløje nær Korets Østende. Over Vestgavlen, hvor Hovedportalen er, hæver sig over en Façadefronton med toskanske Pilastre et lille Taarn med kobbertækt Laternespir. Kirkens Længde er udvendig 43 m, dens Bredde i Korset 28 m. Det Indre, der er malet i lyse Farver, har overalt tøndehvælvede Lofter med Stukbaand og langs alle Væggene Pulpiturer i to Stokværk; paa hver Side af Alternichen er der et Sakristi, hvoraf det ene i 1922 er omdannet til Præsteværelse. Alteret, opsat 1724, er af forskelligfarvet Marmor med Figurer og Relief af Korsfæstelsen, forfærdiget af Didr. Gercken og skænket af Hans Benzon til Sohngaardsholm († 1715) og

Hustru (deres Marmorbuster bag Alteret; de er begr. i Marmorkister under Koret). I Koret 4 Malerier: Korsfæstelsen (fra 1717), Gravlæggelsen, de hellige 3 Konger og Opstandelsen (fra 1722). Prædikestolen er fra Slutn. af 18. Aarh., ligesom Døbefonten, af Marmor med Bronzeornamenter. Paa Orgelet, over Forhallen, staar: 1860. Mindetavle i Gips over Biskop N. Edinger Balle med Brystbillede (af Th. Stein fra 1891), opsat 1894 til Minde om hans Bibellæsninger i Kirken. Syv Lysekroner.

Kirkegaarden ved Kirken indviedes 1706, udvidedes senere ved tilkøbte

Garnisons Kirke.

Grunde og nedlagdes 1851, da Kirkegaardsmuren afløstes af et Gitter, som endnu staar ud til Skt. Anna Plads. Paa Kirkegaarden findes Mindesmærker bl. a. over: General G. Chr. Stürup, † 1762, og hans Datter Generalinde Sophie Hauch, † 1760, Generalmajor L. H. Schimmelman, † 1793, Skibsværtsejer Lars Wilder, † 1810, Portrætmaler C. A. Lorentzen, † 1828, Skuespillerinde M. M. Astrup, † 1834, Generalmajor D. Zepelin, † 1841, Malerne J. Th. Lundbye, † 1848, og C. V. Eckersberg, † 1853 (de to sidste i Kirkens Nordmur med Broncerelieffer henholdsvis af H. V. Bissen og Jerichau), og Komponisten J. P. E. Hartmann, † 1900 (ogsaa Faderen, Kapelmusikus A. W. H., † 1850, er begr. her). — Paa Kirkepladsen er foruden det

nævnte Lighus i 1895 opf. et Menighedshus af røde Mursten (Arkitekt: L. Knudsen) for c. 30,000 Kr.; det ejes af Kirken. — Ø. for Kirken ud til Strandstræde har der staaet et Ligvognsskur (Kirken havde fra 1711-82 Privilegium paa Ligvognskørsel; Vognene nu i Dansk Folkemuseum). 1925 er der opført en Præstebolig (Arkt.: K. Varming).

Ved Kirken, der er selvejende og staar under den kommanderende Generals Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Garnisons Sogn, under Holmens Provsti, omfatter, foruden sit egentlige Omraade, alle til Garnisonen hørende Personer i Kbh. (undt. dem, der hører til Citadels K. og Frederiksberg K.) samt alle afskedigede Landmilitære, forsaavidt de ikke er ansatte i Civileten eller driver borgerlig Næring, med deres Husstand. — Litt.: F. Thaarup, G. Kirken, Kbh. 1840. — Om Bevægelser paa Kirkegd. se Personalhist. Tidsskr. 5. R. III p. 248.

Skt. Pauls Kirke, paa Skt. Pauls Kirkeplads ved Nordenden af Adelgade, er opf. 1872-77 (Grundst. nedl. $\frac{1}{11}$ 1872, indiv. $\frac{10}{2}$ 1877), paa en af Staten skænket

Grund for 235,000 Kr., hvoraf Kommunen gav 90,000. Kirken er opført efter Tegn. af Arkitekt J. E. Gnudtzmann paa Granitsokkel af røde Mursten i norditaliensk-romanske Stilformer og bestaar af Kor med Apsis (hvortil slutter sig Sakristier), tredelt Skib og et med kegleformet Murstensspir prydet Taarn foran Sydgavlen, der er udformet som Façade med tre Portaler, bag hvilke der er Forstuer til de tre Skibe. Kirkens udv. Længde er 46 m, dens Bredde 23 m; til Midtskibets Gesims er der 17, til Tagryggen 21 m; Taarnet er 30, Spiret med Korset 17 m. I det Indre bæres Arkadebuerne af Granitsøjler med Kapitæler og Fodstykker af Kalksten. Skibene har flade Lofter; Koret, der hæver sig syv Trin, aabner sig med en mægtig Bue ud til Skibet og har dekorerede Hvælvinger. Over Sakristierne er der Gallerier ligesom over Forstuerne paa Siderne af Taarnet og Orgelet over Forhallen. Under Koret findes Kælder med Varmeapparat og Ligrum. I Apsis er opsat en Frise, Christi Gang til Golgata, efter Thorvaldsen. Paa Alteret, af Træ, er 1888 opstillet et forgyldt Krucifiks (efter Jerichaus Model), skænk. af Sognepræst Chr. Møller; i Kirken hænger desuden to Malerier; det ene, Nadverens Indstiftelse, malet af Krock, har tidligere tjent som Alterbillede i Frederiksberg Slotskirke. Prædikestolen, af Træ, er skænk. af Stiftsprovst Rothe; Døbefonten er af hvidt Marmor. Et Daabsfad samt kande af Sølv er skænket 1927. Et antikt, udskaaet Egetræs-billede, Korsfæstelsen, er skænket af Justitsrd. F. S. Bang. — Kirken undergik 1888 en omfattende Reparation; 1896 restaureredes Spiret, 1927 det Indre. — Kirken er omgivet af et Jærngitter.

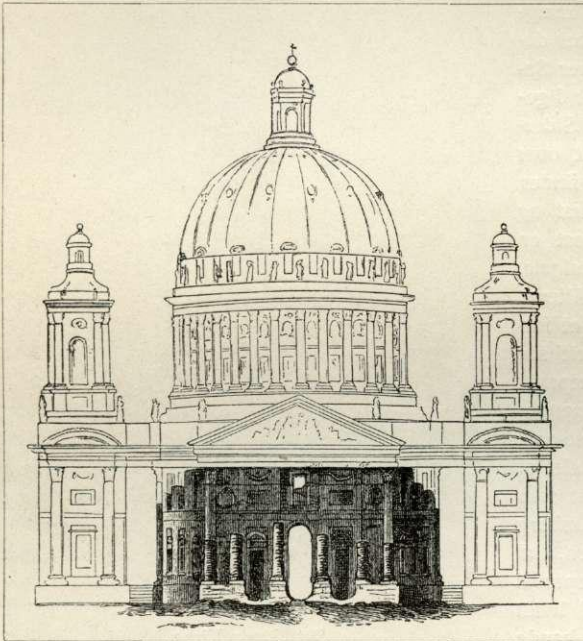

Skt. Pauls Kirke.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratens Overbestyrelse, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kateket. Skt. Pauls Sogn, under Holmens Provsti, udskiltes allerede 1858 som Trinitatis nordre Sogn; men foreløbig benyttedes Trinitatis Kirke ogsaa for dette. Ved Res. af 18/2 1877 oprettedes Skt. Pauls Sogn. — Litt.: Festskrift i Anl. af Kirkens 50-Aars Jubilæum, Kbh. 1927.

Frederiks Kirke (*Marmorkirken*), paa en Plads mellem St.-Kongensgade og Bredgade lige for Frederiksgade og Amalienborg Plads. Samtidigt med Planlægningen af „Frederiksstaden“ Ø. for Bredgade 1749 sørgede man ogsaa for, at den nye Bydel fik en Kirke, der tillige skulde erindre om den oldenborgske Kongestammes 300-Aars Jubilæum, og som derfor i Storstillehed skulde overgaa alle Byens andre Kirker. Til Plads valgtes en Del af Charlotte Amalies Have lige for den projekterede Frederiksgade og Amalienborg Plads. Den højtidelige Grund-

stensnedlæggelse ^{30/10} 1749, hvortil der prægedes en Erindringsmedaille, foretoges af Kong Fr. V selv, og under Ledelse af Frederiksstadens kunstneriske Skaber, Eigtved, iværksattes store Udgravnings- og Piloteringsarbejder. Kirken, der efter Planen skulde være en Rotunde med Kuppel samt to Taarne i Rotundens Tværakse, skulde opføres i Rokokostil, af Sand- og Mursten; men ved Res. af ^{31/3} 1753 bestemtes, at Murene baade ind- og udvendig skulde beklædes med norsk Marmor. Imidlertid viste der sig Utilfredshed med Eigtveds Tegning, som sendtes til Paris til Gabriels Bedømmelse, hvorefter han udarbejdede nye Planer, af hvilke en blev approberet. Men en Maaned senere døde Eigtved, Juni 1754. Endnu samme

Frederiks Kirke, Jardins 1756 antagne Projekt.
Det mørke Stykke er Ruinen i 1874.

Aar blev den franske Arkitekt Jardin indkaldt som Bygmester, og ^{20/6} 1756 approberedes et af ham i nyklassisk Stil udarbejdet Projekt, der bibeholdt den paabegyndte Bygnings Fundamenter og Sidetaarne. Samtidig vedtoges, at Kirken helt skulde opføres af Marmorblokke, en Bestemmelse, som paa Grund af sin overordentlige Kostbarhed i Virkeligheden dødsdømte Foretagendet. Efter Fr. V's Død maatte den aarl. Sum til Arbejdet betydeligt nedsættes, og ved Res. af ^{9/11} 1770 standsede Struensee det helt. Da var kun Centralbygningen naaet c. 9 m

over Jorden, og der var medgaaet 741,301 Rd. Cour. (henved 4,800,000 Kr.). Efter Struensees Fald blev der Tale om at genoptage Arbejdet med Stadsbygmester G. E. Rosenberg som Leder; men da der ikke var Penge, nøjedes man med at overdække Murene med Brædder. Efter Byens Brand 1795, da den havde mistet Nicolai Kirke, var der atter Tale om at opføre den efter et af Harsdorff udarbejdet noget reduceret Projekt, hvorefter Rotunden skulde bevares med en lavere Kuppel og uden Side-taarne. Planen blev dog opgivet, da Harsdorff døde 1799, og den ufærdige Kirke laa nu hen som Ruin. Af de Partier, som efter Harsdorffs Plan skulde sløjfes, blev der taget Sten til Slotskirken og andre oiffl. Bygninger. Efterhaanden fremkom der mange Projekter til Ruinens Benyttelse, saaledes til Museum for Thorvaldsens Værker, til Koncertlokale, til et Monument for Grundloven, til Kirke, osv. Da traadte Etatsrd. Tietgen til, idet Finansministeriet i Juni 1874 solgte Ruinen til ham med den Forpligtelse at fuldende Kirken. Tietgen henvendte sig derpaa til

Kmhr., Prof. Meldahl om et Projekt til en Kirke, hvorved man saa vidt muligt kunde benytte, hvad der før var opf., og til Bebyggelse af de omliggende Grunde, saa at Kirken og dens Omgivelser kunde komme til at danne en arkitektonisk Helhed. Efter at Ministeriet 1875 havde approberet Projektet og Planen, toges der fat paa Opførelsen, og ¹⁰/₈ 1894 indviedes Kirken.

Kirken er opf. som en Rotunde i romersk præget, ret behersket Barokstil. Over Bygningens nedre Del, der mod Ø. og V. har Udbygninger, af hvilke den østre er smykket med en Søjlefronton og danner Hovedindgangen, hæver sig en med Arkader smykket Tambour og over denne Kuppelen, hvis indre Diameter er 30 m (kun lidt mindre end Skt. Paulskirkens i London). Den af brændte, hule Tegl byggede Hvælving er ligesom Santa Maria del Fiore Kuppel i Firenze opført frit uden Støtte eller Ledestillads. Da det norske Marmor, der var i Bygningens ældre Del, gik med til Underdelen, og da de oprindl. Marmorbrud i Norge ikke mere var i Drift, opførtes de øverste Dele af Ølands- og Fakse Kalksten og af alm. Mursten med Puds. Det ydre af Kuppelen og Lanternen er af Tømmer, dækket med Kobber, hvilket sidste for største Delen indkom ved Gaver, dels som

Frederiks Kirke.

gl. Kobberkar, dels i Penge (i den store Kugle over Lanternen er der indsat noget indsendt Kobberlegetøj); Forgyldningen af Kuppelen er bekostet af Etatsrd. Bornholt; over Lanternen sidder et til Dels forgyldt Jærnkors, afsløret paa Grundtvigs Hundredaars Fødselsdag ⁸/₁₀ 1883, 72 m over Jorden. Kirkens udv. Længde med Portalen er 55, dens Bredde 44 m; Underdelen er 21, Tambouren og Kuppelen 38 m høj. Ovenpaa Underdelen er paa Balustrene anbragt 16 Zinkstatuer af Kirkens Stormænd fra Moses til Luther; paa Piedestaler mellem Jærngitret, der omgiver Kirkens Fod, er der Plads til 12 Statuer af ledende Mænd i den danske Kirke, af hvilke 7 er opstillede, nemlig Ansgar, Knud den Hellige, Peder Palladius, Kingo,

Brorson, Hans Egede og Grundtvig (Statuerne er af V. Bissen, Evens, Gelert, Aksel Hansen, Hoffmann, Saabye, Rohl Schmidt, Peters, Th. Stein og Viggo Jarl). I de 4 smaa beplantede Anlæg ved Kirkens Hjørner staar Fragmenter af de Kapitæler, der udførtes til Jardins Kirke.

Det indre er en imponerende, lys Rotunde, hvis nedre Vægge gennembrydes af Arkader med Pulpiturer, hvortil to Stentrapper fører op; i de 4 Nicher mellem Arkaderne tænkes opstillet Statuer af Evangelisterne, og mellem Buerne er der Me-

Frederiks Kirkes Indre.

dailloner med Symboler paa Sakramenterne, Evangelisttegn m. m. Tambouren, hvorunder der løber et smalt Galleri, er gennembrudt af 12 søjleindrammede Vinduer med blaaligt og gulligt Glas (i Solskin kan man se 3 store Kors-skygger fra Vinduerne vandre hen over Tambourens nordre Væg). Hvelvingen (46 m over Gulvet) har en modell. og malet Dekoration som Ramme om 12 Apostelbilleder (af C. N. Overgaard efter Orlriks Ud-kast). Lige for Hovedindgangen staar mod V. den marmormalede Træaltertavle, med et gyldent Krucifiks mellem de 10 gullige Søjler; paa Alterbordet og ved dets Sider 4 Stager af gammelitaliensk Bronzearbejde, to Sølvstager, Kandelabrer osv., alt Gaver, samt en Guldbøgegren fra Tietgens Begravelse, den

syvarmede Guldlysestage, som i sin Tid blev skænket Grundtvig, og en Bibel i emall. Bind, skænket af Juvelerer Dragsted. Ved Korsranken staar Prædikestolen med Himmel (af Træ, som Marmor). I en af Rundbuerne staar Broncedøbefonten med Daabsengelen, af St. Sinding. Senere er anskaffet en Marmorfont, efter Tegn. af J. Skovgaard. I Sidegangene er anbragt et Marmorepitafium over Kirkens Byg-herre og hans Hustru, af Niels Skovgaard, samt Billeder af Grundtvig og J. H. Monrad, Kirkens første Sognepræst. Over den nordl. Sidegang findes Orgelet og ved Siden, ved Gulvet, Kongestolen (med særlig Indgang og Forstue). I Udbygningen bag Alteret ligger Sakristiet og S. for dette Præsteværelset (heri et af Libert malet Bill. af Ruinen), mod N. er der et Ligkapel. I Kirken er ophængt et c. 1500 skaaret Egetræsrelief fra en Altertavle, Nedtagelsen af Korset, Gave fra Grosserer G. Jensen, samt et Elfenbenskrucifiks, skænket af Fru Verdier. Ved Ud-smykningen af Kirken har foruden de ovenn. Kunstnere Billedhugger H. C. Petersen og Arkitekterne Thonning og Garde (Alteret) medvirket.

Kirkens Opførelse, der lededes af Meldahl som ulønnet Bygmester, støttet af Arkitekterne Alb. Jensen og Blichfeldt, kostede c. $1\frac{1}{2}$ Mill. Kr., hvoraf dog en Del atter indkom ved Salg af de omliggende Grunde, og c. 150,000 Kr. skænkedes til den indre og ydre Udsmykning af Mænd i Kbh.

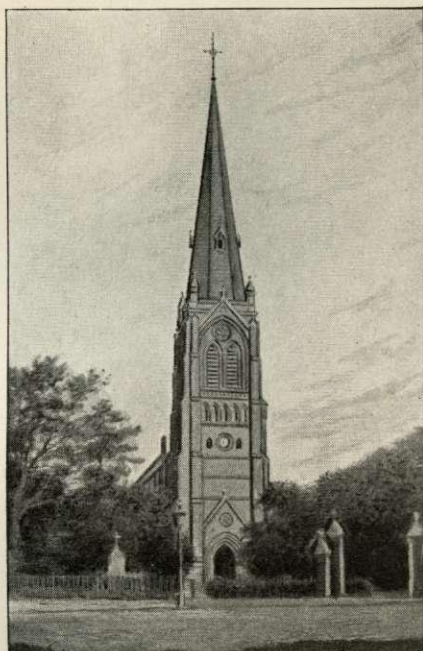
Ved Kirken, der er selvejende og staar under Overtilsyn af Overpæsidenten og Københavns Biskop, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en ordin. Kateket. Frederiks Sogn, under Holmens Provsti, oprettedes ved Res. af $\frac{3}{8}$ 1894 af en Del af Garnisons Sogn, hvortil fra $\frac{1}{1}$ 1905 lagdes en større Del af Skt. Pauls Sogn. — Litt.: Jardin, Plans, coupés et élévations de l'église royale de Fr. V., Copenhague 1765. — F. J. Meier, Marmorkirken, Kbh. 1883. — F. Meldahl, Frederikskirken, saaledes som den blev projekteret i det 18. Aarh., Kbh. 1896. — F. Schiøtt, i „Fra Arkiv og Museum“ I p. 1 flg., og i „Kbhvnske Nybygn.“ („Architekten“ V p. XV flg.). — Om Jardins Tegninger se „Architekten“ XIII p. 469 og XXII p. 285.

Skt. Jakobs Kirke, Østerbrogade, er opf. 1876-78 (Grundst. nedl. $\frac{4}{10}$ 1876, indv. $\frac{23}{100}$ 1878) efter Tegn. af Prof. L. Fenger paa en 7700 m² stor Grund af Østerfælled, skænket af Kbh.s Kommune, for c. 175,000 Kr., hvoraf Kommunen gav 40,000 Kr. Den er en Murstensbygning i engelsk-gotiske Stilformer, af flammede Sten med udv. Beklædning af røde Mursten over Granitsokkel og bestaar af et Midtskib og to lavere Sideskibe, et Kor mod V., to Sakristier S. og N. for Koret (det sidste tilbygg. 1893) samt ved Langskibets Østside et Taarn med ottekantet, skifertækt Spir (til Fløjstangen 55 m). Hele Kirkens udv. Længde

er 45 m, dens Bredde 20 m. Over Hovedindgangen ind til Taarnrummet, der er Forhal, sidder en Medaillon med Jakob den ældres Billede (Billedhugger L. Prior). Det Indre, hvor de 8 Piller mellem Skibene er af Fakse Kalksten, har pudsede, dekorerede Trælofter. Altertavlen er C. Blochs Opstandelsen (Gentagelse af Billedet i Bedestolen i Frederiksborg); paa Siderne to Statuetter, Moses og David, af A. V. Saabye. Prædikestolen er af Egetræ, med Evangelistsymbolerne; Døbefont af hvidt Marmor. Det nordl. Sakristi aabner sig ind til Sideskibet med en firefløjet Dør, saa at det kan benyttes som Tilhørerplads. Ved Indgangen er indsat en Mindetavle for Pastor R. Frimodt. Kirken har 1000 Siddepladser. Paa Kirkepladsen ligger et Lighus, en Præstebolig, opf. samtidig med Kirken efter Tegn. af L. Fenger, og et 1902 efter Arkt. Thorv. Jørgensens Tegn. opf. Menighedshus, af røde Mursten i 2 Stokv., med en Forsamlingsaal (500 Siddepl.).

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en ordin. Kateket. Skt. Jakobs Sogn, under Holmens Provsti, udskiltes ved Res. af $\frac{3}{12}$ 1877 af Skt. Johannes Sogn. Senere er Sions, Østervold, Frihavns og Rosenvængets Sogne udskilte.

Trap: Danmark, 4. Udg. I.

Skt. Jakobs Kirke.

Taksigelseskirken, Jagtvejen, paa Hj. af Teglværksgade og Gudhjemsgade, er opf. 1925-27 (Grundst. nedl. $\frac{15}{10}$ 1925, indv. $\frac{25}{10}$ 1927) efter Tegn. af Arkt. Fr. Kjørboe for c. 400,000 Kr. (hvoraf Grunden 60,000). Bygningen, af røde Mursten i frit behandlede, nærmest middelalderlige Stilformer, bestaar af Kor med halvrund Apsis, Hovedskib, 2 Sideskibe, hvis udvendige Mure afsluttes med 3 spidse Gavle, samt Taarn mod V., hvis blindingsmykkede Overdel har Sadeltag med Gavle i Ø. og V. Hovedindgangen er i Taarnet, ved Forhallen et Venterum for Daabs-

Taksigelseskirken.

gæster og Trappe til Orgel og Taarn m. m. Det hvidkalkede Kirkerum, der er c. 30 m langt, 16 m bredt (Koret $7\frac{1}{2}$ m) og 13 m højt, er overhvælvet; Sideskibene aabner sig ind til Hovedskibet med 3 Rundbuer. Ved Siden af Koret er der Værelser for Præsten og Kordegnen. Altertavlen (den ene af de 10 Spedalske; „han faldt paa sit Ansigt for hans Fødder og takkede ham“) er malet og skænket af Prof. Aksel Jørgensen. Døbefont af Fakse-Kalk. Orgelet, der har elektrisk Drift, er bygget og skænket af M. P. Møller, Hagerstown, Maryland. Klokkerne, hvis Indskriftsvers tolker Kirkens Navn, Taksigelsen, fordi Dan-

mark undgik Inddragelse i Verdenskrigen, er skænkede af Enkefru Emma Trolle. Midt i Kirken er ophængt en Skibsmodel. Under hele Kirken findes Krypt, med Sakristi og Menighedslokaler m. m. Kirken har c. 550 Siddepladser. — Taksigelseskirken har afløst den midlertidige Aldersro Kirke, en Kokolithkirke, indv. $\frac{27}{10}$ 1908.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Aldersro Sogn, under Holmens Provsti, er opr. 1908 af Dele af Skt. Steohans S. og Sions Sogn. — Litt.: Kbh.s Kirkesag 1927 Nr. 13.

Luthers Kirken, Kalkbrænderivej, er opf. 1914-18 (Grundsten nedl. $\frac{25}{10}$ 1914, Menighedshus indv. $\frac{20}{12}$ 1914, selve Kirken $\frac{15}{12}$ 1918) efter Tegn. af Arktr., Prof. Martin Nyrop og Jul. Smith for 338,000 Kr. (foruden Grunden) i romanske Stilformer, af røde Mursten med rødt Tegtag og bestaar af Kor og Skib samt Forhal; ottokantet, teglhængt Rytterspir midt paa Skibet. Ved Siden af Forhallen og over denne er indret-

tet forsk. Værelser og Rum; ved Koret et Daabskapel og Præsteværelse; under Koret Sakristi. Langs Skibets 3 Sider et Pulpitur, hvis bagerste Del hæver sig amfiteatralsk. Orgelet er anbragt over Indgangen. Skibets Indre, med fladt kassetteret Cementloft, har røde Murstensvægge forneden og over disse graa Cementsten. Det hvælvede, hvidkalkede Kor er hævet 8 Trin over Skibet, og smykket med omløbende Friser; det belyses gennem 5 rundbuede Vinduer, hvori er indsat Mosaikrunder efter Tegning af Frk. Ernestine Nyrop. Over det fritstaaende Alter et Krucifiks; Mosaikruden bag Alteret forestiller Syndefaldet. Døbefont af Marmor, belagt med Guld; Kande og Fad af Messing, udført i gammel Kirkestil og indgraveret med Luthers Segl. Kirken har c. 650 Siddepladser. Vinkelret paa Kirken og sammenbygget med denne ligger Menighedshuset, 2 Stokv. med Mansardetage, indeholdende 2 Forsamlingsale m. m. samt Præstebolig.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Rosenvængets Sogn, under Holmens Provsti, udskiltes fra Skt. Jakobs Sogn $\frac{1}{10}$ 1912. Se Kbh.s Kirkesag Jan. 1915 og Okt. 1917.

Sions Kirke, Strandvejen, er opf. 1895-96 (Grundst. nedl. $\frac{9}{7}$ 1895, indv. $\frac{27}{9}$ 1896) efter Tegn. af Prof. V. Koch paa en af Kommunen skænket Grund for 70,000 Kr. Den er bygget i romanske Stilformer paa Granitsokkel af røde Mursten med rig Benyttelse af Kridtsten til Vinduespiller og Tværbaand, Savonniëresten, Granit og ølandsk Kalksten samt noget norsk Marmor og bestaar af et Hovedskib, indv. 11×21 m, fra Gulv til Tagryg 16 m, og bag ved Skibet en lavere Tilbygning, der i nederste Stokv. indeholder Ligstue, Præsteværelse og Varmeapparat, i øverste Sakristi. Ved Nordsiden tilbyggedes 1921 efter Tegn. af Arkt. K. Varming et højt Klokketaarn med Kobberspir, skænket Kirkens davær. Præst af Fabrikant H. V. Christensen og Hustru. Hovedindgangen, med Christi Monogram og et stort Vinduesparti, er i Vestgavlen, ved Siden af Indgangen er indrettet et Venteværelse. Paa Længdesiderne, med store rundbuede Vinduer, findes Relieffer i Kridtsten (Billedhugger Bærentzen). Det Indre, uden Kor, 13 m højt, har svagt tilspidset Tøndehvælving med lette Dekorationer og Sidepulpiturer. I Østgavlen er den høje, rundbuede Alterniche. Alterbordet, der er hævet flere Trin over Skibets Gulv, er af Majolika; over det et af P. Steffensen malet og skænket Billede, den vantro Thomas; over det er der et af 3 hvide Marmorsøjler baaret Galleri, som fører ind til det omtalte Sakristi. Dekorationen, hvoraf især mærkes de stilfulde Figurkompositioner i Alternichen og paa Vægfladerne paa Øst- og Vestvæggene (Motiver fra Herrens Genkomst), er af Johs. Kragh (se Tidsskr. for Kunstind. 1899 p. 21). Prædikestol af Træ; Granitdøbefont (Billedhugger Bundgaard). Orgel over Indgangen. Kirken har over 700 Siddepladser.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under den sjællandske Biskops og Overpræsidentens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Sions Sogn, under Holmens Provsti, er ved Res. af $\frac{28}{9}$ 1896 udskilt af Skt. Jakobs Sogn, 1908 udskiltes Davids og Aldersro Sogne fra Sions Sogn. Se Kbh.s Kirkesag $\frac{29}{4}$ 1898.

Davidskirken, Koldinggade, opf. af „Foreningen til Opførelse af smaa Kirker“, er bygget 1909-10 (Grundsten nedlagt $\frac{26}{6}$ 1909, indviet $\frac{27}{11}$ 1910) efter Tegning af Arkitekt Johan Nielsen for c. 100,000 Kr. i middelalderlige, nærmest romanske Stilformer af røde, haandstrøgne Sten paa Granitsokkel med rødt Tegtag og bestaar af Kor og Skib, Klokketaarn (29 m højt) med Sadeltag, anbragt ved Kirkens Sydvesthjørne og i Gadelinjen sammenbygget med Naboejendommen, samt mod V. to Sakristier over hinanden, som begge kan sættes i Forbindelse

med Skibet, det underste ved Skydedøre, det øverste ved Skydevinduer. Hovedindgangen — i Skibets Gavl, som over Indgangen prydes med en Vinduesrose og foroven afsluttes med et svært Sandstenskors — fører ind i en Forstue, ved hvilken et Ventræ og hvidtede Murflader og faar sit Lys gennem 3 høje, rundbuede Vinduer mod Ø. Kirkerummets indv. Længde er 22,6 m, dets Bredde 9,4 m, medens Højden til Skibets buede Træloft udgør 10,7 m; Koret, der er hævet to Trin over Skibets Gulv, har Tøndehvælvning; ved Siden af Koret er der Præsteværelse. Altertavlen, der spænder over hele Korets Bredde, er en Kopi af Joakim Skovgaards „Bebudelsen“ fra Helligaandskirken, malet af Joh. Th. Skovgaard; paa Rammens Overstykke et Træskærerarbejde, et stort Kors, omgivet af Evangelisternes Tegn (modell. af Viggo Madsen og skaaret af Frk. Noach). Prædikestol med Lydhimmel, Døbefont af grønt Porfyr (har ligesom forsk. andet Inventar tidl. staaet i Skt. Mariæ Kirkesal, Vesterbrogade). Paa Trappegangen til øverste Sakristi et gl. Maleri af Korsfæstelsen, i nederste Sakristi en Kopi af C. Blochs „Opstandelsen“ i Skt. Jakobs Kirke. I Koret er 1928 ophængt et af C. Forup malet Portræt af Kirkens første Præst E. With. Kirken rummer 550 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Davids Sogn, under Holmens Provsti, oprettedes ^{10/9} 1908 og benævntes oprindl. Sions søndre Sogn. Fra Davids Sogn udskiltes ^{7/2} 1923 Hans Egedes Sogn. — Litt.: „Architekten“ ^{19/8} 1911. Kbh.s Kirkesag ^{21/3} 1909.

Hans Egedes Kirke, Vardegade, der endnu ikke er fuldført, er indtil videre indrettet i Menighedshusets Kirkesal, indv. ^{28/9} 1924. Menighedshuset, med tilstødende Vinkelfløj (hvori Præstebolig), er opf. i romansk Stil efter Tegn. af Arkt. Wittmaack og Hvalsøe, af røde Mursten med Tegltag, for c. 150,000 Kr. Bygningen er i to Stokv.; foruden Kirkesalen findes Menighedslokaler med Ungdomssal. Kirkesalen har c. 200 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en ord. Medhjælper. Hans Egedes Sogn, under Holmens Provsti, er udskilt fra Davids Sogn ved Res af ^{7/2} 1923 (Davids østre Sogn).

Esajas Kirke, Malmøgade, Hj. af Upsalagade, er opf. 1903-12 (Grundst. nedl. ^{7/1} 1903, Krypten indv. ^{6/12} 1903, Kirken indv. ^{20/9} 1912) i romansk Stil efter Tegn. af Arkt. Thorvald Jørgensen for c. 250,000 Kr. Den er bygget af røde Mursten paa Granitsokkel og med Anvendelse af Granit i Baand, Buer, Gesimser og Gavlafslutninger og er treskibet, afsluttet med et Tværskib, i hvis Midte findes en Alterniche, en tresidet Karnap med 3 Lysaabninger; over Midten af Tværskibet hæver sig et kvadratisk Taarn i Hovedskibets Bredde, med Pyramidetag, bærende et forgyldt Smedejærnskors, og paa hver Side af Indgangen et kvadratisk Trappe-taarn med Pyramidetag. Alle Tagflader er dækket med glaserede Tegl. En 10 Trin høj Granittrappe fører op til Hovedindgangen mod Malmøgade, en Granitportal, paa hvis Sider er udhugget to Engle (Billedhugger Bundgaard), og hvis Slutsten fremstiller en stiliseret Due. Over Forhallen er der Orgelrum. Hovedskibets Mure bæres i Kirkerummet af ottekantede murede Piller med Kalkstenskapitæler, forbundne med Rundbuer, Hovedskibet og Tværskibets Arme har Tøndehvælvning, de lavere Sideskibe og Taarnet, hvis Vinduer belyser Koret, har Krydshvælvinger; alle Hvælvinger er udførte af Træ og pudset, og saavel Vægge som Hvælvinger er hvidtede. Koret, i Tværskibet, er hævet 4 Trin over Skibets Gulv;

i Tværskibet findes Træpulpiturer. Alterbillede i Glasmaleri efter Tegn. af Joakim Skovgaard (Korsfæstelsen), det belyses udefra af et paa Taget af Præsteboligen anbragt elektrisk Lys. Prædikestol af Træ med gennembrudte, udskarne Fyldinger (Billedhugger Niels Hansen), bygget i Forbindelse med Korsranken ved Hjørnepillen mellem Hoved- og Tværskib; ved modsatte Hjørne er Døbefonten anbragt, en Daabsengel af Marmor, bærende en Muslingeskal (Billedhugger Pedersen-Dan). Paa begge Sider af Alteret en svær, syvarmet Lysestage af støbt Messing. I Krypten, der i flere Aar benyttedes som Kirke og da var overdækket med et midlertidigt, fladt Tag, findes Sakristi og Mønegæstlokaler m. m., og bag Kirken en Præstebolig.

Ved Kirken, der tilhører Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Østervold Sogn, under Holmens Provsti, er ved Res. af ²⁷/₁₁ 1903 udskilt af Skt. Jakobs Sogns vestre Del. — Litt.: „Architekten“ ¹⁷/₄ 1903 og ¹⁶/₁₁ 1912. — Kbh.s Kirkesag, Okt. 1912.

Citadelskirken, i Citadellet paa Torvet, er opf. 1703-04 (Grundst. nedl. Juli 1703, indv. ²⁶/₁₁ 1704) og kaldtes fra først „Slotskirken i Frederikshavn“, fordi Fr. III ved Anlægget af Citadellet i 1661 havde til Hensigt at opføre et

Slot med Kirke her. Fra Begyndelsen havde Citadellet kun et lille Kapel i Artilleristokken (hvor nu Præsteboligen er), men det var tilsidst saa forfaldent, at det ikke kunde bruges uden Livsfare. Kirken var i Beg. knyttet til Garnisons Kirke, men fik ved Res. af ⁹/₁ 1739 sin egen Præst. I ældre Tid prædikedes der ogsaa Tysk i Kirken; ved Res. af ²²/₁₀ 1808 bestemtes, at der kun skulde prædikes Tysk hver 4. Søndag, og ved Reskr. af ¹²/₉ 1819 henlagdes hele den tyske Garnison til Frederikskirken (se p. 282) paa Christianshavn. Kirken er en lille, aflang-firkantet Bygning med pudsede Mure og midt paa Taget et kobbertækt Rytterspir. Hovedindgangen (over hvilken: 1880) er nu i den smalle Nordside, medens den tidligere, nu blændede Indgang findes midt i den pilastersmykkede Hovedfacade mod Ø. Over Forhallen er der Pulpitur med Orgel. Det Indre har Tøndehvælvning (blaa, med Stjærner). Altertavlen, fra Fr. IV's Tid, bestaar af 3 Billeder over hinanden, Nadveren, Hyrdernes Tilbedelse og Christus paa Korset. Prædikestolen af Træ, med Billedskærerarbejde, er nyere. Døbefont, af Træ, skænket 1839 fra Vor Frue Kirke. To Lysekroner og et Skib. Bag Alteret paa Siderne Præsteværelse og Skriftestol; i Kapel-

Esajas Kirke.

let ved Indgangen et Maleri af Fru Ingemann. Kirken, der er restaureret 1834, 1894, 1905, 1922 og 1925, har 350 Siddepladser. — Kirken er mod V. sammenbygget med Citadelsfængslet og var endnu ved 1840 indrettet saaledes, at Fan-gerne kunde overvære Gudstjenesten uden at føres ind i Kirkerummet.

Ved Kirken, der ejes af Staten og staar under Overtilsyn af Generalkommandoen, er ansat en Sognepræst. Citadels sognet, under Holmens Provsti, er opr. ifl. Res. af ^{80/9} 1902 fra ^{1/11} s. Aar og omfatter foruden sit egentlige Omraade (udskilt fra Garnisons og Skt. Jakobs Sogne) alle i Citadellet og alle, som hører til Afdelingerne der, selv om de bor udenfor, endvidere Kystartilleriregimentet. Frihavnen lagdes ^{1/1} 1916 under Sog- net. — Litt.: F. Thaarup, Kirken i Citadellet Frederikshavn, Kbh. 1840. — V. Krohn, Kastellet Frederikshavns ældste Kirke og dets kirkelige Forhold, i Hist. Medd. om Kbh. 2. R. III. — A. V. Storm, Citadelskirken 1704-1904, Kbh. 1904.

Frihavnskirken, Hj. af Fiskedamsgade og Willemoesgade, er opf. 1904-05 (indv. ^{10/4} 1905) efter Tegn. af Arkt. Thorvald Jørgensen for c. 125,000 Kr. i frit behan- dele danske Stilformer af røde Mursten paa Granitsoffel og bestaar af Skib og Kor i eet samt Taarn, sammenbygget med Kirkens Gavl; som en Tværføj findes Menighedshuset, 2 Stokv. højt, hvori der er Sakristi og 2 Sale, der ved Døre kan sættes i Forbindelse med Kirkerummet; mod Willemoesgade ligger Præste- boligen, og tilsammen omslutter disse Bygninger en lille Gaard, hvori holdes Fri- luftsmøder. Kirkens Murflader er afdelt med bosserede Murstenslisener, Tagene tegl- hængt, og Taarnet bærer et højt, firsidet, noget udbuet Spir, der er tækket med Skiferskæl. Kirkerummet er overhvelvet, Loft og Vægge hvidtede, og der findes Træpulpiturer paa Langsiderne og Taarnsiden. Koret er hævet 3 Trin over Skibets Gulv og forsynet med Korsranke af Kridtsten af Billedhugger Hassel, fremstil- lende Hjorden. Alteret er anbragt i en stor Niche, Altertavlen (Christus fremstilles i Templet) er malet og skænket af Tony Møller og opsat i Stukindfatning (Billed- hugger Lamberg-Petersen). Prædikestolen, af Kridtsten med gennembrudte Fyl- djinger, er anbragt paa Muren ved den højre Side af Alternichen, kraget frem fra Murfladen; ved den anden Side af Koret staar Døbefonten, over hvilken er indsat en Daabstavle.

Ved Kirken, der er bygget af Foren. til Opf. af smaa Kirker og tilhører Kbh.s Kirke- fond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Frihavns Sogn, under Holmens Provsti, er udskilt af den østre Del af Skt. Jakobs Sogn ^{10/4} 1905. — Litt.: Kbh.s Kirke- sag ^{17/11} 1903. — „Architekten“ ^{10/2} 1906.

Vor Frelses Kirke, paa Christianshavn, mellem Skt. Anna-, Dronningens- og Prinsessegade. Christianshavns Indbyggere søgte i Begyndelsen Holmens Kirke. 1633 paalagde Chr. IV Kirkerne i Sjæll. Stift at yde 2000 Speciesdaler til Opf. af en Kirke paa Chrhv., men først 1639-40 rejstes der en midlertidig, tarvelig Træ- kirke (indviet ^{22/5} 1640), der laa ligeoverfor den nuv. Kirke, paa Hj. af Skt. Anna- og Prinsessegade. I de følgende Aartier lagdes der atter og atter (1657, 1668, 1672) Planer om Opførelsen af en varigere Bygning, der skulde ligge ved Grønnegaards Havn, den senere Trelunds Plads, omtr. hvor nu Christianskirken staar; først da Trækirken maatte afstives med Bjælker for ikke at styrte sammen, blev Arbejdet til Alvor paa den nuvær. Byggetomt, hvor Grundstenen nedlagdes ^{10/10} 1682. Op- førelsen, der skete efter Lambert v. Havens Tegn. († 1695), tog dog lang Tid, dels fordi den lave, sumpede Grund krævede store Opfyldningsarbejder, dels fordi der stadig manglede Penge, som maatte skaffes til Veje ved Indsamling i Landets Kirker, Laan og Bøder. 1694-95 opsattes Hvælvingerne, og ^{10/4} 1696, da der var medgaaet c. 80,000 Rd., kunde man foretage Indvielsen og lukke Trækirken (der

c. 1708 blev solgt til Nedbrydning for 462 Rd.). Det Indre var endda langt fra færdigt; i alt Fald var Inventaret i lange Tider meget mangelfuldt. Taarnet maatte henstaa uden det af L. v. Haven projekterede Spir, som ses paa en Medaille fra 1682, og kun dækket af et Trætag. Paa Chr. VI's Tid projekteredes et andet Spir af engelsk Model. 1747 skænkede Fr. V 5000 Rd. og lod det nuv. Spir, der kom til at koste c. 30,000 Rd., rejse efter Tegn. af Laur. Thurah, der har faaet Ideen til Spiralgangen fra Kirken Sapienza i Rom og først tænkte sig Spiret opført af Sten, men siden valgte det kobberklædte Tømmerværk, som var billigere og tillod at give Spiret højere Rejsning. ^{25/4} 1750 opsattes Kuglen og Frelserens Statue, og ^{29/8} 1752 foregik Indvielsen, idet Kongen selv besteg Spiraltrappen. Senere har Bygningen været underkastet mange Reparationer, der har været højst besværlige for den ikke rige Kirke, saaledes 1815-16 (under Ledelse af Stadsbygmester Malling) for 40,000 Rd. i Sølv, og 1849-53 (ledet af Arkt. P. C. Kramp, † 1850, og J. H. Nebelong) for 44,000 Rd., hvoraf Staten gav 8000, efter at Magistraten havde foreslaaet at nedbryde Spiret, hvis Staten ikke vilde medvirke. Fra 1881 virkede Hans J. Holm som Kirkens Arkitekt; 1881 blev Forhallens Bjælkeloft afløst af en Hvælving; 1884 blev Kirkegaarden afgravet c. 0,6 m, hvormed den var vokset siden Anlæggelsen, og omgivet med Jærngitter mellem murede Piller; i det flg. Aar restaureredes det Indre (færdigt 1890), bl. a. fik Alterhvælvingen fornyet sin Stukdekoration, Gulvet omlagdes til Dels, Pulpiturene fjærnedes, Taget istandsattes osv. (c. 106,000 Kr.); 1895-97 blev Taarn og Spir istandsatte, og dette sidste fik atter sin Forgyldning (c. 151,000 Kr.; deraf gav Staten 25,000, og over 11,000 indkom i Gaver); derefter blev Taarnets nederste Del og den forreste Del af Kirken istandsatte (c. 37,000 Kr.); 1911-13 fornyedes Gesimserne, og der indlagdes elektr. Lys og 1916-17 nyt Varmeværk. Fra 1927 gennemgaar Spiret en ny Istandsættelse.

Vor Frelsers Kirke.

Kirken er opf. i nederlandsk, klassisk rolig Barokstil, i Planen som et græsk Kors med 4 kvadratiske Udbygninger mellem Korsarmene. Murstensmurene hviler paa en Granitsokkel. Mellem de høje, rundbuede Vinduer er der Pilastre, med høje Fodstykker og Kapitæler af Sandsten, og over dem en bred Gesims. Taget er lagt med sort glaserede Sten, de flade Tage over Udbygningerne dog kobbertækte. Til den nordøstl. Fløj, som danner Koret, er tilbygget et Sakristi, med afskaarne

Yderhjørner. Over den sydvestl. Fløj, hvor Hovedindgangen er, hæver sig Taarn og Spir. Hele Kirkens Længde fra SV. til NØ. er 56 m, paa tværs i Korset er der 49 m. Hovedportalen, af Sandsten, har to korinthiske Søjler og en Frontespice, i hvilken et Skjold med Chr. V's Navnetræk og hans Valgsprog: Pietate et justitia; paa det øverste Trappetrin staar: „Anno 1682 blev den første Sten lagt og sidste 1694 sluttet“. Det firkantede, murede Taarn, der over Portalen gennembryder Taget, har rundbuede Vinduer og Sandstensprofiler; over de 4 Hjørner af Taarnets øverste, murede Stokværk, der er paabygget samtidigt med Spiret, sidder Sandstensstatuer af Evangelisterne (restaur. 1889-91). Over Taarnmurene hæver det slanke kobbærtækte Spir sig, først ottekantet, derover cylindrisk, omslynget i 4 Vindinger af den ydre Spiraltrappe (c. 150 kobbærtækte Trin), der smalner opefter og er beskyttet af et Jærngitter; øverst bærer det Kuglen (Verdensgloben), der er 2,5 m i Tværmaal, kronet af den 2,8 m høje Frelserstatue med Sejersfanen. Taarnets Murhøjde er 43,3 m, Spirets Højde til Figuren med Fanen 86,6 m, det højeste i København efter Frue Kirkespirs Fald 1807, indtil det nye Raadhustaarn blev opført.

Gennem den tøndehvælv. Forhal (hvori 3 Kirkeblokke, den ældste fra 1684) kommer man ind i det lyse Kirkerum, der er dækket med Krydshvælvinger, hvoraf den kvadratiske Midthvælvning, der hviler paa 4 fritstaaende Sandstenspiller, er den højeste, 21 m over Gulvet, medens Korsfløjenes atter er højere end Hjørnekvadraternes. Hvælvingerne, især Midt- og Alterhvælvingen, har Stukarbejde (oprindl. udf. af Billedhugger Chr. Nerges 1694-96) og forgyldte Stjærner; Vægge og Loft har en lys gullig, Piller og Pilastre en let graa Farve. Koret, der er hævet nogle Trin, er skilt fra den øvrige Kirke ved en barok Skranke med 6 Engle af Træ. Det c. 1707 fuldførte Alter, der længe holdtes for Landets ypperste, er i romersk Barokstil af forskelligfarvet Marmor og Træ med korinthiske Søjler, Pilastre og store Figurer. Det er efter Model fra 1695 af den svenske Arkitekt Nicodemus Tessin (der har efterlignet en af Berninis Kompositioner) udf. af flere Kunstnere, især to Læringer af Th. Quellinus, Abrah. Breusegem og Emanuel Kuekeler, medens J. C. Heimbrod fornyede nogle Detailler c. 1730. Hovedgruppen, af hvidt Marmor, forestiller Christus i Getsemane, trøstet af Englen; foroven i Skyer ses Jehovas Navn i Transparent (sml. V. Thorlacius-Ussing, Quellinus 1926 p. 114 f.). I selve Alterets Sider er der Døre til et lavt hvælvet Rum, hvorigennem man gaar ind til Sakristiet. Den af nedenn. Grevinde Viereck skænkede Marmorfont, hvis Kumme bæres af 4 Børnefigurer, er omgivet af en Træbalustrade med hvide Barneskikkelser og har en prægtig udskåret Himmel; Prædikestolen, der 1773 afløste en Forgænger „af jævne Brædder sammenslagen“, er af Træ malet som gult Marmor, med Basreliefs og Lydhimmel, efter Tegn. af Harsdorff. Orgelet, over Indgangen, hviler paa to Elefanter og er rigt smykket med Snitværk, barokke Akantusornamenter, allegoriske Statuer og Chr. V.s Buste, alt af Chr. Nerges (det af Brødr. Botzen udf. Orgelværk fornyedes 1889 for 20,000 Kr.). Kirken har 5 gamle Lysekroner, hvoraf 3 fra 1696, og en fra 1708 (den 5. er uden Indskr.), og 7, der er skænkede 1889. Et stort Krucifiks, vistnok fra den gl. Kirke, hænger i den sydl. Korsfløj, i Forhallen et Maleri (Opstandelsen), skænket 1663 til den gamle Kirke; et andet gammelt Maleri, Maria med Jesusbarnet, findes i Sakristiet, hvor der ogsaa er malede Portrætter af Præsterne Rasm. Byssing, † 1686, A. Thomsen Bruun, † 1705, C. H. Visby, † 1871 (af F. L. Storch). Ved Døbefonten er op-hængt Portrætter af P. A. Fenger, † 1878 (af O. Bache), Holck, † 1899 (af Vermehren), og Grundtvig. Ved Opgangen til Orgelet hænger et allegorisk Maleri, Religionen, af Chr. F. Hoyer, i Forhallen Mindetavle (Arkt. Magdahl Nielsen) over

Missionæren H. P. Børresen, † 1901, med Portrætrelief (af A. V. Saabye), opsat ^{17/2} 1904. Af de 5 Klokker blev den største 1682 skænket af U. F. Gyldenløve, der havde taget den som Krigsbytte ved Vennersborg, men den er senere omstøbt 1839 og 1889. Taarnuret, af J. Mercki 1699, er restaur. 1919-20.

Af de talrige Begravelser, der har været i Kirken, er nu meget faa bevarede. Under Orgelets Sydside hviler i en muret Begravelse Grevinde Helene v. Viereck, † 1704, og hendes Søn Fr. Gyldenløve, † 1705. Da Gulvet omlagdes med Planker i 1817, var der endnu

henved 50 Ligsten; nu er der kun 3 tilbage. Den ene, over Handelsmand og Legatstifter Niels Brock, † 1802, og Hustru, ligger i Korret over deres Grav; de andre, over Groserer, Kirkeværge Jens Perck, † 1800, og Hustru, og over Renteskriver, Kammerrd. A. E. Meinerts Børn og Svingermoder, staar i Forhallen. Ved Kirkens Ydermur er opsat Mindetavler for Biskop O. Fabricius, † 1822, og Provst Nic. Schack, † 1844, samt for Grundtvigs første Hustru, † 1851.

Den Kirken omgivende Kirkegaard, der allerede var Kirkegaard før Kirkens Opførelse, blev først nedlagt 1853 og var den sidst benyttede indenfor Voldene, ligesom den var den sidst udvidede, idet der 1836 blev lagt et 3000 m² stort Areal til den. Paa Kirkepladsen er der 1867-68 opf. et Ligkapel (Arkt. N. S. Nebelong).

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Vor Frelsers Sogn hører under Holmens Provsti. — Litt.: P. Paludan, Saml. til en Beskr. over Christianshavn og Frelserens Kirke smstds., Kbh. 1791. — J. S. Bloch Suhr, Vor Fr. Kirkes og dens Gejstlighedens Hist., Kbh. 1853. — J. C. Holck og H. M. Fenger, Mindeblade fra Tohundrede-Aarsfesten i Vor Fr. Kirke, Kbh. 1882. — O. Nielsen og P. Købke, Vor Fr. Kirke i Kbh., Tegningerne af Magdahl Nielsen og Thorv. Jørgensen, Kbh. 1896. — C. W. Schultz-Lorentzen, Vor Fr. K., i Ill. Tid. Aarg. 64 p. 333. — R. Berg, Det gl. Taarnuhr i Vor Fr. K., Kbh. 1920. — Om Spiret sml. Fr. Weilbach, Thurah, Kbh. 1924 p. 110, og O. Bauditz, i Ill. Tid. Aarg. 64 p. 458. — Om Altertavlen sml. F. R. Friis, i Bidr. t. dansk Kunsthist. II p. 43 flg. og F. J. Meier, i Tilskueren 1890 p. 95 flg. — Om Kirkegaarden se Personahist. Tidsskr. 5. R. I p. 248.

Vor Frelsers Kirkes Indre.

Christians Kirke, paa Christianshavn for Enden af Strandgade. De tyske paa Christianshavn havde allerede 1660 faaet deres egen Præst, som prædikede i Vor Frelsers Kirke. Men da Menigheden var vokset stærkt, ansøgte dens ansete Præst Josias Lorck om, at der maatte blive bygget den en „egen maadelig Kirke“, til hvilken ogsaa den tyske Del af Garnisonen paa Christianshavn skulde høre. Ved Reskr. af $28/3$ 1749 blev Tilladelsen givet, og de nødvendige Pengemidler tilvejebragtes ved Indsamling særlig i Monarkiets tysktalende Dele (c. 10,000 Rd.), ved to Lotterier

Christians Kirke.

(c. 40,000 Rd.; en Tid kaldtes Kirken „Lotterikirken“), ved Afgift af Embedsbestallinger (c. 26,000 Rd.) og ved frivillige Gaver, saa at der i det hele indkom over 80,000 Rd. Til Kirkeplads gav Kongen ved Reskr. af $17/2$ 1750 den største Del af det gamle Saltværk (1754 udvidedes Grunden ved Tilkøb af det vestindiske Kompagnis Plads), og Tegningerne udarbejdedes af N. Eigtved. Først da man mente at have Penge nok, nedlagdes Grundstenen $12/6$ 1755 til *Frederikskirken*, som den døbtes, og Opførelsen gik nu saa rask, at Bygningen allerede Sommeren 1756 var under Tag; $16/11$ 1759 fik Kirken sine Privilegier, og $2/12$ s. Aar foregik Indvielsen. Der manglede dog en Del, saa at Kongen 1761 gav 60,000 Rd. (5000 aarl.) til dens fuldkomne Istandsættelse, Kirkegaardens Indhegning osv.; indtil Udg. af 1764 var der i det hele medgaaet 92,852 Rd. Taarnet fik dog kun et lavt Pyramidetag. Først 1769 opførtes Spiret ($30/6$ opsattes Fløjen) efter Tegn. af G. D. Anthon, der ogsaa havde ledet Kirkens Opførelse efter Svigerfaderen Eigtveds Død 1754.

Da den tyske Gudstjeneste i Garnisons Kirke ophørte ved Reskr. af $15/6$ 1819, blev hele den tyske Garnison i Kbh. henvist til denne Kirke, og Patronatet gik over til Kbh.'s Kommandant. I de næste Aar stod Menigheden i sit største Flor (Grundtvig havde 1832-39 Tilladelse til at holde Aftengudstjeneste i Kirken for sin frie Menighed), men efterhaanden svandt den ind, og ved Res. af $4/12$ 1886, da Menigheden kun talte 46 Medl., nedlagdes den. Kirken stod nu ubenyttet og forsømt, kun af og til brugt ved Begravelser i Gravkapellet, indtil den ved Res. af $9/3$ 1899 blev bestemt til dansk Sognekirke, og $2/6$ 1901 toges den i Brug og fik sit nuv. Navn, efter at den s. Aar var bleven restaureret indvendig for 41,500 Kr. af Kirkens egne Midler. Ved en ny Restauration i 1904 blev Taarn og Spir istandsatte for c. 30,000 Kr. Begge Restaurationer lededes af Arkt. Fritz Koch.

Kirken er opført i Rokostil, paa Granitsokkel af gule Mursten og med Beklædning af tysk og gullandsk Sandsten paa Hovedfaçaden og Taarnet, og har Form

af en Rektangel, 36 m fra V. til Ø., 21,3 m fra N. til S. Paa Hovedfaçaden mod N. er en Udbygning, i hvis Midte hæver sig det noget fremspringende Taarn med kobbertækket Spir (ialt 70,3 m); paa Sydsiden er en tilsv. mindre Udbygning med Sakristi, Præsteværelse m. m. Til Hovedportalen i Taarnet, med 3 Døre, fører et højt Trappeparti (af bornholmsk Sandsten). Gennem Forhallen under Taarnet træder man ind i Kirkerummet, der har fladt Stukloft med stor Hulkelgesims. Det faar overvejende sit Lys fra S.; de 3 andre Vægge dækkes nemlig af 3 Stokværk høje Pulpiturer med smaa Glasruder; over Indgangen findes den med det danske Vaaben prydede Kongestol, lige overfor paa Sydsiden Alteret, af norsk Marmor og marmormalet Træ, hvis Søjler omfatter Prædikestolen. Orgelet er placeret over Alteret og Prædikestolen. Døbefonten, Ø. for Alteret, er af norsk Marmor.

Christians Kirkes Indre.

Under det højt hævede Kirkegulv er der en Gravkælder med 36 Kapeller foruden Jordbegravelser (de sidste i Midtgangen fra V. til Ø.). I Kapellerne, delvis restaurerede 1867-68, er (eller har været) begravet bl. a.: under den sydlige Udbygning Gehejmerraad, Overhofmester A. H. Moltke, † 1792, og Hustru samt Datter Sophie, † 1792, gift med Rosenkrantz-Levetzau, og under Taarnet Kommandørkapt. J. H. Dumreicher, † 1761, og Hustru m. fl.; iøvrigt i Kapellerne fra Ø. til V.: Raadmd. Peter Casse, † 1782, Kirkeforstander J. G. v. Bergen, † 1765, Gehejmerd. Chr. L. Scheel v. Plessen, † 1801, og Hustru, Kmjkr. Mogens Scheel v. Plessen, † 1819, Abel Katharina Baronesse v. Schack, † 1762, L. B. Baron v. Schack, † 1765, kgl. Overberider Fr. Chr. v. Schäffer, † 1813, og Hustru, Kammerrd. J. G. Bärens, † 1802, Blomstermalerinde Magdalene Margr. Bärens, f. Schäffer, † 1808, Konferensrd. J. H. Bärens, † 1769, Konferensrd. F. C. Schäffer, † 1843, Inspektør ved Sygehjemmet F. C. Schäffer, † 1893, Kunstammerforvalter J. S. Wahl, † 1765, Billedhugger S. C. Stanley, † 1761, og Hustru, Højesteretsass. R. C. With, † 1893, Renteskriver A. E. Meinert, † 1809, J. A. Bruun de Neergaard til Skjoldenæsholm, † 1846 (senere ført til Valsøllille Kirke), Justitsrd., Kommitteret Joh. Fr. Schlegel, † 1822, Syngemester C. L. Gerlach, † 1893, Skibsbygger Peter

Applebye, † 1774, Agent Peter Applebye, † 1809, Generalkrigskomm. Joh. Outzen, † 1806, Handelsmd. Peter Fenger, † 1774, Præsten Rasm. Fenger, † 1825, Lægen og Politikeren, Gehejmeetatsrd. C. E. Fenger, † 1884, Præsten Josias Lorck, † 1785, og to Hustruer samt hans 1. Svigerfader Kapt. Dan. Kreber, † 1760, Konferensrd. Jessenius Classen, † 1792, Generalmajor Eilert Ditl. Lowzow, † 1785, Historikeren P. F. Suhm, † 1798, hans Hustru og Søn (3 Marmorlister og Epit.), Sukkerrefinadør L. F. Rømer, † 1776, Læge, Konferensrd. J. J. v. Berger, † 1791, Grosserer Jakob Holm, † 1845, Admiral Simon Hooglant, † 1789, Kammersanger J. Chr. Hansen, † 1880, Skuespillerinde Julie J. C. Hansen, f. Lumbye, † 1893, Konferensrd. Anker Andr. Suhm, † 1788, Etatsrd. Joh. Fr. Wever, † 1762, Generalmajor Jean Babt. Descarrieres de Longueville, † 1766, og Hustru, Baron R. Iselin, † 1781, Etatsrd. Casp. W. Wever, † 1806, Baronesse Marie Iselin, † 1814, Konferensrd. C. A. Fabricius de Tengnagel, † 1805, og Hustru, Generalløjtn. D. C. Lorentz, † 1832, Kobberstikker J. M. Preisler, † 1794, og Hustru, Skuespiller J. D. Preisler, † 1809, Admiral H. C. Krogh, † 1796, og Hustru, † 1782 (dobbelte Sarkofag af Marmor, af Wiedewelt fra 1783), Gehejmerd. A. G. Lowzow, † 1816, Jægermester A. G. Lowzow, † 1904, og Grevinde Christiane Lerche, † 1800.

Ved Indgangen til Kirkepladsen staar to smaa Bygninger, der sammen med den 1853 nedlagte Kirkegaard istandsattes 1901 for 26,000 Kr. (bekostet af Konferensrd. Heide), og hvoraf den østre er Bolig for den resid. Kapellan, den vestre for Graveren. Paa Kirkegaarden findes Gravmæler bl. a. over Præsten N. H. Massmann, † 1816, og Skolemanden Cleophas Svenningsen, † 1853 (ogsaa Billedhugger G. F. Stanley, † 1813, har hvilet her).

Ved Kirken, der er selvejende og staar under den sjæll. Biskops og Overpræsidentens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Christians Sogn, under Holmens Provsti, udskiltes af Vor Frelsers Sogn fra $\frac{1}{6}$ 1901 (Res. af $\frac{8}{3}$ 1899). Fra Sognet udskiltes $\frac{1}{1}$ 1916 Islands Brygge Sogn. — Litt.: Kai Holmer, Christianskirken, Kbh. 1926. — O. C. Nielsen, Christianskirke, Kbh. 1920. — Om Kirkegaarden se Personalhist. Tidsskr. 5. R. I p. 246.

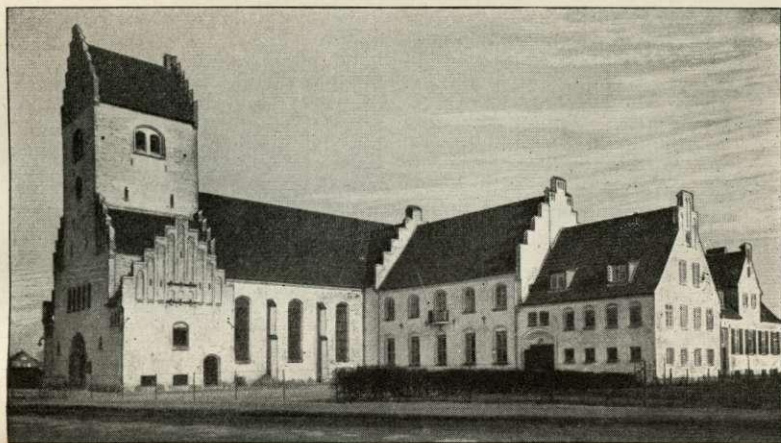
Hans Tavsens Kirke, Hj. af Snorresgade og Halldansgade, er opf. 1915 og 1923-24 (Sidefløjen 1915 og Hovedkirken 1923-24, indv. henh. $\frac{10}{10}$ 1915 og $\frac{30}{11}$ 1924) efter Tegn. af Arkt. Er. Appel og Kr. Gording for c. 242,000 Kr (heraf Sidefløjen c. 42,000). Den er opført i gotisk Stil, af røde Mursten med rødt Tegltag og bestaar af Kor og Skib, Taarn (hvoraf dog kun en Tredjedel er fuldført) samt en Sidefløj, der bl. a. indeholder Menighedssal, som ved Fløjdøre kan sættes i Forbindelse med Kirken. Kirkens Indre har Bjælkeloft; Korets Gulv er hævet 6 Trin over Skibets. Alteret, der er af Teaktræ, har oprindl. staaet i Ansgarkirken i Odense; paa Alteret et højt Kors. Enkel, cirkelrund Prædikestol. Døbefont af bornholmsk Granit. Kirken har c. 500 Siddepladser. I Menighedssalen, det tidl. Kirkerum, et Relief af Chr. Slettebo (Den barmhjærtige Samaritaner) og et Maleri af Folmer Bonnén (Christus paa Korset). Over Salen findes Menighedslokaler.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Islands Brygge Sogn, under Holmens Provsti, er fra $\frac{1}{1}$ 1916 udskilt fra Christians Sogn.

Sundby Kirke, Hj. af Amagerbro- og Frankrigsgade, er opf. 1869-70 (indv. $\frac{11}{12}$ 1870), dels ved et Tilskud fra Universitetet, dels ved frivillige Bidrag. Bygningen, efter Tegn. af Hans J. Holm, er en skifertækket Korskirke af røde Mursten i romanske Stilformer, med et Klokketaarn over Korsskæringen, og med

Vaabenhus og Sakristi. Altertavle med Maleri af A. Ender (Gentagelse af Kunstnerens Alterbillede i Molde). I Kirken et Maleri af Hunæus (Apostlen Peder). Granitdøbefonten er anbragt i Koret, der er hævet flere Trin over Skibets Gulv. Prædikestol i forgyldt Træskæring. I Kirkens Vinduer er 1907-08 indsat Glasmalerier af Overgaard (Christi Fødsel, Getsemane, Korsfæstelsen, Genkomsten, Jairi Datter og Jesus frikender den af Farisæerne anklagede Kvinde), og ved en Restauration 1908 blev Kirken indvendig dekoreret, og Loftet prydet med Stukdekorationer ved Billedhugger Lamberg-Petersen. Paa Kirkepladsen er bygget et Menighedshus (Arkt. Søren Lemche) af røde Mursten i 2 Stokv., indv. $\frac{6}{4}$ 1902 (se „Archit.“ $\frac{11}{9}$ 1903).

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Overpræsidentens og Biskoppens Overlysning, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Sundby Sogn

Filips Kirke.

hører under Holmens Provsti; fra Sognet udskiltes $\frac{8}{3}$ 1899 Nathanaels Sogn og $\frac{10}{10}$ 1907 Filips Sogn, og $\frac{9}{11}$ 1924 lagdes en Del under Allehelgens Sogn.

Filips Kirke, Kastрупvej, er opf. 1923-27 (Kirken indv. $\frac{31}{8}$ 1924, Menighedshus og Præstebol. $\frac{1}{8}$ 1927) efter Tegn. af Arkt. R. W. Rue for c. 375,000 Kr. (hvoraf c. 125,000 for Menighedshus og Præstebolig). Kirken er opf. i gotisk Stil, med hvidkalkede Mure af gule Mursten paa Sokkel af raa Granit, med blindingsprydte Kamgavle og rødt Tegtag. Den ligger i Retning Ø.-V. og bestaar af Kor og Skib ud i eet, to korte Korsarme samt Taarn mod V.; Bygningens udv. Længde, med Taarnet, er 41 m, Skibets Bredde 12,5 m. Over Hovedindgangen, i Taarnet, en Tympanon af kunstig Sandsten med Relief, forestillende Kristus, Filip og Nathanael (skænket af Arkt. Garde og modell. af Billedhugger Carl Nielsen). Kirkerummet har 5 Fag Krydshvælvinger (Højde 10 m); Væggene er forneden panelklædte, derover findes Partier med rød Mur, foroven er de pudsede og hvidtede. Korets Gulv er hævet to Trin over Skibets, der er dækket med Ølandsfliser. De høje Vinduer har blyindfattede Ruder; over Alterpartiet et Glasmaleri (en syngende Engel). Altertavlen er et Maleri (Christus som Sædemand), af Erik Jensen, med Ramme, formet som et Kors, af Billedhugger Thomas Hansen. Prædikestol af Egetræ med udskaaarne Felter (Evangelisterne, af Billed-

skærer M. Sørensen). Granitdøbefont. Kirken har 550 Siddepladser; ved Fløjdøre kan søndre Korsarm sættes i Forb. med Menighedshusets Sal. I nordre Korsarm findes Præsteværelse og Værelse for Daabsgæster, og i Sidebygninger ved Taarnet forsk. andre Rum samt Varmeværk. Kirken afløste en ²⁷/₁₀ 1907 indv. midlertidig Kokolithkirke.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Philips Sogn, under Holmens Provsti, er ved Res. af ¹⁹/₁₀ 1907 udskilt fra Sundby Sogn.

Nathanaels Kirke, Holmbladsgade, er opf. 1897-99 (Grundst. nedl. ¹⁴/₆ 1897, indv. ¹⁹/₈ 1899) for c. 70,000 Kr., tilvejebragt af Foreningen (Kvinder) til Opf. af smaa Kirker i Kbh. og paa en af Kbh.s Kirkefond skænket Grund. Bygningen (Arkt. Thorv.

Filips Kirkes Indre.

Jørgensen) er i romanske Stilformer af røde Mursten med Granit i Sokkel, Gesimser, Portaler osv. og bestaar af et Langhus med Gavlfacade mod S., et Taarn med Pyramidetag ved Gavlens Sydvesthjørne og et Sakristi (Bjælkeloft) mod N. bag Altervæggen. Kirkens Længde er 29, dens Bredde 13 m, Taarnet er 29 m højt, til Tagryggen er der 17 m. Det hvidtede Indre har Tøndehvælvning (11,4 m høj) og Orgelpulpitur i en Niche over Forhallen. Alterbilledet, den tronende Christus omgivet af tilbedende Mennesker og Engle, er 1900 malet i Casain paa Altervæggen af Fr. Schwartz. Muret Prædikestol; Granitdøbefont i et særligt lille Rum. — Paa Kirkepladsen ligger et Menighedshus, et Lighus og en med Kirken forbunden Præstebolig.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Nathanaels Sogn, under Holmens Provsti, er udskilt fra Sundby Sogn ved Res. af ⁸/₈ 1899. En Del af Sognet er ⁸/₁₁ 1924 lagt under Allehelgens Sogn.

Allehelgens Kirke, Lergravsvej, mellem Ungarnsgade og Østerrigsgade, er opf. 1924-25 (indv. ¹⁸/₆ 1925) efter Tegn. af Arkt. Th. Havning for c. 120,000 Kr. Byg-

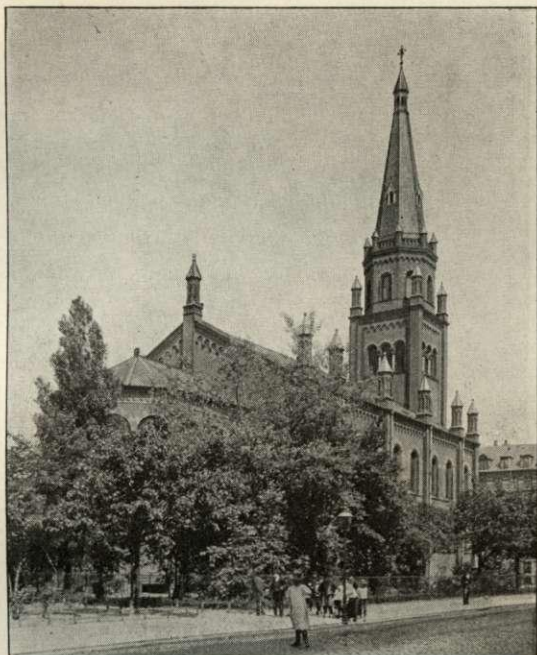
ningen, der ikke er fuldført, er opført af røde Sten paa Sandstenssokkel med midlertidigt Tag og bestaar af Krypten, der foreløbig er indviet til Sognekirke. Kirken har c. 420 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Allehelgens Sogn, under Holmens Provsti, er opr. ^{2/11} 1924 af Dele af Nathanaels og Sundby Sogne.

Kirker under Vestre Provsti.

Skt. Matthæus Kirke, Hj. af Valdemars- og Matthæusgade, er opf. 1878-80 (Grundst. nedl. ^{20/2} 1878, indv. ^{7/11} 1880) paa en af Kommunen, Etatsrd. Switzer og

Vekselmægler Lorentzen skænket Grund for c. 270,000 Kr., af hvilke Kommunen gav 40,000, c. 100,000 indkom ved Gaver, og 120,000 (hvoraf 20,000 skulde være Kirkens Driftskapital) laantes af Kultusministeriet. Før Grundstenen kunde nedlægges, maatte der foretages et betydeligt Arbejde for at naa fast Bund, saa at Fundamenterne under Jordlinien er 4,4 m. Bygningen (Arkt. L. Fenger) er over Granitsokkelen af flammede Mursten med ydre Beklædning af røde Mursten, i romanske Stilformer af norditaliensk Præg, og bestaar af Skib og Kor ud i eet, Taarn med Spir mod Ø. (56 m til Fløjstangen) og mod V. en større og to mindre halvrunde Udbygninger.

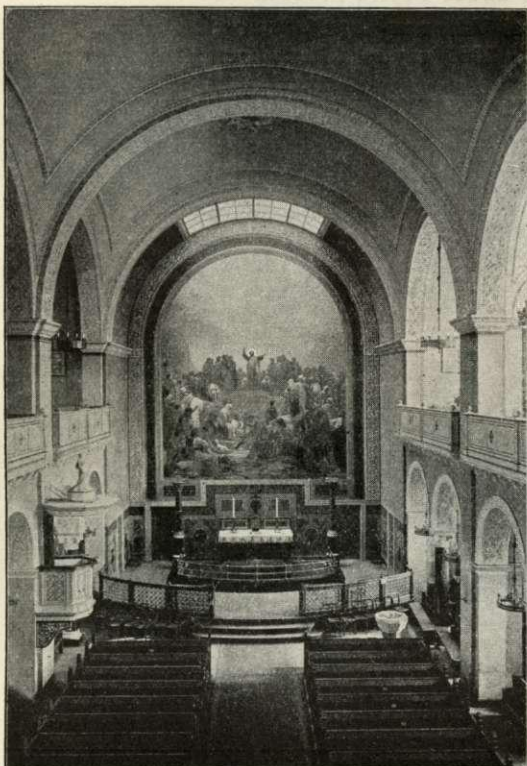
Skt. Matthæus Kirke.

Den hele udv. Længde er 51 (deraf Skib og Kor 33), Bredden 20 m. Hovedportalen, med to Søjler af Fakse Kalksten og i Tympanon et Zinkrelief (de hellige tre Konger), er i Taarnet, hvis Underrum er Forhal; over de to Sidedøre til Trapperummene i Sideskibene er der to mindre lign. Relieffer (alle af V. Bissen). Det Indre er delt i et Midtskib og to Sideskibe, i hvilke der er Pulpiturer, der ligesom Sangertribunen foran Orgelet over Indgangen bæres af Piller og Jærnsøjler med udv. Beklædning af kunstigt Marmor. Midtskibets Endefag og Sideskibene har Tøndehvælvinger, medens Midtfagene dækkes af 3 af Potter murede Kupler. Det 0,6 m hævede Kor skilles fra Skibet ved en Egetræsskranke med Fyldinger af Støbejern. Paa Alterbordet, af kunstigt Marmor, staar et Krucifiks af Buksbom. Paa Altervæggen er af H. Olrik 1883 malet et 11 m højt og 9 m bredt Billede: Bjærgprædikenen (et Forarbejde til det er i Skt. Peders Kirke i Næstved, se III p. 286). Døbefonten er af carrarisk og belgisk Marmor. Over Himlen paa Prædike-

stolen, af hvidt lakeret Træ med forgyldte Ornamerter, staar en af Th. Stein modell. Matthæusfigur. Orgelet er ombygget 1927. I Sideskibene hænger Portræt-malerier af Kirkens første Præst, Biskop H. Stein, † 1900, af Provst T. Levinsen, † 1922, og af Konferensrd. Jetsmark, Kirkens Værge 1880-92. Kirken har c. 1000 Siddepladser. I de mindre Udbygninger er der en lille Skriftestol, Præsteværelse samt Værelse for Kirkebetjenten, i den større en stor Skriftestol, hvori et Maleri af N. Skovgaard (Paaskemorgen), i øverste Stokv. en Sal til Konfirmand-

undervisning og i Kælderen et Ligrum.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Magistratsens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan, en ordin. Kateket. Skt. Matthæus Sogn, under Vestre Provsti, blev oprettet ved Res. af 25/10 1880; senere er herfra udskilt Gethsemane, Elias, Maria, Krist, Absalons og Apostel Sogne, og 1908 henlagdes Dele af Sognet under Vor Frue og Helligaands Sogne. — Litt.: „Architekten“ 18/3 1905.

Skt. Matthæus Kirkes Indre.

hugger Axel Poulsen. Kirken har c. 250 Siddepl. Af den endelige Kirkebygning er der 1925-26 opf. Menighedshuset (s. Arkitekter, Opførelsessum c. 97,000 Kr., indv. 14/3 1926), 18 m langt, i 2 Stokv. med Kælder, bygget i romansk Stil med Blindinger; det vil komme til at danne en Korsarm paa Kirken.

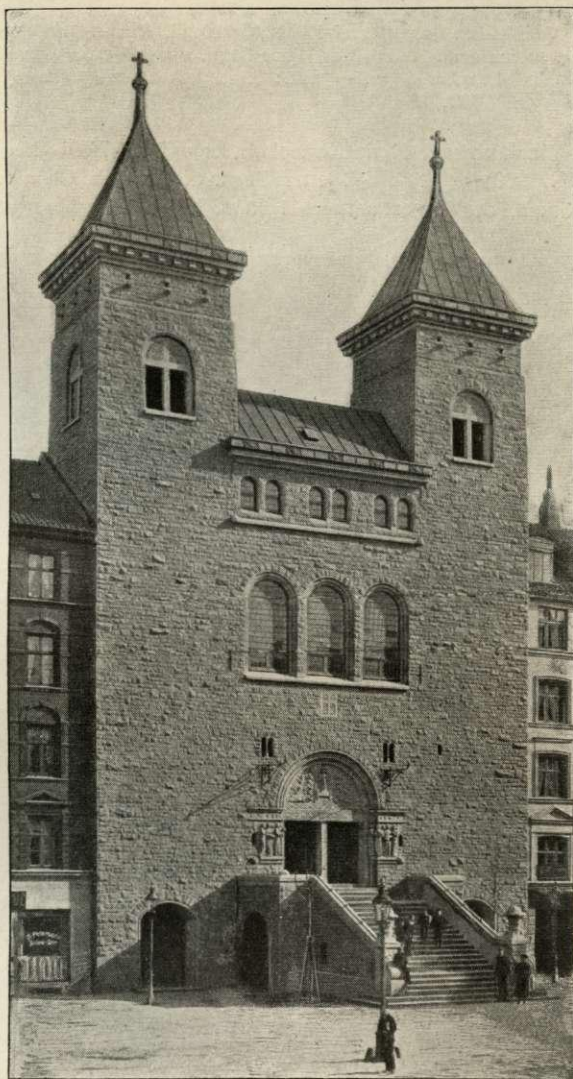
Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Absalons Sogn, under Vestre Provsti, udskiltes 1/10 1917 fra Skt. Matthæus Sogn, og benyttede i Begyndelsen Gethsemane Kirke som Sognekirke. Se Kbh.s Kirkesag Decbr. 1919.

Eliaskirken, Vesterbros Torv, er opf. 1906-08 (indv. 17/3 1908) for 333,000 Kr. efter Tegn. af Martin Nyrop, nærmest i romansk Stil i Form af en Basilika bestaaende af et Kor, tredelt Skib og Forhal. I det ene Sideskib et lille Daabskapel. Façaden, der med et Fremspring paa 0,5 m er indbygget i Husrækken paa Torvet,

Absalonskirken, Hj. af S.-Boulevard og Skjalm Hvidesgade, en midlertidig Trækirke, er opført 1919 (indv. 28/11 1919) efter Tegn. af Arkt. A. Wittmaack og V. Hvalsøe for c. 72,000 Kr. Kirken har Tegltag og over Gavlen tømret, aaben Klokkestol med Pyramidetag. I det indre staar Bræddevæggene uden Puds. Over Alteret et 2,5 m højt Træk crucifiks, udskaaret af Billed-

er opført af kløvet (ikke glathugget) Neksø-Sandsten i uregelmæssige Skifter. Over Indgangen, hvortil en bred Stentrappe med Granitgelændere, afsluttet med et Par store, udhugne Kornneg, fører op, er i Buefeltet anbragt et Granitrelief af Rolf

Harboe (Elias' Himmelfart); ved begge Sider Grupper af syngende Engle i højt Relief. Gavlfacaden, der vender mod NV., krones af Tvillingtaarne med forgyldte Kors; Spirene og Taget er kobbertækt. I Kirkens Indre staar Murværket, af Kalksandsten, blankt og fuget; fra Midtskibet fører Arkader ind til Sideskibene og til Pulpiturene over disse. Koret er overhælvvet. Loftet i Skibet er af mørktbejstet Træværk med en stor Aabning i Midten for Ovenlys; dennes Vægge er dekorede med grønne Guirlander, brogede Blomster og Fugle; øverst oppe polykromt malede Engle med Julebudskabet. I det hele er Kirken rigt udstyret med arkitektoniske og malede Dekorationer. Koret er løftet 8 Trin over Kirkegulvet og rigt udstyret med Kandelabre, syvarmet Lysestage og andre Prydelser. Altertavlen, 3 Malerier af Franz Schwartz, opsatte i 3 Blindinger paa Kirkens Endevæg, forestiller Forklarelser

Eliaskirken.

paa Bjærgtet; i Midtfeltet Jesus med Moses og Elias, t. h. Apostlen Peder, t. v. Johannes og Jakob. Prædikestol med Billedskærerarbejde. I Daabskapellet Granitfont med Tovstav og Kors; Væggene er klædt med udskaarne Paneler; i Vinduet et Glasmaleri; paa Sidevæggen et stort Maleri af Maria Thymann: Jesu første Tempelgang. Kirken rummer c. 1100 Siddepladser. — Under hele Kirken er der

en Krypt med Menighedslokaler, fordelt i 1 stor og 3 mindre Sale samt Forhal og 2 andre mindre Rum til Bibliotek og Lighus. Krypten har 400 Siddepladser. — Eliaskirkens Hjem for Gamle, S. Boulevard 22, er indv. $12/3$ 1911. Kirken har 2 Menighedsbørnehaver, Absalonsgade 3 og 37, samt et K.F.U.M.-Hjem i Trørød.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en ordineret Medhjælper. Elias Sogn, under Vestre Provsti, er opr. $17/5$ 1908 af Dele af Skt. Matthæus Sogn. — Litt.: „Architekten“ $15/8$ 1902 og $27/8$ 1908, og Kbh.s Kirkesag $27/11$ 1902.

Mariakirken, Maria Kirkeplads, er opf. 1907-09 (Grundst. nedl. $15/9$ 1907, indv. $31/5$ 1909) i gotisk Stil efter Tegn. af Arkt. A. Clemmensen for c. 250,000 Kr. Kirken, der ligger omtrent i Retn. NV.-SØ., er bygget af røde Sten med rød

Eliaskirkens Indre.

Tegltag og bestaar af Kor mod NV., med tresidet Afslutning, og Skib ud i eet, Forhal, samt Taarn, med Pyramidetag, ved Kirkens sydvestl. Hjørne og liggende i Flugt med Gadelinjen, medens selve Kirken er trukket noget tilbage fra denne. Hovedindgangen er i Skibets Gavl, der er prydet med Kamtakker og Blindinger. I en Tværføj mod V. findes to Sakristier; i Taarnet Mødelokale og under dette Liggakapel. Kirkens Indre er hvidkalket og overhælvvet med murede Krydshvælvinger; omløbende Pulpitur, baaret af Piller. Kirkens Korparti, der er hævet 5 Trin over Skibet og adskilt fra dette ved en Stenbalustrade, afsluttes med en ejendommelig Alterniche, der aabner sig ud til Koret med 3 spidsbuede Hvælvinger, baaret af Granitstøjler, og foroven afsluttes af en trekantet Overbygning med en Fresco (Bebudelsen) af Johannes Krag. Over Alteret, der er af Sandsten, hænger et malet Trækrucifiks. Udskaaret Prædikestol af Træ, med midlertidig Himmel. Sandstensdøbefont. Kirken har c. 1050 Siddepladser.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Overtilsyn af Kbh.s Biskop og Overpræsidenten, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Maria Sogn, under Vestre Provsti, oprettedes $17/5$ 1908 af Skt. Matthæus Sogns 4. Sognedistr., der var opr. ved

Res. af ¹¹/₁₁ 1899. Menigheden benyttede det første Aar Skt. Mariæ Kirkesal som Sognekirke. — Litt.: Kbh.s Kirkesag ¹⁶/₇ 1909.

Getsemane Kirke, Dannebrogsgade, er i sin første Skikkelse opf. 1893-94 (indv. ²⁵/₂ 1894) af „Udvalget for Kirkesagens Fremme i Kbh.“ for 35,000 Kr. foruden Grunden og var en Bindingsværksbygning (bygget paa Betonunderlag) med Skelet af Jærn, Taget af Bølgeblik med indvendig Træbeklædning og bestod af et aflang-firkantet Langskib, et bagved liggende Sakristi og en større Menighedssal. I 1900 opførtes efter Tegn. af Arkt. H. Wright for c. 22,000 Kr. ved Façadegavlen mod V. ud mod Gaden et Taarn af røde Mursten, 31 m højt, i gotisk Stil med takkede, blindingsprydede Gavle og Sadeltag. I 1915-16 nedreves den gl. Kirke, og den nuvæ. Getsemane Kirke opførtes (indv. ²⁴/₉ 1916) i gotisk Stil af røde Mursten efter Tegn. af Arkt. H. Wright; den bestaar af Skib og smalle Kor; under Skibet findes Krypt. En høj, bred Granittrappe ved Siden af Taarnet fører op til Kirken, der er trukket noget tilbage fra Gadelinien, og hvis kamtakkede Gavl er smykket med Blindinger. Kirkerummet har hvide Vægge med røde Mursten forneden i 1 Meters Højde og er overhvalvet med Krydshvælvinger; 2 Side-skibe med Pulpitur samt Kor, hævet 4 Trin over Skibets Gulv; over Forhallen findes Orgelpulpitur. Altertavlen er malet og skænket af Baronesse Schaffalitzky de Muckadell (Jesus i Getsemane). Prædikestol, af Træ, anbragt ved Hj. af Korbuen til venstre, og Døbefont ved Korbuen til højre. Kirken rummer 450 Siddepladser, og dens bogførte Værdi udgør 161,000 Kr.

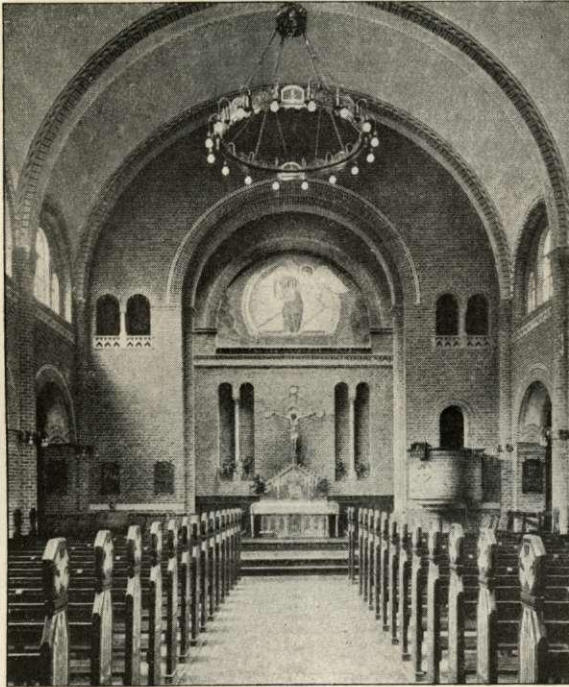
Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Getsemane Sogn, under Vestre Provsti, er ⁶/₄ 1905 udskilt af Skt. Matthæus Sogn, efter at der ved Res. af ²⁰/₁₂ 1900 var opr. et Getsemane Pastorat som Skt. Matthæus 2. Sognedistrikt. — Litt.: Kbh.s Kirkesag ¹²/₁₂ 1900 og Nov. 1916. — Villads Christensen, G. Kirke gennem 25 Aar, Kbh. 1919.

Apostelkirken.

Apostelkirken, Saxogade, er opf. 1899-1901 (Grundst. nedl. ⁸/₁₂ 1899, indv. ²⁴/₁₁ 1901) for c. 156,000 Kr. (foruden Grunden, c. 50,000 Kr.). Bygningen (Arkt. V. Koch), af røde Mursten i romanske Stilformer, har en 10 m bred Gademur, af samme Højde som Naboejendommene; midt i Muren hæver sig et 36 m højt Taarn med Pyramidespir, dækket af grøntglaserede Skælsten, og foruden en lille Taarn-dør gennembyrdes den paa hver Side af en granitindfattet, rundbuet Indgang, hvoraf den ene fører ind til en Gaardsplads, den anden gennem en hvælvet Klostergang til selve Kirken. Fra det brede, tøndehvælvede Hovedskib fører Rund-

buer ind til de smalle, hvælvede Sideskibe; over disse har Hovedskibet tredelte Vinduer, Væggene staar i røde Mursten, Hvælvingerne er hvide. Over de to Indgange i V. er Orgelpulpituret, mod Ø. det noget hævede Kor. Paa Alterbordet et stort Trækrucifiks (af Aarsleff). Prædikestol af Mursten med Forsiringer af Klæbersten, Døbefont af Klæbersten. Paa begge Sider af Alteret er der i Muren en Blindning med Granitsøjle i Midten, i Buen over Alteret et Freskomaleri af J. Skovgaard (Opstandelsen), malet 1912. I søndre Sideskib 5 af Prof. H. Olrik malede Apostelbilleder, efter hvilke Kirken har Navn. S. for Koret ligger et Præsteværelse

Apostelkirkens Indre.

og N. derfor et Sakristi og to andre Menighedssale. I Gaarden bag Taarnet et lille Lighus. I 1904 er der bygget en Indgang til Kirken fra Ø. (Westend), lign. Klostergangen fra V., men noget mindre. Kirken har 477 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Apostelkirkens Sogn, under Vestre Provsti, er opr. $\frac{1}{4}$ 1905 af Skt. Matthæus Sogns 3. Sognedistrikt, hvilket var opr. ved Res. af $\frac{11}{11}$ 1899. — Litt.: Kbh.s Kirkesag $\frac{20}{12}$ 1901 og $\frac{28}{5}$ 1902. — Friis Berg, Apostelkirkens første Tiaar, Kbh. 1911. — J. Schousboe, Apostelkirken gennem 25 Aar, Kbh. 1926.

Krist Kirke („Præsternes Kirke“), paa Vesterbro ved Enghave Plads og Dybbølgade, er opført 1898-1900 (Grundstenen nedlagt $\frac{20}{3}$ 1898, indviet $\frac{6}{5}$ 1900) paa en af Kommunen skænket Grund for 153,000 Kr., indkomne ved Bidrag fra Præster i Landet. Bygningen (Arkitekt V. Koch) er i romansk Stil af Kridtsten med Baand af grøntglaserede Mursten og bestaar af et Langskib, 25 m langt og 17 m bredt samt 14 m højt, og et 54 m højt Klokkeetaarn med Pyramidespir ved Kirkens Sydvesthjørne. Medens de tre af Huse omgivne Sider er ganske enkle, er Façaden til Gaden udsmykket med en Loggia med slanke Søjler og runde Buer, et tredelt Vinduesparti med Søjler, Rundbuefrise under Gesimsen og en knælende Engel paa Gavltoppen; denne og de andre Skulpturer, som Englene paa Loggiaen og Evangelisterne ved Taarnets Fod, er af Billedhugger Th. Bærentzen. Det lyse, hvælvede Kirkerum, der er rigt paa dekorative Detailler, afsluttes i Nordøstgavlen af en stor, rundbuet Alterniche, medens der paa Langsiderne aabner sig Rundbuer ind til to smalle Sideskibe; mellem Buerne er der Pulpiturer. Desuden er der i en

Udbygning med Halvtag bag Altervæggen to Sakristier, der kan stilles i indbyrdes Forbindelse og afgive Rum til Menighedsmøder, et Præsteværelse og to Ligstuer. Alteret er af Træ med Kristuslammet malet i hvidt, blaat og Guld; Altertavlen (opsat 1903), Julenat, er malet af Axel Helsted og skænket af Præstesønner; i Apsis er et Freskomaleri, Kristus paa sin Trone, af Johs. Kragh. Gammel Granitdøbefont fra Virring Kirke (se VI p. 551); Døbefadet, af Kobber, er tegnet af L. Frølich; Prædikestolen er af Træ. Orgelet er bygget af Starup (for 6000 Kr.). Et Messingkors er skænket af danske Præster i Amerika, de to Malmalterstager og de to Støbestaalsklokker af Præstedøtre. Kirken har 1000 Siddepladser.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Biskoppens og Overpræsidentens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Krist Kirkes Sogn, under Vestre Provsti, blev udskilt af Skt. Mathæus Sogn ved Res. af $\frac{25}{4}$ 1900. Fra Sognet udskiltes $\frac{6}{8}$ 1923 Kristkirkens søndre Sogn (Enghave Sogn). Se Kbh.s Kirkesag $\frac{14}{9}$ 1897, $\frac{8}{5}$ 1900 og $\frac{8}{10}$ 1900.

Enghave Kirke, S.-Boulevard, er opf. 1923-24 (indv. $\frac{21}{12}$ 1924) efter Tegn. af Arkt. Julius Smith for c. 150,000 Kr. Kirken, der ikke er fuldført, bestaar foreløbig kun af den Del, der skal udgøre Menighedshuset. Dette er opført af røde Mursten med rødt Tegtag, i to Stokv. med Kvistetage. Kirkerummet findes i Stuen; Væggene har rød Murforneden, medens Overvæggene er hvidkalkede. Fladt Jærnbetonebjælkeloef. Paa Alteret et Trækors. Kirken rummer c. 200 Siddepladser. Paa 1. Sal findes Mødelokale samt Præstebolig, i Kvistetagen en lille Sal m. m.

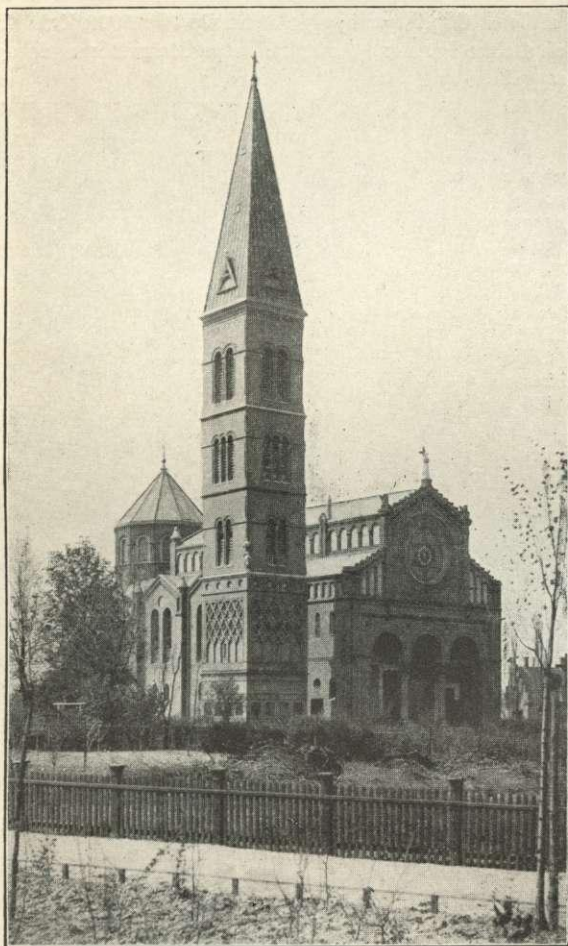

Krist Kirke.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Enghave Sogn, under Vestre Provsti, er $\frac{6}{8}$ 1923 udskilt fra Krist Kirkes Sogn.

Jesuskirken, ved Valby Langgade lige overfor Søndermarken i „Kirkevænget“, er opf. for det af Carl Jacobsen og Hustru 1883 stiftede „Kirkelegat“ i Forening med store Gaver fra C. J. og Enkefru Laura J. i Aarene 1884-91 og indviet $\frac{15}{11}$ 1891 (Klokketaarnet er dog først opf. 1894-95). Den kostbart udstyrede Bygning (Arkt. V. Dahlerup) er af Mursten med forskelligartede Brudstensdetaller, i oldkristelige, bysantinske og romanske Stilformer; for det ydre har Katedralen i Poitiers tjent som Forbillede. Den bestaar af et tredelt Midtskib med Gavlfront mod N. og femsidedt Kor mod S., med tolvkantet Overbygning over den indre Kuppel, samt et efter italiensk Byggemaade fritstaaende Klokketaarn ved Gavlfaçadens Nordøsthjørne. Den 8 Stokv. høje Kampanile („Alftaarnet“) ender i et Pyramide-

spir kronet af en forgyldt Engel; Højden er til Murgesimsen 32,5, til Spirets Top 52 m; Englen er 3,7 m høj. Selve Kirken er udvendig c. 50 m lang, 17,5 m bred. Gavlfacåden gennembyrdes af tre Arkader ind til en aaben Forhal, derover af en cirkelrund Vinduesrose med Urskive i Midten; paa Gavltoppen staar en Christusfigur (af Axel Hansen). I det rigt smykkede Indre er Sideskibene etagedelte af Gallerier; en

Jesuskirken.

der holder Alterstagerne (af Sinding). Døbefonten er placeret i Triumfbuen, i Sidenicher staar her „Troens og Haabets Engle“ af Jerichau og „Livets og Dødens Engle“ (efter Thorvaldsen, af Tenerani), ifl. den latinske Indskrift paa Sökkelen et Æresminde for Bygherrens Slægt. Prædikestolen, af Sandsten med Træhimmel, findes paa østre Sideskibsgalleri. Stolestaderne har udskaarne Gavle, af J. Møller-Jensen. I Væggen mellem Skibet og den indre Forhal er indsat 12 Apostelmalerier (af Aug. Jerndorff). Orgelet staar i Korets øvre Omgang. — Under Koret, tilgængelig ad en Trappe bag Alteret, er der en lav, rund Krypt med 8

Række ornamentalt polerede Granitsøjler bærer de lave Arkadebuer under Brystværnet, og over dette staar høje, glat polerede Granitsøjler, som støtter de 3 Fag Krydshvælvinger. I Sideskibsvinduerne er indsat Glasmalerier, forestillende Profeter, Apostle og Evangelister. En slank Triumfbue aabner sig fra Skibet ind til det cirkelrunde Kor, hvis Gulv er hævet over Skibets, og hvis Vægge ligeledes er stokværksdelte; paa Brystværnet mellem den nedre og øvre Søjlerække findes en Frise af Stephan Sinding (Christus, Martyrer og Kirkefædre); under den af Lysaabninger gennembrudte Kuppel staar Engle i Relief (af Hammeleff), og Ribberne er foroven formede som Palmeblade. Paa Alterbordet, af Cedertræ fra Libanon, staar et stort, med brogede Stene smykket Kors mellem to knælende Engle,

Søjler, hvorfra en Gitterdør fører ind til den Jacobsenske Familiebegravelse, et tøndehvælvet Rum paa tværs af Kirkens Længderetn. I Korbygningens Vægge er indsat Mindetavler over Fru Laura Jacobsen, f. Holst (Portrætmedaillon i Bronze), og Fru Otilia Jacobsen, f. Stegmann (i Marmor), begge af L. Brandstrup, i den øvre Omgang over Bygherren og Hustru (Marmorbuster af Brandstrup), over Arkitekt V. Dahlerup, Kirkens Bygmester, og over dens Murmester, Beckmann. — Foran Kirken er rejst et højt Krucifiks, efter Jerichaus Model. Kirken, hvis Opførelse har kostet c. 800,000 Kr., har 470 Siddepladser.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Biskoppens og Overpræsidentens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Valby Sogn hører under Vestre Provsti. Valby Sogn udskiltes ved Res. af $\frac{15}{4}$ 1902 fra $\frac{1}{5}$ s. A. fra Hvidovre Sogn; fra Sognet udskiltes $\frac{1}{10}$ 1912 Timotheus Sogn og $\frac{1}{4}$ 1922 Frederiksholms Sogn. — Litt.: E. Schiødte, i Tidsskr. f. Kunstindustri 1892 p. 1. — C. Nyrop, Ny Carlsberg, Kbh. 1896. — Johs. Steenstrup, Carl Jacobsen, Kbh. 1921.

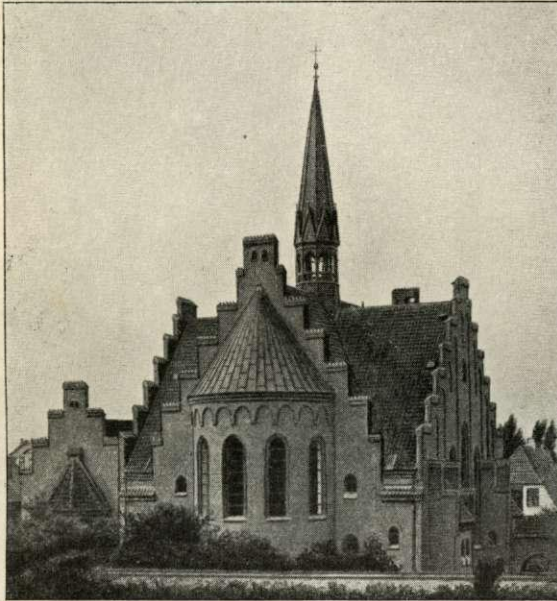
Frederiksholms Kirke, Louis Piosgade, er opf. 1927 (indv. $\frac{18}{12}$ 1927) efter Tegn. af Arkt. Adam Møller og Gyllemburg Koch for c. 118,000 Kr. Kirken er ikke fuldført, idet der foreløbig kun er opført Menighedshuset samt en Del af Taarnet. Kirkesalen er indrettet i Menighedshusets Stueetage, saaledes at den senere som Sidearm kan sættes i Forbindelse med den egentlige Kirke. I Kælderetagen og paa 1. Sal findes Menighedslokaler. Paa Alteret et Kors, ved hvilket to knælende Engle (udf. af Malerne Frknr. E. Nyrop og Olrik). Døbefonten, af brændt Ler, fra Frederiksholm Teglværk, er tegnet af H. Harboe. Kirken har c. 250 Siddepladser. Kirken afløste en $\frac{24}{11}$ 1918 indviet Trækirke.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst og en præsteviet Medhjælper. Frederiksholms Sogn, under Vestre Provsti, oprettedes $\frac{1}{4}$ 1922 af den sydl. Del af Valby Sogn.

Jesuskirkens Indre.

Timotheus Kirke, Chr. Bergs Allé, Valby, er opf. 1911 (Menighedshuset indv. ²⁶/₂ 1911) og 1927-28 (den egentlige Kirke indv. ²⁵/₃ 1928) efter Tegning af Arkt. J. Chr. Kofoed for c. 275,000 Kr. som en Korskirke i middelalderlige Stilformer, med fire høje Kamgavle med Blindinger, af røde, haandstrøgne Sten og er, bortset fra Apsis, der bærer Kobbertag, dækket med Tegl. Den bestaar af Apsis, Kor og Skib, sammenbygget med det mod S. liggende Menighedshus, der tjener som Sideskib; over Korsskæringen en kobberdækket, slank Tagrytter. I Krypten, der strækker sig under hele Kirken, findes Menighedslokaler. Kirken er ved en Kolonade forbundet med den mod N. liggende Præstebolig. Kirkerummet, der er hvidkalket, og til hvilket

Timotheus Kirke.

ord. Medhjælper. Timotheus Sogn, under Vestre Provsti, oprettedes ¹/₁₀ 1912 af en Del af Valby Sogn.

Filialkirken paa Fengersvej, midlertidig Hjælpekirke, er en Kokolithkirke, der tidl. stod paa Blaagaardsplads, men af Kbh. Kirkefond flyttedes hertil (indv. ²⁰/₁₁ 1925); den anvendes foreløbig som Distriktskirke for Timotheus Kirke.

Kirker under Frederiksberg Provsti.

Frederiksberg Kirke, ved Frederiksberg Runddel, Hj. af Pileallé. Byen Ny-Amager eller Ny-Hollænderby, som Frederiksberg da kaldtes, havde allerede 1651 faaet Tilladelse til at opføre en Kirke; men denne blev ødelagt under Svenskekrigen 1658-60, og Beboerne fik da 1661 Lov til at bygge en ny, der blev opf. ved Pileallé omtrent overfor den nuv. (i 1880'erne stødte man i Slotsdriveriets Have paa mange Rester af Ligkister). En Tid besørgedes Gudstjenesten af den tyske Kapellan ved Vor Frelsers Kirke, fra 1696 gik den over til den holl. Præst ved Holmens Kirke, fra 1703 til Præsten i Brønshøj. Endelig blev det ved kgl.

Hovedindgangen er i Vestgavlen, virker som et treskibet Rum, idet Pulpituret hviler paa svære Piller og har krydshvælvet Loft ligesom Kirkens Hovedskib; paa begge Sider af Koret findes Pulpiturer, hvoraf det ene bærer Orgelet. Koret er hævet flere Trin over Skibet og faar Lys gennem 5 høje Vinduer i Apsis. Paa Alteret et Kors. Døbefont af Sandsten. Kirken har c. 800 Siddepladser.

Ved Kirken, der ejes af Kbh.s Kirkefond, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en

Res. 1732 bestemt, at der skulde opføres en ny Kirke, som indviedes Hellig tre Kongers Dag 1734, og samtidig fik ogsaa Kirkegaarden sin nuv. Plads, medens den før havde ligget ved den gl. Bindingsværkskirke, som først nu blev nedbrudt. I 1736 fik Kirken sin egen Præst, og Vesterbro henlagdes til det nye Sogn, ligesom der ved Kirken opførtes en Præstegaard og en Degnebolig; 1747 henlagdes Hvidovre som Annets til Sognet. Ved Kirken blev der 1782 tilbygget et Sakristi, og den er flere Gange bleven restaureret, bl. a. 1885 og 1907, men iøvrigt staaer den som i 1734, kun at der i 1900 til Sakristiet for c. 6000 Kr. opførtes en Tilbygning (Arkt. C. Lendorf). 1904 er der indrettet to nye Sideindgange, og 1907 blev Kirkens Indre under Ledelse af Arkt. K. Varming restaureret.

Kirken, i Form af en Ottekant, er opf. af røde Mursten med hvidkalkede Hjørnelisener, spidst, nu skifertækket Tag og derover et Klokkespir; nyere Vaabehus mod V. og oprindeligt Sakristi (med mangelkantet Tilbygning fra 1900) mod Ø. Den er udvendig 14,5 m, foruden Vaabehus og Sakristi, til Tagskægget 8,8 m, til Spirets Spids c. 31 m. Det lystmalede Indre har en Slags Kuppelhvalving og tre Etager Pulpiturer (hvoraf det

Frederiksberg Kirke.

øverste dog ikke anvendes); over Indgangen er Orgelpultur. I det gamle Alter, af Træ med Søjler, sidder Prædikestolen over et Maleri (Nadveren) af Eckersberg. To Malmstager er skænkede 1654 af Tøjmester P. Kaldthof. Døbefonten er nymodens, af Egetræ. Paa Siderne af Alteret hænger 4 Malerier (Christi Fødsel, Flugt, Daab og Begravelse), der før var paa Frederiksberg Slot, men 1776 skænkedes Kirken; under dem er der paa den ene Side af Alteret en $1\frac{1}{2}$ 1873 afsløret Marmormindetavle for Adam Oehlenschläger, paa den anden en Mindetavle for de i 1864 faldne. I Sakristiet (Tønde- og Halvkuppelhvalvinger), bag Alteret, er der malede Portrætter af Præsterne Niels Glumsøe, † 1736, Joh. Kinast, † 1773, J. M. Weinreich, † 1786, M. F. Liebenberg, † 1828, S. Schjødt, † 1836, Holsøe, † 1862, Provst Hall, † 1891, Chr. Ewaldsen, † 1893, og Stiftsprovst Hoffmeyer, † 1924. — Om Kirkegaarden se nedenfor under Kirkegaarde. — I Pileallé, paa den tidl. Klokkerboligs Grund, er 1912 opf. et Menigheds-hus, Arkt. K. Varming, i Forb. med et Hjem for ældre Mænd og Kvinder, Fr. Menighedshjem (se „Architekten“ 27/6 1913).

Ved Kirken, der er selvejende (fra $\frac{1}{4}$ 1898; 1868 købte Kommunen den af Staten) og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Sognet, under Frederiksberg Provsti, omfatter nu Kommunens sydvestl. Del, efter at de i det følgende nævnte Sogne efterhaanden er udskilte.

Skt. Lukas Kirke, ved Falkonerallé og Chr. Richardts Vej, er opf. 1896-97 (Grundst. nedl. $\frac{30}{4}$ 1896, indv. $\frac{29}{5}$ 1897) for c. 75,000 Kr., paabegyndt af „Udvalget til Kirkesagens Fremme i Kbh.“, fuldendt af Kbh.s Kirkefond, efter Tegn. af Arkt. V. Koch. Den er bygget i fritbehandlede, romanske Stilformer, af røde Mursten, paa Granitsokkel og med Detailler af Kridtsten og Savonnièresten og maaler c. 29 \times 13 m, til Tagryggen 16 m; over det skifertækte Tag et 12 m højt Klokkespир. Hovedindgangen i Vestgavlen er smykket med Billedhuggerarbejder, ligesom Skulpturerne over de to Indgange mod S. af Th. Bærentzen. Det lyse Kirkerum har tøndehvælv. Loft, Orgelpulpitur over Indgangen, Sidepulpiturer og i Østgavlen over Alteret en Arkade af norsk Marmor ind til Sakristiet, der er i Højde med Sidepulpiturerne, og som kan lukkes ved Skydedøre. Ved Nordsiden er Præsteværelset. Kirken, der kan rumme 6-700 Personer, er dekoreret (rig Anvendelse af stilerede Blomster). Altertavlen, Jesus aabenbarer sig for Disciplene, er malet af F. Schwartz; Prædikestolen er af Træ med malede stilerede Blomster, Døbefonten af Granit. Desuden i Kirken et Hautrelief af Gibs (den lidende Menneskehed), udf. og skænket af Th. Bærentzen.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Sognet, under Frederiksberg Provsti, blev ved Res. af 1897 udskilt af Frederiksberg Sogn; en Del af Sognet lagdes 1908 under Solbjærg S.

Solbjærg Kirke, Howitzvej, er opf. 1908 (indv. $\frac{8}{5}$ 1908) efter Tegn. af Arkt. K. Varming for c. 80,000 Kr. i fritbehandlede, nærmest middelalderlige Stilformer, af røde Mursten med rødt Tegtag og bestaar af et Langhus med svært Taarn, indbygget i Skibets Vestgavl og kronet af et firsidet Spir. Hovedindgangen er i Taarnet; fra Forhallen er der Opgang til Orgelrummet. Kirkens Indre er hvidkalket, med Tøndehvælv og Træpulpitur. Altertavlen er et Maleri af Franz Schwartz: Christus og den samaritanske Kvinde; i den flade Korvæg, over Altertavlen, et Vindue med Glasmaleri (Christus med Kalken), efter Tegn. af Axel Hou. Døbefonten er hugget i Cottasandsten, Keruberne derpaa er modell. af Billedhugger Bundgaard. Kirken har 600 Siddepladser. Som Tværføj er opf. et Menigheds- hus i 2 Stokv. med et lille Trappetaarn; i nederste Etage findes Sakristi, der ved Skydedøre kan sættes i Forbindelse med Kirkerummet.

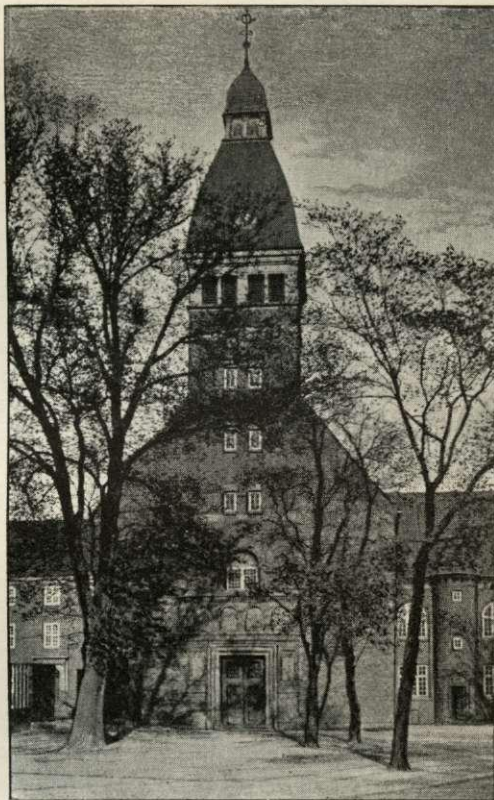
Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Solbjærg Sogn oprettedes ved Res. af $\frac{9}{5}$ 1908 af Dele af Frederiksberg og Skt. Lukas Sogne; fra Sognet er 1926 en Del henlagt under Lindevang S. — Litt.: „Architekten“ $\frac{8}{5}$ 1908.

Lindevang Kirke, Peter Bangs Vej, der for Tiden er under Opførelse, bygges efter Tegn. af Arkt. Th. Havning og Anton Frederiksen og antages at ville komme til at koste ialt c. 385,000 Kr. Kirken, der i det væsentlige er fuldført, er i Stilformer fra det 18. Aarh., af røde Mursten med Lisener af gule Sten og Valmtag af røde Tegl; den bestaar af Hovedskib (med Pulpiturer) og Kor samt Forhal og Ligkapel; midt paa Bygningen Tagrytter med Spir. Kirkerummet vil faa Tøndehvælv af Træ. Ved Siden af Kirken ligger Menighedshuset (opf. 1926), i hvilket en stor Sal („Kirkesalen“) $\frac{28}{11}$ 1926 midlertidig er indviet til Kirkebrug; ved et System af manglefløjede Døre kan den sættes i Forbindelse med den endelige

Kirke. I Kirkesalen, der rummer c. 350 Mennesker, findes et Alterbillede af Anna E. Munch: Hyrderne paa Marken. Den fuldførte Kirke vil faa c. 1100 Siddepladser.

Ved Kirken, der er selvejende, er ansat en Sognepræst og en Kaldskapellan. Lindevang Sogn, under Frederiksberg Provsti, er ved Res. af ⁵/₁₁ 1926 udskilt fra Frederiksberg og Solbjærg Sogne. — Litt.: „Architekten“ 1926 p. 45.

Skt. Thomas Kirke, Rolighedsvej, er opf. 1896-98 (Grundst. nedl. ²²/₁₀ 1896, indv. ⁶/₂ 1898) for c. 75,000 Kr. af Menigheden paa en af Staten skænket Grund og med Tilskud fra Stat og Kommune. Bygningen (Arkt. C. Lendorf) er i gotisk Stil, paa Granitsokkel af røde Mursten, i regelmæssig Korsform — Længden i Korset 23 m, Højde til Gestsims 16, til Tagryg 17 m — med Tagrytter over Korsskæringen (til Spidsen 31 m) og 4 Udbygninger mellem Korset, hvoraf de to forreste bruges til Opgange til Pulpiturerne, de bageste til Ligstue og Sakristi (sidste med manglekantet Afslutn.). Det lyse, let dekorerede Indre har Orgelpulpirer over Indgangen, to Sidepulpiturer og Midthvælving (13 m over Gulvet), hvorfra Rundbuer aabner sig ind til de tøndehvæl. Korsarme. I det 3 Trin hævede Kor findes i Muren over Alterbordet et Mosaikkors (af Dekorationsmaler Willerup, hvem ogsaa Kirkens Dekoration skyldes), og over dette er der i det tredelte, spidsbuede Vindue (det midterste 6 m højt) indsat Glasmalerier (tegn. af Knud Larsen, skænk. af Konferensrd. Heide), Christus og Apostelen Thomas; to Standere med elektriske Lamper staar udenfor Kirken for at oplyse Billedet. Paa hver Side af Alteret legemsstore Broncestatuer af Johannes og Paulus, modell. af Bøgebjærg, skænk. af Fru E. Plum. Granitdøbefont, Prædikestol af Træ. I Sakristiet (fladt Loft) et Gipsrelief (Hans Tausen). Kirken rummer c. 1000 Personer.

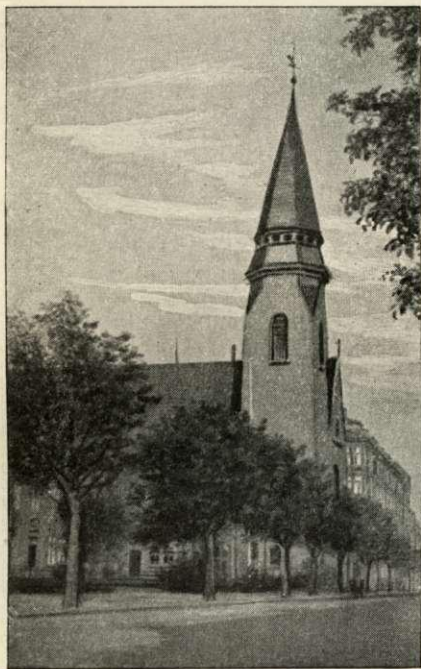

Solbjærg Kirke.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Sognet, under Frederiksberg Provsti, er ved Res. af ²⁵/₁ 1898 udskilt af Frederiksberg Sogn og omfatter Kommunens nordl. Del. Fra Sognet udskiltes 1905 Mariendals Sogn. — Litt.: Kbh.s Kirkesag ²⁵/₂ 1898.

Mariendalskirken, Nitivej, er opf. 1907-08 (indv. ¹⁵/₃ 1908) af afd. Justitsrd. N. Josephsen og Hustru for c. 170,000 Kr. efter Tegn. af Arkt. Thorvald Jørgensen.

Den er bygget i fritbehandlede, nærmest romanske Stilformer, af røde Sten med mørkt Tegltag og bestaar af Apsis, Kor og Skib samt slankt Taarn med Pyramidetag, anbragt paa Skibets Langside i Vinklen mellem Kirken og det med denne sammenbyggede, toetages Menighedshus med tresidet Afslutning, hvis to store Sale kan sættes i Forbindelse med Kirkerummet. Den søjlesmykkede Hovedindgang, der har udskaarne Døre med kunstfærdigt smedede Beslag, er i Skibets Gavl; over Indgangen en stor Vinduesrose med farvet Glas. Kirkens Indre er hvidkalket og har Tøndehvælvning, lyst Fyrretræs-Pulpitur. Koret, der er adskilt

Godthaabs Kirken.

fra Skibet ved en Kridtstensbalustrade i gennembrudt Arbejde, og hvis Gulv er hævet c. 0,7 m over Skibets, har Ribbehvælvninger og Panel af Cypres. Altertavlen er et Maleri af Knud Larsen (Jesus paa Bjærget); paa hver Side af Tavlen et Glasmaleri (syngende Engle) af A. Hou. Døbefont af bornholmsk Granit, modell. af Siegfried Wagner. De hellige Kar m. m. er udført af kgl. Hofjuveler Peter Hertz og er fremstillede af Justitsraadinde Josephsens Smykker og Juveler. Under Koret et Gravkapel for Justitsrd. Josephsen († 1905) og Hustru. Kirken har c. 800 Siddepladser. Den afløste en 1905 af Kbh.s Kirkefond opf. midlertidig Kokolithkirke.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Mariendals Sogn, under Frederiksberg Provsti, er 1905 udskilt fra Skt. Thomas Sogn. 1909 udskiltes Godthaabs Sogn.

Godthaabs Kirken, Nylandsvej, er opført 1910-11 (indviet ¹⁰/₃ 1911)

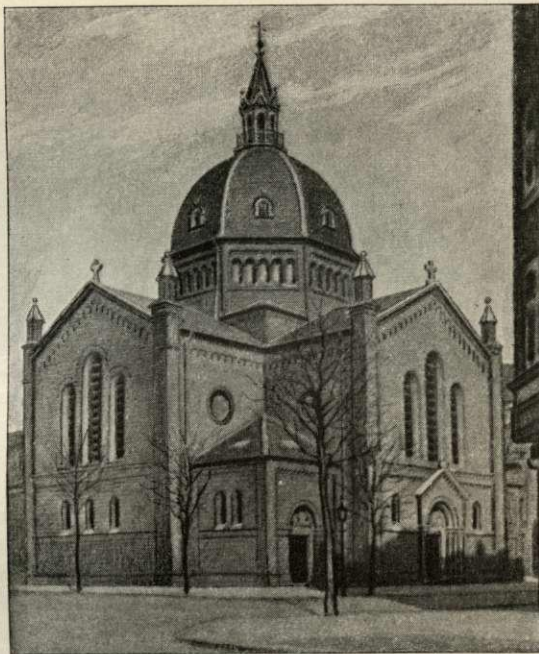
efter Tegning af Arkitekt Gottfred Tvede for c. 120,000 Kr. paa en af exam. jur. H. I. Nyeland skænket Grund. Kirken, der ligger omtrent i Retning N.-S., er opført i middelalderlige Stilformer, af røde, haandstrøgne Sten, paa Granit-sokkel, med rødt Tegltag og bestaar af Kor mod S., Skib, Forhal, Ligkapel samt Taarn mod NØ. i Flugt med Kirkens Nordgavl. Taarnet har ottekantet, anseligt Spir, tækket med engelske, haardtbrændte, tynde Sten og Kobber. I en østlig Tværfloj findes Sakristi og ovenover dette Menighedssal; disse Rum kan ved Døre sættes i Forbindelse med Kirkerummet. Kirkens Indre er hvidkalket og har pudset Tøndehvælvning; Skibet faar sit Lys gennem høje rundbuede Vinduer mod V., medens Koret har Ovenlys; Pulpitur over Indgangen mod N. Paa Alteret, der er af Keramik, udført af Herman Kähler, ses paa Forsiden i dyb rød Glasur Lammet i indbrændt Guld. Alterbilledet, der næsten helt fylder Korets Bagvæg, er modell. i Kalkstuk (Christus paa Korset omgivet af Engle) af Billedhugger Carl Mortensen. Prædikestolen er af grønt og hvidt Marmor paa muret Sokkel af røde Sten; Himmel af Træ. Døbefont af Granit. Kirken har 700 Sidde-

pladser. — I Fortsættelse af Kirkens østl. Tværføj har Det Classenske Fideikommiss opført et Asyl med Rum for Ungdomshjem, i to Stokv. med Kvistetage.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Overtilsyn, er ansat en Sognepræst og en resid. Kapellan. Godthaabs Sogn, under Frederiksberg Provsti, oprettedes ¹/₁₀ 1909 af den sydl. Del af Mariendals Sogn. Samtidig nedlagdes De Classenske Boligers Kirke. — Litt.: Kbh.s Kirkesag ¹⁰/₇ 1909. — „Architekten“ ¹⁸/₅ 1911.

Skt. Markus Kirke, Forchammersvej, er opf. 1900-02 (Grundst. nedl. ²³/₁₁ 1900, indv. ⁹/₁₁ 1902) paa en af Kommunen skænket Grund efter Tegn. af Arkt. C. Len-

dorf for c. 155,000 Kr., hvoraf c. 103,000 Kr. er frivillige Gaver, Resten er dels Tilskud fra Staten, dels indkommen ved Højtidsofrets Afløsning. Bygningen, i romansk Stil, paa Granitsokkel af røde Mursten, har Form som et ligearmet Kors, over hvis Midte et ottekantet Kuppelparti, 4 Udbygninger mellem Korsarmene (hvoraf de to forreste bruges til Opgange til Pulpiturer, de bageste til Præsteværelse og Ligstue) og halvrund Udbygning (Sakristi) bag Koret i den nordl. Korsarm. Korsets Længde er 26, Længden med Sakristiet 34 m; til Gesims er der 13, til Tagryg 16 og til det øverste af Spiret 37 m. Over Hovedportalen i den sydl. Korsarm

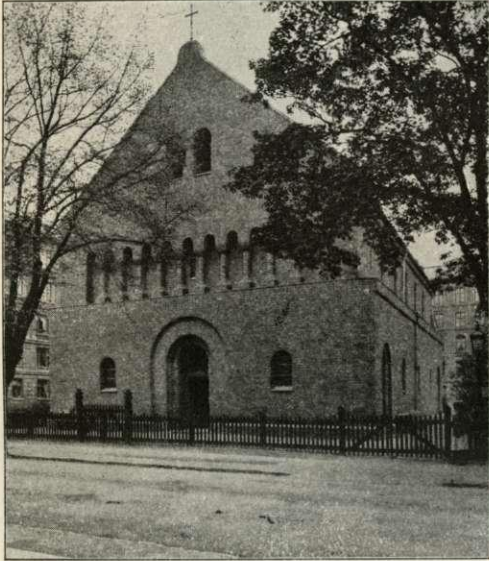
Skt. Markus Kirke.

ses Skt. Markus i Mosaik (af Willerup). Det lyse Indre, hvis nuv. Dekorationer er udførte 1924 af E. Riisebye, har over Indgangen Orgelpulpitur, Sidepulpiturer og over Midten Kuppelhvælv. (18 m over Gulvet), medens Rundbuer aabner sig ind til de tøndehvælv. Korsarme. Alterbilledet, Kristus i Emaus, er malet af Knud Larsen; Prædikestolen, af Træ, har Figurer modell. af Bøgebjærg; Granitdøbefont.

Ved Kirken, der er selvejende og staar under Stiftsøvrighedens Patronat, er ansat en Sognepræst, en resid. Kapellan og en Kaldskapellan. Kirken, under Frederiksberg Provsti, udskiltes ved Res. af 1902 af Frederiksberg Sogn og omfatter Kommunens sydl. Del. — Litt.: Kbh.s Kirkesag ²¹/₁₁ 1902.

Emmaus Kirke, i Diakonissestiftelsens Moderhus (s. d.) paa Peter Bangs Vej, indv. ²¹/₁₂ 1876, er opf. ved en Gave af 60,000 Kr. fra Etatsrd. Stoltenberg. Bygningen (Arkt. Hans J. Holm), der danner Stiftelsens midterste Tværføj, er i gotisk Stil, af røde Mursten paa Granitsokkel, og bestaar af Skib, med Tagrytter (28 m over Jorden), og Kor mod N., ialt 31 × 12 m. Hovedindgangen er i Kirkens syd-

østl. Hjørne, men der er ogsaa Adgang fra S. fra Hospitalsfløjen. Det lyse, let dekorede Indre har Tøndehvælvning, gennembrudt af Vindueskapperne; Koret, med stor Spidsbue ind til Skibet, har Krydshvælvinger; over Koret er Orgelpulpitur, ved den modsatte Væg et Galleri. Alterbilledet, Vandrigen til Emmaus, er af A. Dorph. Prædikestol med Maling, Forgyltning og Udskæringer, hidrørende fra Frederiksberg Slotskirke, skænket paa Foranstaltning af Dronning Louise. Ved Prædikestolen en Bronzebuste af Thomas Kingo (Billedhugger Th. Stein). Ved Sydveggen udhugget Granitdøbefont og over den paa Væggen et Basrelief af G. C. Freund. I Koret et andet Basrelief. Desuden i Kirken en Statue i Gips, Abraham, af Peters, og en Gipsgruppe, Hagar og Ismael, af Aksel Hansen. Paa Sydveggen en Tavle, der minder om Stoltenbergs Gave. Kirken har c. 400 Pladser. Se iøvrigt under Stiftelsen.

Immanuel Kirke.

Bag Koret et Præsteværelse, og en Sidebygning indeholder en Mødesal. Bag Kirken findes Præsteboligen.

De døvstummes Menighed er opr. $\frac{1}{12}$ 1900 og hører under Frederiksberg Provsti. Ved Kirken, der er bygget af 3 Døvstummeforeninger og tilhører disse, er ansat en Præst og en præsteviet Medhjælper. — Litt.: „Architekten“ $\frac{11}{2}$ 1905.

Immanuel Kirke, for Københavns Valgmenighed af 1890, Forhaabningsholms Allé (1890-93 havde Menigheden en Bedesal paa Chr. Winthers Vej, nu Lokale for kat.-apostolisk Kirke), er opf. 1892-93 (Grundst. nedl. $\frac{8}{9}$ 1892, indv. $\frac{29}{10}$ 1893) for c. 100,000 Kr. (med Grunden). Den karakterfulde Bygning (Arkt. A. Clemmensen) er i romansk Stil, af røde Munkesten paa Granitsokke, og bestaar af et Langhus med halvrund Afslutn. mod Ø., ialt 30 m langt og 17 m bredt, til Gesims 10, til Tagryg 17 m. I Vestgavlen ud til Alleen er Hovedindgangen, over hvilken et Glasmosaik (Christus), ligesom der er Mosaikker over de 4 Sideindgange (de 4 af Joakim, det ene af Niels Skovgaard; se Tidsskr. for Kunstind. 1899 p. 118). Det Indre har pudsede, lyse Vægge og Tøndehvælvning, i hvis Sider de smaa, højtsiddende Vinduer er anbragte, samt Pulpiturer paa de 2 Sider under Hvælvingen og Orgelpulpitur over Indgangen. Alterbilledet, den første Pinsedaab, er malet 1904 og skænket af

Niels Skovgaard, der ogsaa har skaaret Rammen; Altærtæppet, med gule Lilier og lilla Krokus, er tegn. af Joak. Skovgaard, der sammen med Broderen har dekoreret Prædikestol og andet Inventar. Paa hver Side af Alteret et hvidkalket Mursæt, hvoraf det ene gemmer Opgangen til Prædikestolen. Gammel Døbefonts Granitkumme fra Randlev i Jylland. Bag Koret findes Ligstue, Konfirmandstue samt Præste- og Daabsværelse. I Kirken to Gibbsrelieffer: Englen og Hyrterne, af Peters, og Hjorten drikker af de rindende Vande ved Korsets Fod, af Niels Skovgaard. Kirken har c. 800 Siddepladser. — Paa Grunden S. for Kirken er 1904-05 opf. et Menighedshus og et Klokketaarn, samt 2 Beboelseshuse (Arkt. A. Clemmensen og R. V. Rue, se „Architekten“ 7/4 1906).

Ved Kirken, der ejes af Menigheden og hører under Frederiksberg Provsti, er ansat en Præst.

Skt. Nicolai Kirkebygning.

I Middelalderen var Skt. Nicolai Kirke sikkert den betydeligste i Staden efter Vor Frue, og ligesom Skt. Clemens og Skt. Peder synes den at have eksisteret allerede ved det københavnske Kollegiatkaptels Grundlæggelse i Aarene før 1209, omend den først 1261 nævnes ved Navn; liggende tæt ved Strand og Havn var den indviet til de søfarendes Værnehelgen. Paa Kirkegaarden havde Borgerne Tilhold under Oprøret 1294. I Slutningen af Middelalderen

blev Bygningen helt ombygget; Højalteret indviedes 1509 af Bispen fra Oslo, og ifl. Hvitfeldt blev Kirken fuldendt med Hvælvinger og Tag 1517. Billeder og Udgravningerne i Anledning af den Rentmannske Bygnings Opførelse viser, at denne sentgotiske Kirkebygning var et treskibet Langhus, 6 Fag langt, med et polygonalt Korparti af samme Bredde som Skibet, alt af Munkesten (ligesom der ved den nævnte Udgravning fandtes Spor af, at ogsaa en ældre Kirke har været af brændte Sten). I det indre havde Kirken svære, firkantede Arkadepiller mellem Hovedskibet og Sideskibene. Til Skibets nordre Side sluttede sig en Udbygning paa to Fag, sikkert det af Rigshofm. Povl Laxmand 1501 stiftede Vor Frue Kapel. Allerede tidligere nævnes et Skt. Nicolai Kapel, og Kirken rummede mindst 13 Altre.

Den sentkatolske Bygning, hvori Mester Reinhard 1520 forkyndte Luthers Lære for første Gang i Danmark, og hvor Hans Tavsens blev Prædikant 1529, var en

Immanuel's Kirkes Menighedshus.

kullet Kirke. Før Grevefejden var der samlet Penge og 200,000 Mursten til et Taarn, men først 1582 begyndte man paa Chrf. Walkendorfs Initiativ „fra Fundamentet“ at rejse det til vore Dage bevarede Nicolai Taarn, der stod under Bygning endnu 1591. 1611 fik det et højt, ottekantet Spir, der styrtede ned i en Januarstorm 1628, hvorefter Taarnet maatte nøjes med en „plat og nedrig Spids“ indtil 1665-69, da der rejstes et meget dekorativt Renæssancespir efter Tegn. af kgl. Bygmester Albertus Mathiesen. Forinden havde ogsaa Kirkebygningen faaet Udvidelser. Kort efter Taarnmurenes Fuldendelse tilbyggedes et anseligt søndre Vaabenhus, og efter at Spiret ved sit Fald havde ramt Kirkens Hvælv, erstattedes det oprindelige Kor i 1630 af en rank, 3 Fag lang Bygning, af samme Højde som Midtskibet, med Spir og Spidsgavle, smykkede med Statuer og malede Kobberplader, sikkert efter Tegn. af den yngre Hans v. Stenvinkel (begr. i Kirken 1639). Ogsaa Kirkens Indre pristtes for sin prægtige Udsmykning med Malerier (Altertavle af Karel v. Mander), Skulpturer og Gravmæler*).

I denne Skikkelse stod Kirken og Taarnet i alt væsentligt uforandret gennem største Delen af 18. Aarh., omend de underkastedes en mindre Istandsættelse 1738-42. Skaanet under Ildebranden 1728 ødelagdes Bygningen ved den følgende store Brand, da Ilden $\frac{5}{6}$ 1795 først angreb Taget og derefter Spiret, der styrtede ned Kl. $8\frac{1}{2}$ Aften. Hvad Luerne levnedes, ødelagdes i Løbet af de følgende Aar, da Bygningen henstod som Ruin, medens man drøftede dens Genopførelse til kirkeligt eller verdsligt Brug (sml. Fr. Schiøtt i „Architekten“ V p. 33 og Tillæg p. IX). Ved kgl. Reskr. af $\frac{21}{12}$ 1804 nedlagdes Sognet, som fordeltes mellem Frue, Hellegøjst, Trinitatis, Holmens og Garnisons S. 1807 paatænkte man at indrette Ruinen til Nationalmuseum og Brandstation (V. Hermansen i Hist. Medd. om København. 2. R. II p. 36), en Plan, hvis Gennemførelse det engelske Bombardement umuliggjorde. Ruinen fik nu bl. a. Anvendelse som Pakhus for Hærmateriel, indtil den blev nedrevet 1814-17, med Undtag. af Taarnet og det vestligste Fag af Kirkeskibet, der 1820 blev indrettet til Hovedbrandvagt og istandsat i gotisk Stil, med en udkragende Tindekrans øverst paa Taarnet, alt efter Tegn. af Brandmajor H. C. Schmidt. 1868 opsattes paa Taarnets Platform Tidssignalet, „Kuglen“, i Sammenhæng med et Normalur nede i Taarnet (Hist. Medd. om Kbh. II p. 457). Paa den forudms Kirkeplads rejstes nogle Træskure for Grønhandlere og Slagtere, og 1845, da den østligste Del udlagdes til Gade, opførtes nye Slagterboder („Maven“) af Støbejern i gotisk Stil, efter Tegn. af Arkt. Hagemann. Denne Tilstand maatte af mange føles som en Fornedrelse, og især efter at Brandvæsenet 1892 havde forladt Taarnet, som saaledes stod ubrugt, fremkom der talrige Projekter til den gamle Kirkeplads' Omdannelse, deribl. Forsøg til Rekonstruktioner af Kirken, udførte af Arkt. H. C. Amberg, der til Slut gennemførtes i noget ændret Form. 1908-10 rejstes, samtidig med en Istandsættelse af Taarnets Murværk, det af Brygger Carl Jacobsen bekostede Spir, en Efterligning af Albertus Mathiesens. 1913 skænkede Departementschef, Lenssekreter P. N. Rentzmann, i Overensstemmelse med sin tidligere afdøde Søster, Frk. Ida R., Kommunen hele sin Formue til Genrejsning af Kirkebygningen, saaledes at denne skulde bruges til Forsam-

*) Af kendte Mænd, der har hvilet i Kirken, kan foruden Hans Stenvinkel nævnes: Fr. II's Møntmester Andreas Metzner, † 1596, Borgm. Mikkel Vibe, † 1624, Rentemester Ove Høeg til Todbøl, † 1628, Maler og Arkitekt Morten v. Steenwinkel, † 1646, Hofmarskal Adam Henr. Pentz, † 1657, Hans Lindenov, † 1659, Røgshofmester Joach. Gersdorff, † 1661, Rigsråd. Otte Krag, † 1666, Niels Rosenkrantz, falden ved Helsingborg 1676, Stiftamtmd. Cornelius Lerche til Nielstrup, † 1681, Stadshauptmd. Fr. Thuresen, † 1675, og Generallojtn. Johan Rantzau, † 1706. Ogsaa Hans Tavsens 1. Hustru Dorothea (Sadolin?) har været begravet her. Paa Kirkegd. har bl. a. Sten Stures Moder og Søster, der døde i Kbh. under Pesten 1524, og Hans Eggede med Hustru hvilet. (Se Personahist. Tidsskr. I p. 192 fig.).

lingssal, Folkebibliotek og Bymuseum. Grundstenen nedlagdes $14/8$ 1915, og Bygningen indviedes $11/11$ 1917.

Den nye Bygning, efter Tegn. af H. C. Amberg, er i væsentlige Hovedtræk en Rekonstruktion af den gamle Kirke, udført efter Opmaal. i Thuras Vitruv og bestemt af Taarnet og det bevarede Vestfag, der dog havde mistet sine Hvælvinger; Bredden uden Udbygningerne er 24,5 m., Længden uden Taarnet 34,5 m. Bredden svarer til det sent-middelalderlige Kirkeskib, Udbygningerne i N. og S. ligger omtr. paa samme Plads som de gamle (dog saaledes, at den nordre er flyttet et Fag mod V.). Derimod er den nuv. Bygning ikke saa lang som den gamle Kirke, hvis Korparti fra 1630'erne har naaet helt hen til Kirkepladsens østre Husrække, saaledes at den lige Østgavl er en helt moderne Komposition, medens de 6 Hvælvingsfag mellem denne Gavl og Taarnpartiet svarer til det gotiske Kirkeskib og delvis hviler paa de gamle Fodmure, som endnu er synlige i Kældrene under Østpartiet. Alle de nye Mure er opførte af mørktbrændte skaanske Mursten, med spredte Detailler af Sandsten. Taget er tækket med glasserede Vingetegl, Taarnmurene staar ganske velbevarede i deres oprindelige Stand, fra Slutn. af 16. Aarh., af Munkesten i Krydsskifte med Sandstensdetailler. Forneden støttes de af svære Stræbepiller, af hvilke de vestre nu begge (ligesom i gamle Dage den ene) er gennembrudte af Aabninger (Betegn. „Hvælvingen“ har ogsaa været brugt som Gadenavn). Ved Taarnets Sydøsthjørne staar et Vindeltrappehus, naaende op til Vægtergangen omtr. i Taarnets halve Højde. De rundbuede Taarnvinduer er kronede af Gavlfronter; paa Vestsiden sidder en Tavle med Aarstallet 1591. Murhøjden er nu c. 44 m, det nye kobbertækte Spirs Højde over Muren 50,2 m, over Jorden c. 94 m, medens dets Forgængere var c. 6 m lavere og har virket lettere og mere harmonisk i Forhold til Taarnmurene (sml. „Architekten“ XV p. 254).

Skt. Nicolai Kirkebygning.

Før 1795 havde Kirken 3 Hovedindgange, i N., S. og V. Nu er Indgangen alene fra V., gennem den gamle, stærkt fornyede Taarnportal, hvorover der er opstillet en moderne Skt. Nicolai-Figur. Det nedre Taarnrum tjener som Garde-robe. Kirkebygningens Indre er nu som tidligere treskibet, men Hovedskibet er afskildret fra Sideskibene ved Glasvægge i Arkadebuerne, og der er indbygget ret lavtsiddende Hvælvinger, idet Højkirken er indrettet som en øvre Etage, ligeledes hvælvet. Hovedskibets nedre Del bruges som Kirke- og Mødesal. Af Inventar findes et Alterbord med Trækors, en Talerstol, en Døbefont fra Beg. af 19. Aarh., der har staaet i Holmens og senere i Hvidovre Kirke, samt 4 store Lysekroner. Bygningens andre Dele har nu Anvendelse som Folkebibliotek, medens Bymuseet ikke lod sig installere i Bygningen. I det nedre Taarnrum staar Toppen af det gamle Spir, genfundet i Grunden paa den anden Side af Gaden 1902, samt en Gravsten over Sognepræst Jacob Nielsen, † 1571. I et øvre Taarnrum er der opstillet en Del Stenfragmenter, fundne ved Udgravninger paa Kirketomten, deribl. Rester af Kirkens rige Renæssanceportaler og Døbefont, en muret middelalderlig Grav, Gravsten over Bygmester Morten Bussart († 1544) og over Rentemester Ove Høg, † 1628, samt Fragmenter af Epitafiet over Generalløjtn. Niels Rosenkrantz, † 1676 (af Lambert v. Haven), og i Folkebibliotekets Lokaler findes et Par Montrer med andre, Bymuseet tilhørende Erindringer fra den gamle Kirke, deribl. en Model af en Solskive med Longomontanus' og Ole Rømers Navne. De øvre Rum i søndre Udbygning, der beboedes af Rentzmann indtil hans Død 1923, henstaar som Mindestuer, med Bohave fra hans fædrene Hjem.

Paa Kirkebygningens Nordøsthjørne er der 1921 opsat en Mindetavle med Portrætmedaillon over Hans Egede og Gertrud Rask.

Litt.: Den danske Reformations Moderkirke, Skt. N. K. 1216-1795. Kbh. 1887. — M. Vogelius, Kulturhist. Bidrag til N. Kirkes Hist. i 17. og 18. Aarh. Kbh. 1914. — Emil Madsen i Hist. Medd. om Kbhvn. II p. 409. — C. A. Jensen, Skt. N. Kirke, Taarn og Spir i Fra Arkiv og Museum IV p. 168 og 585. — Sml. Berl. Tid. ^{18/11} 1914 og Ill. Tid. ^{15/4} 1923, samt „Architekten“ ^{14/8}, ^{21/8} og ^{28/8} 1915.

Af Kirker for Menigheder, der ikke hører til den danske Folkekirke, nævnes:

Tysk-fransk reformert Kirke, Hj. af Gotersgade, Rosenborggade og Aabenraa, skylder Indvandringen af Calvinister i Slutn. af 17. Aarh. — og den reformerte Dronning Charlotte Amalie — sin Tilblivelse. Efter at de Reformerte en Tid havde haft Tilhold i hendes private Kapel paa Slottet, bevilgedes der ved Reskr. af ^{8/1} 1685 de hollandske, tyske og franske Calvinister fri Religionsøvelse og Tilladelse til at bygge en Kirke i den sydl. Udkant af Christianshavn. Allerede s. Aar indrettedes et midlertidigt Kapel i det nuv. Prinsens Palæ; men først efter at de fornødne Pengemidler var tilvejebragte bl. a. ved en Gave af 11,000 Rd. fra Dronningen, begyndte Bygmestrene Frederik og Nicolai Müller Kirkens Opførelse paa den af Kongen ^{27/7} 1687 skænkede Grund, hvor den nu staar; ^{20/4} 1688 lagde Dronningen Grundstenen, og ^{10/11} 1689 indviedes den. Kirken, hvor der lige fra Begyndelsen prædikedes baade Tysk og Fransk, havde midt paa Taget et lille Klokketaarn, men Klokken maatte ikke bruges. Ved Byens Brand 1728 gik Bygningen op i Luer; men for Menighedens egen Regning og ved Indsamlinger baade i Ind- og Udland blev den atter opf. omtrent i samme Skikkelse som før. Den indviedes ^{4/8} 1731, og s. Aar købte Menigheden for 800 Rd. Orgelet i Slotskapellet, som man da begyndte at nedbryde. Af Restaurationer nævnes en i 1870'erne, da Spiret helt nedtoges og opforyldtes, og en i 1889 baade ind- og

udvendig (under Ledelse af Prof. L. Knudsen), der kostede 22,000 Kr., og hvorved alt det bestaaende væsentlig bevaredes (nogle lukkede Stole blev dog fjærnede).

Kirken er opf. i nederlandsk Barokstil, af røde Mursten med Sokkel af Granit og Gesimser samt andre Detailler af Sandsten. Bygningen er rektangulær (udv. 25 × 16 m, godt 13 m høj til Tagskægget, 22 m til Tagryggen) med et højt, paa de korte Sider afvalmet Tag, kronet af et Klokkespир, 13,5 m over Taget. Façaden, mod Gotersgade, er smykket med Pilastre, som over Hovedportalen bærer en Fronton; indenfor Indgangen er en lille Forstue.

Det Indre er et lyst, hvidt Rum med fladt Loft. Træinventaret stammer fra Tiden efter Branden 1728. Ved Væggen lige for Indgangen staar Prædikestolen af Træ, med smukt Billedskærerarbejde ogsaa paa Lydhimlen, og foran denne Alterbordet, af Sten. Sølvforgyldt Døbefad af Augsburgerearbejde. Paa Vestsiden Orgelpulpitur (Orgelet ombygget 1876); langs Øst- og Nordsiden ogsaa Pulpiturer, det sidste er lukket med smaa Glasruder; i Midten lige over Indgangen er Kongestolen. To Stenepitafier, det ene over Marie Magdalene Haste, f. Lafèbre, † 1785, udf. af Johs. Wiedewelt,

Reformert Kirke.

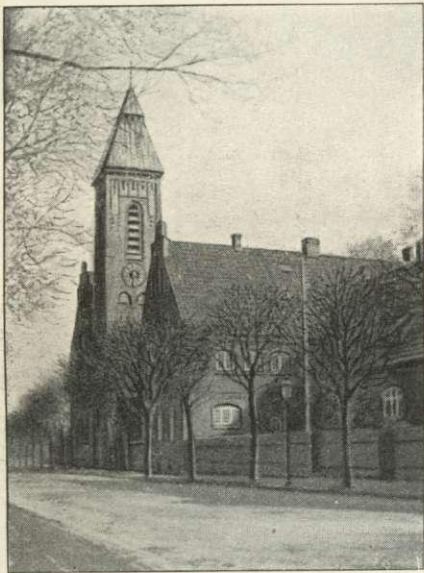
det andet (i Forstuen) over Elisab. v. Holsten, født v. d. Spuy, † 1785. Under Kirken er der Gravkælder, nu tilmuret; nogle Rum (hvælv.) under Kirkens Vestsiden benyttes dog til Varmeapparat og Materialhus. Kirkens Indre restaureredes 1908.

Kirkegaarden, der indviedes 1695 og nedlagdes 1851 (sidste Lig dog begr. 1855), er nu en indhegnet Plads (et nyt Jærngitter anbragtes 1903, for c. 14,000 Kr.), hvorpaa der findes flere Ligsten (mange har ligget i Kirken, men blev udtagne, da Varmeapparatet indrettedes 1853), bl. a. over Præsterne P. P. Eyraud, † 1783, og J. Broca, † 1793, Digteren, Prof. Etienne Fumars, † 1806, og Viceadmiral Joh. Olfert Fischer, † 1829, over hvem Marineforeningen 1920 har rejst et Mindesmærke (Arkt. Hagen).

Tysk reformert Menighedsbygning, Gotersgade, opf. 1886 for godt 20,000 Kr. (Prof. L. Knudsen) af røde Mursten, 4 Stokv. og Kælder, indeholder bl. a. Præstebolig. Den franske Præstebolig ligger i Aabenraa; paa Muren er 1902 indsat en Mindesten for Præsten Adolph Monod, † 1856, som fødtes her 1802 som Søn af Præsten Jean M.

Til Kirken, der er selvejende og staar under Forstanderskab af Præsterne og de ældste, hører to Menigheder, en tysk og en fransk. Ved Kirken er ansat en tysk Præst og en Hjelpepræst samt en fransk Præst. — Litt.: D. L. Clément, Notice sur l'église réformée française, Copenh. 1870. — V. Lorenzen, Den reformerte Kirke, med Opmaal. af Alf. Jørgensen, Kbh. 1914. — Grandjean, i Personalh. Tidsskr. 5. R. IV p. 280.

Gustafskirken, S.-Frihavnsvej, er opf. 1908-11 (Grundsten nedl. $\frac{4}{10}$ 1908, indv. $\frac{1}{10}$ 1911) efter Tegn. af Domarkt. i Lund Th. Wählin for c. 350,000 Kr. Kirken, der er bygget i gotiske Stilformer af blaaligt-røde Helsingborgsten med mørkt, glasseret Tegtag, ligger omtr. i Retn. Ø.-V. og bestaar af Kor, Skib med Sideskib

Gustafskirken.

mod N., Sakristi og Taarn mod S., flugtende med Kirkens Vestgavl, samt Vaabenhus S. for Taarnet; mod S. er Kirken forbunden med Menigheds-
huset. Taarnet har højt Kobberspir. I Kirkens Vestgavl en Vinduesrose, der ligesom Portalerne til Kirkens og Menighedshusets Hovedindgange er hugget af Ignaberga Kalksten. Kirkens Indre har Betonhvelvinger, Væggene bærer lette Dekorationer. Alterbord af sort poleret Granit med Opsats i udskaaen Eg, der ligesom Prædikestolen er udført af Billedhuggerne Thomas Hansen og J. Jakob Bregne. Over Alteret et Glasmaleri (Bjærgprædikenen), af C. N. Overgaard, der ogsaa har udført Glasmalerierne ved Døbefonten og i Vinduesrosen. Døbefont af Sandsten. Kirken har 400 Siddepladser. Menighedshuset, i 2 Stokv. med Kælder, rummer bl. a. 2 Sale, der kan sættes i Forb. med

Kirken ved Fløjdøre, og fortsættes mod S. i Præsteboligen. — S. for denne og med Façade mod S.-Frihavnsvej ligger Gustafsforasmlingens Alderdomshjem (Victoriatiftelsen), indv. $\frac{20}{100}$ 1921 og udført efter Tegn. af Kirkens Arkitekt og i Kirkens Stil, i 2 Stokv. og høj Kælder, og rummer 25 Etværelses Lejligheder.

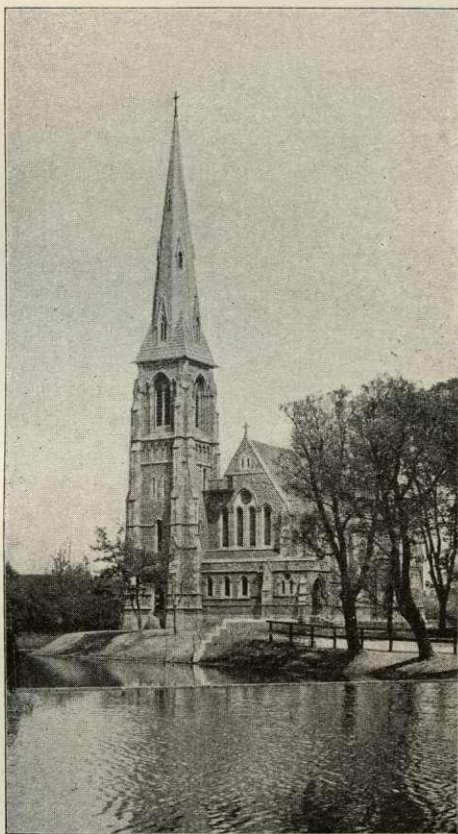
Ved Gustafskirken, der er Kirke for den svenske Koloni og ejes af den svenske Gustafsforasmling i København, er ansat en Præst og en Assistent. — Litt.: „Architekten“ $\frac{10}{100}$ 1911.

Skt. Albans Kirke, i Esplanaden ved Indgangen til Langelinie, for den engelsk-biskoppelige Menighed. Menigheden har siden 1771 haft Gudstjeneste i Byen, først i det engelske Gesandtskabs Hotel, senere offentlig, bl. a. i Brødremenighedens Sal i Stormgade. Fra 1853 blev der paa Prof. G. Stephens' Initiativ dannet en Komité til Opførelsen af en Kirke, men først 1883 blev der givet Tilsagn om Grunden, og den blev da opf. 1885-87 for c. 12,000 £ ($\frac{19}{100}$ 1885 blev Grundst. nedlagt af Prinsen og Prinsessen af Wales, den indviedes $\frac{17}{100}$ 1887). Bygningen, efter Tegn. af den engl. Arkitekt A. W. Blomfield under stedlig Ledelse af Prof. L. Fenger, er i engelsk-gotisk Stil, af Mursten, som helt dækkes med en Beklædning

af Flint, Fakse Kalksten og svensk Kalksten (det sidste i Spiret) og bestaar af Skib og Kor mod Ø., det sidste med to smaa Udbygninger mod N. og S. (den søndre er Orgelrum), samt ved Nordvesthjørnet Taarn (med Spiret 45 m). Den udv. Længde er 30, Bredden 13 m. Ved Sydvesthjørnet er Hovedindgangen, der fører ind til en Forstue langs Vestgavlen, hvor Døren er til Kirken. Det Indre (200 Siddepladser) har en spidsbuet Tøndehvælving af Træ; et Sideskib mod N., ligeledes med Trætæg, optages for største Delen af et Sakristi. I Korets Østvinduer er der Glas-malerier (Korsfæstelsen), i Kirkens Vestvinduer ligeledes (Englands og Danmarks Værnehelgen). Prædikestol, Alter og Døbefont er af brændt Ler. Der er Kirkeruder til Minde om Prof. Stephens og Hustru, den tidl. Præst R. S. Ellis, Sir Edmund Fane, Prins Albert Victor af Wales og om Dronn. Victorias 60aarige Regeringsjubilæum samt Epitafium over Kong Edward VII og Mindetavle over britiske Soldater, døde i Danmark under Verdenskrigen.

Ved Kirken, der ejes af en Bestyrelse og staar under den engelske Konges Patronat, er ansat en Præst, der er Legationspræst. — Litt.: Tekn. Forenings Tidsskr. 11. Aarg. p. 136.

Skt. Ansgars Kirke, den romersk-katolske Hovedkirke i Danmark, Bredgade. Katolikerne søgte oprindl. Kapellet i det østrigske Gesandtskabs Bolig paa Købmagergade (den senere Porcellænsfabrik); men 1766 flyttedes Kapellet ud i Bredgade paa en Grund ved Siden af Frederiks Hospital. Det var en lav, uanselig Bygning med Præstebolig, uden Vinduer ud til Gaden; Salen kunde rumme c. 700 Mennesker. Skønt det oftere var paa Tale at opføre en anseeligere Kirke, blev Kapellet dog i Brug indtil 1842, da den nuv. Kirke opførtes 1841-42 af Menigheden (indv. $\frac{1}{11}$ 1842, konsekkreret $\frac{8}{10}$ 1865 ved Ansgars 1000-Aars Mindefest) med kgl. Tilladelse, dog uden Taarn og Klokker. Byggekapitalen (70,000 Rdl.) var en testamentarisk Gave fra Vinhandler C. P. Bianco († 1813). Bygningen (Arkt. G. F. Hetsch) er i oldkristelig-romanske Stilformer, af røde Mursten, med Granitsokkel, Sandstensdetaller og Baand af gule Sten. I det ydre er kun Gavlfacaden til Bredgade, bag et Jærngitter mellem de to Indgangspavilloner, rigere udformet, over Hovedportalen er der 5 Nicher med Zinkstatuer, og oven over dem staar Indskriften: Christo Redemptori sacrum; som Gavlfakroterier findes knælende Engle, og

Skt. Albans Kirke.

over Spidsen et Jærnkors. Tilhøjre for Portalen opstilledes 1927 en Broncestatue af Skt. Ansgar (Billedhugger Elo), og som Pendant paatænkes det at rejse en Statue af Knud den Hellige. Gennem en Forhal, hvori der 1913 opsattes en Mindetavle over Kirkens Velgører, Bianco, kommer man ind i det c. 31 m lange, c. 13 m brede og 13 m høje Kirkerum, med fladt, kassetteret Bjælkeloft.

Skt. Ansgars Kirke.

er der Orgel (fra 1842, ombygget 1912), modsat den kuppelhvælv. Alterniche med Højalteret (Sten med Marmorplade og rigt forgyldt, udskåret Træværk); paa hver Side et mindre Alter, Skt. Marias, med et af Kupelwieser malet Mariabillede, og et Skt. Ansgars Alter. Ved Siden af Apsis er Sakristierne, og over disse to Loger med Vinduer mod Apsis og direkte Adgang til den bagved liggende Præstebolig. Under Orgelpulpitret to Skriftestole. 1864-65 blev Apsis dekoreret af J. Settegast (Düsseldorf) for 4067 Rd. med Freskomalerier, deribl. i Hvælvingen den hellige Treenighed omgivet af de 12 Apostle, paa Væggen underneden Helgenbilleder (restaur. i 1927). 1898 blev Kirkerummet dekoreret (for 10,000 Kr.), og der indlagdes Varmeapparat. I 1913 og 1926-27 fik Kirken delvis Betonfundament, da Piloteringen viste sig at svigte. Paa Væggene er der 14 Korsvejsbilleder af Stenmasse i Egetræsrammer og to Billeder i Legemsstørrelse (Skt. Joseph med Jesusbarnet og den hell. Ferdinand III af Kastilien, † 1252); i Vinduerne er der Glasmalerier. Bagsiden af Kirken er et alm. Hus i tre Stokv. med Tagetage og Kælder, opført som Bolig for Sognepræsten og 2 Kapellaner. En bag Præstehuset liggende Grund blev købt 1923 og anlagt som Have. Skolelokalerne, som før var i Præstehusets Stueetage, er siden 1891 i de Menigheden tilhørende Ejendomme Bredgade Nr. 67-69, hvor ogsaa Vikariatsbiblioteket midlertidig er anbragt.

Ved Kirken, der ejes af Menigheden, er ansat en Sognepræst (for Skt. Ansgars Sogn) og 2 Kapellaner. Kirkens Grund tilhører det østerrigske Kejserhus. — Litt.: Nord.

er der Orgel (fra 1842, ombygget 1912), modsat den kuppelhvælv. Alterniche med Højalteret (Sten med Marmorplade og rigt forgyldt, udskåret Træværk); paa hver Side et mindre Alter, Skt. Marias, med et af Kupelwieser malet Mariabillede, og et Skt. Ansgars Alter. Ved Siden af Apsis er Sakristierne, og over disse to Loger med Vinduer mod Apsis og direkte Adgang til den bagved liggende Præstebolig. Under Orgelpulpitret to Skriftestole. 1864-65 blev Apsis dekoreret af J. Settegast (Düsseldorf) for 4067 Rd. med Freskomalerier, deribl. i Hvælvingen den hellige Treenighed omgivet af de 12 Apostle, paa Væggen underneden Helgenbilleder (restaur. i 1927). 1898 blev Kirkerummet dekoreret (for 10,000 Kr.), og der indlagdes Varmeapparat. I 1913 og 1926-27 fik Kirken delvis Betonfundament, da Piloteringen viste sig at svigte.

Ugebl. f. kat. Kristne 1892 p. 893 og 909 fig., 1913 p. 479, 499, 515, 531 og 546 fig.

Rosenkranskirke, Boyesgade, romersk-katolsk Kirke, indv. ¹²/₁₁ 1892, bestaar af 3 Fløje samt Alterniche lige for Hovedindgangen; fladt, kassetteret Loft. Paa Siderne af Alteret (nyt Alter i 1924, Egetræ med Relieffer af Caspar Weis) hænger to Malerier, hvoraf det ene er Kopi efter Murillos Madonna, det andet malet af Krombach, der ogsaa har malet Korsvejsbillederne; bag Alteret er Sakristi. Kirken udgør en Del af en større Bygning, opf. 1891-92 for 130,000 Kr. paa Granitsokkel af røde Mursten (Arkt. V. Friedrichsen), der ogsaa indeholder Pige- og Drengeskole (Sogneskole) samt Boliger for Præsterne og Lærerne og Vaisenhus for forældreløse katolske Dreng.

Ved Kirken er ansat en Sognepræst (for det ¹¹/₆ 1893 opr. katolske Skt. Mariæ Sogn) og 2 Kapellaner.

Jesu Hjerte Kirke, Stenosgade (et Jesu Hjerte Kapel, Kronprinsessegade, blev indv. ²⁸/₆ 1878, men indv. 1883), er opf. 1893-95 (Grundst. nedl. ¹²/₄ 1893, indv. ³/₁₁ 1895) af Skt. Knuds Stiftelse, som ejer den. Bygningen (Arkt. F. Wipfler) er i gotisk Stil, af røde Mursten, med Granitsokkel og

Jesu Hjerte Kirke.

med Tuf i Vinduernes Stavværk, og bestaar af 3 Skibe med Korsarme, som kun springer lidt frem foran Sideskibene; Hovedskibet har oktagon Afslutn. Hovedfaçaden ud mod Gaden bestaar af Vestgavlen, svarende til Midtskibet, Taarnet med Spir (ialt 51 m), svarende til det sydl., og et Trappehus, svarende til det nordl. Sideskib; Taarn og Trappehus forbindes ved en Gang, der danner Forhal. Midtskibet er til Gesimsen 15 (Sideskibene 12), til Tagryggen 22 m. Det Indre har hvælv. Loftet og i Sideskibene Pulpiturer, som fortsættes i Korsskibet og forbindes med Orgeltribunen over Hovedindgangen. Midtskibet er 36 × 8,5 m og 15 m højt, Tværskibet er over 20 m langt, Sideskibene over 4 m brede. Flisegulvet (Mettlacher Sten) danner nogle Steder Tæppemønstre, andre Steder er der indlagt allegoriske Figurer. I Koret, Korsskibet og ved Mariaalteret er der Glasmalerier (efter Tegn. af Prof. Müller i Düsseldorf). Af de 3 Altre (Borde af Sandsten, hvilende paa sorte Marmorstøjer) er Hovedalterets Tavle en Fløjtavle med en Jesu-Hjerte Statue i Midten, Scener af Christi Liv, og Helgenbilleder m. m. paa Fløjene; Mariaalteret har Scener af Marias Liv, Josephalteret en Fremstilling af Josephs Død (Altrene er efter Tegn. af Wipfler udf. af Billedhuggerne Rüller og Seling). Prædikestolen har Scener af Jesu Liv. Desuden er der 14 Korsvejsbilleder (af Maleren Windhausen).

Paa Midtskibets Piller 6 Tavler, de 4 af Windhausen, de 2 (Skt. Ansgar og Skt. Knud) af Krahforst (1924), i Korsarmene over Sidealtrene to store Malerier af Krahforst (1924), Jesu Selskabs Indstiftelse og Frans Xavers Død, og paa Pillen overfor Prædikestolen en Statue af Windfeld Schmidt (1928), Skt. Ignatius af Loyola, Jesu Selskabs Stifter.

Ved Kirken, hvor der er Præstebolig og en Skole (se under Afsnittet om Skoler), er ansat flere Præster af Jesu Selskab.

Skt. Josephs Kirke, Griiffenfeldtsgade, i Gaarden i det katolske Skt. Josephs

Sakramentskirken.

Hospital (s. d.), er opf. 1901 (indv. ^{13/10}) efter Tegn. af Arkt. L. M. Andersen. Den med Hospitalet sammenbyggede Kirkefløj er ligesom dette i gotisk Stil, af røde Mursten paa Granitsokkel; udv. Længde 33 m, Bredde 15 m, c. 23 m til Tagryggen, over hvilken en 9 m høj Tagrytter. Det hvide Indre er hvælvet og er delt i et Midtskib og to smalle Sideskibe med Pulpiturer, ligesom der er Pulpitur over Indgangen, til hvilken der er Adgang gennem en Portal (med en legemsstor, forgyldt Figur) fra Griiffenfeldtsgade. Paa hver Side af Alteret er der Sakristi. Højalteret har et Maleri (Korsfæstelsen) af P. Dupuis, og paa Siden i Nicher Statuer af Skytsengelen og Erkeengelen Michael; i Sideskibene Sidealtre med Statuer af Maria og Joseph. Prædikestolen, af Egetræ, har polykrome Billeder af Frelseren og Evangelisterne. Desuden i Kirken Statuer af Frelseren, Maria og Antonius af Padova samt Korsvejsbilleder, Glas-malerier m. m.

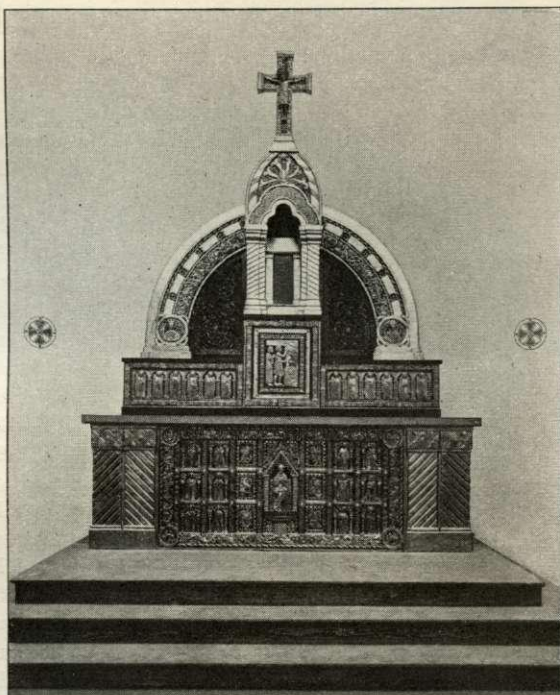
Ved Kirken er ansat 2 Præster.

Skt. Annæ Kirke, Hans Bogbinders Allé i Sundbyerne, er opf. af den romersk-katolske Redemptoristorden 1902-03 (Grundst. nedl. ^{22/6} 1902, indv. ^{22/8} 1903) efter Tegn. af Arkt. Emil Jørgensen og O. R. Langballe. Bygningen, af røde Mursten paa Granitsokkel, bestaar af et Midtparti i romanske Stilformer, c. 11 × 16 m, der indeholder Kirken, og som har Hovedindgang mod Hans Bogbinders Allé og Apsis mod Dronn. Elisabeths Allé, samt to Sidefløje, hvoraf den vestl. indeholder Skole og den østl. Sakristi, Oratorium m. m. og Bolig for Ordenens Præster. Midt paa Taget en Tagrytter. Kirkerummet har fladt Loft, Pulpitur paa de 3 Sider og halvkuppelhvælv. Alterniche. Foruden Højalteret er der to Sidealtre. Døbefont af Klæbersten.

Ved Kirken er ansat en Sognepræst (for det ^{19/8} 1903 opr. katolske Skt. Annæ Sogn) og 3 Præster. — Litt.: „Architekten“ ^{28/8} 1903.

Sakramentskirken, Nørrebrogade, er opf. 1915-17 (Grundst. nedl. $\frac{9}{7}$ 1915, indv. $\frac{9}{7}$ 1917) efter Tegn. af den hollandske Arkt. Jan Stuyt og under Ledelse af Arkt. Emil Jørgensen for c. 152,000 Kr. i romansk Stil, af røde Mursten paa Sokkel af raat tilhuggen Granit og med Zinktag. Kirken, der er indbygget i Husrækken, er 13 m bred, 35 m lang, og bestaar af Kor, Skib med smalle Sideskibe, Forhal og to kobbertækkede, 32 m høje Taarne med Pyramidespir, som flankerer Hovedindgangen i den smalle Gavilfaçade. Over Indgangsportalen en meget stor Golgathagruppe i Sandsten (hollandsk Arbejde); i Gavlien en stor Vinduesrose, øverst et Pelikansymbol. Kirkens Indre, der faar sit Lys fra den

nævnte Vinduesrose og fra tre farvede Glasmosaikkupler over Hvælvingerne, fremtræder med hvide Vægflader og har tre Hvælvingsfag. Sideskibene er adskilte fra Hovedskibet ved Søjler, forbundne med romanske Buer, der bærer Pulpiturerne. Højalteret, med Tabernakel og halvcirkelformet Opsats, er skænket af afd. Mogens Ballin og Hustru og udf. af Billedhugger Just Andersen; det er beklædt med drevne, forgyldte Kobberplader med Relieffer, i Stil med de danske gyldne Altre fra romansk Tid; paa Alterbordets Forside Apostlene og Kirkens Værnehelgen, den hellige Villehad, og paa Tabernakeldøren Paaske-

Hovedalteret i Sakramentskirken.

lammets Ofring. Alterskranken har to store Relieffer i Træ: Mannafaldet i Ørkenen og Melchisedeks Offer. I venstre Sideskib findes et Sidealter med et Frescomaleri (Ansgar), i højre Sideskib 2 Udbygninger med Skriftestole, over hvilke der er Frescomalerier (den fortabte Søn og det genfundne Lam), alle af Jørgen Windfeld Schmidt. Paa Prædikestolen fem Relieffer i Træ: Christus og Evangelisterne. Døbefont af Klæbersten, udf. i romansk Stil af Jørgen Windfeld Schmidt. Det træskaarne Inventar er iøvrigt hollandsk Arbejde. Kirken har 250 Siddepladser. Bag Kirken findes Præsteboligen (Arkt. Emil Jørgensen), i 5 Stokv., nederst er der 3 Sakristier; i Sidebygningen Skolelokaler.

Ved Kirken, der ejes af Ansgariusstiftelsen, er ansat en Sognepræst og en Kapellan. — Litt.: Nord. Ugebl. f. kath. Kristne $\frac{8}{7}$ 1917.

Den evige Tilbedelses Ordens Klosterkirke, Jagtvej, er opført 1912-16 (Grundsten nedl. $\frac{22}{10}$ 1912, indv. $\frac{24}{8}$ 1916) efter Tegn. af Arkt. Emil Jørgensen;

den er sammenbygget med Klosteret (se ndfr.); den samlede Opførelsessum for Kirke og Kloster udgjorde 1,700,000 Kr. Kirken, der ligger omtrent i Retning N.-S., er opf. i romansk Stil af røde, haandstrøgne Sten med Sokkel, Søjler og Kragsten af bornholmsk Granit og Tag af sortglasserede Tegl; den er bygget vinkelret paa Klosterets Sydfløj, delvis indbygget i denne, og bestaar af Nonnernes Kor, der ligger bag Hovedalteret, Kor og Skib ud i eet samt Taarn, med Pyramidetag, ved Skibets Sydgavl. I Vinklerne mellem Taarnet og Skibets Gavl ligger Kapel og Trappeopgang; Koret har to Apsider, mod V. og Ø. Over Hovedindgangen, i Taarnet, Tympanon med Relief (Billedhugger Bundgaard); Taarnets Underrum tjener som Vaabenhushus, her findes to smaa Vinduer med Glasmalerier (Ansgar og Kong Knud), og over dette ligger Orgelkoret. Kirkens Indre er overhvælvet; fra Nonnernes Kor, der som nævnt ligger bag Hovedalteret, kan Søstrene, gennem en med Jærngitter forsynet Murbue, se Monstransen, der er opstillet højt over Alteret. Kirken har 3 Altre: Hovedalteret og 2 Sidealtre i Apsiderne. Hovedalteret, der er af forgyldt Egetræ, er tegnet af Kirkens Arkitekt og bærer 38 Felter (4 endnu ikke udfyldt) med Træskulpturer med Motiver fra Jesu Liv og Død, tegnet og udf. af Chr. Skikkild. Kirken har 120 Siddepladser.

Alteret i Den evige Tilbedelses Ordens Klosterkirke.

— *Den evige Tilbedelses*

Ordens Kloster, i hvis Sydfløj Kirken som nævnt delvis er indbygget, er opf. 1912-14 (indv. $\frac{8}{10}$ 1914) efter Tegn. af Arkt. Emil Jørgensen af samme Materiale som Kirken og i samme Stil, som et middelalderligt firfløjet Klosteranlæg med Bygninger i to Stokv. omkring den firkantede Søsterhave. I Klosteret findes Kapitsal, Refektorium, 2 Sakristier, 3 Forsamlingssale, 2 store Arbejdssale (1 for Korsøstre og 1 for Lægsøstre), 3 Taleværelser, Værelser for Priorinden m. m. Præsteboligen ligger i Østfløjen. Under Nonnekoret i Kirken er indrettet Columbarium med 45 murede Kistepladser. Hele Klosteranlægget med Kirken indtager et bebygget Areal af 2500 m² foruden en 300 m lang og 3 m bred overdækket Gang langs den 3,5 m høje Mur om Klosterhaven; denne er planlagt af Landskabsgartner E. Glæsel og udført under Ledelse af Anlægsgartner Knud Lohse.

Klosteret tilhører den katolske Nonneorden „Den evige Tilbedelses Orden“; det har Plads til 60 Nonner og ledes af en Priorinde. Ved Kirken er ansat en Præst. — Litt.: „Architekten“ ²/₁₀ og ⁹/₁₀ 1915.

Alexander Newsky Kirke for den græsk-katolske Menighed, Bredgade. Et græsk-katolsk Kapel i Laksegade, indviet til Skt. Paulus, toges i Brug Aug. 1853 (Arkt. Th. Sørensen), men nedlagdes senere, hvorefter Gudstjenesten (nærmest bestemt for det russiske Gesandtskabs Personale) holdtes i et Kapel i St.-Kongensgade. Den nuv. Kirke opførtes 1881-83 (Grundst. nedl. ⁴/₇ 1881, indv. ⁹/₉ 1883) af den russ. Regering og kostede c. 200,000 Kr. foruden Grunden (c. 60,000 Kr.) og Dekoration, Malerier m. m. (c. 140,000 Kr.), hvoraf en væsentlig Del blev bekostet af Kejserens private Chatol. Bygningen, efter Tegn. af den russ. Arkitekt Grimm (Opførelsen forestodes under F. Meldahls Tilsyn af Alb. Jensen), er holdt i russiske Stilformer (nærmest sen Moskwa-Stil af 17. Aarh.), af Granit, røde og graa Mursten samt Sandsten i de ornamentale Dele. Den er 14 m bred, 21 m lang og til Tagryggen 19 m høj; over Gavlfacaden, som ligger i Gadelinien, hæver sig 3 smaa Taarne med forgyldte løgformede Kupper; Midtkuppelens Kors er 32 m over Jorden. Paa Facaden Værnehelgenen, Alexander Newskys Billede, udf. paa Lava. Paa venstre Side fører en Jærngitterport ind til Stueetagen med Funktionærboliger, paa højre

Alexander Newsky Kirke.

er et Trappehus, hvorfra en Marmortrappe fører op til Kirken, hvis Gulv er 4,5 m over Jorden. Langskibet har fladt, kalkpudset Bjælkeloft og kalkpudsede Vægge, dekoreret efter russ. og byzantinske Motiver, og er delt i et af 4 Jærnsøjler baaret Midtskib (11 m højt) med Kor og to Sideskibe (8 m). Kirkegulvet (Marmormosaik) har ingen Siddepladser. Paa en 2 m hævet Afdeling nærmest Koret findes en Platform i Niveau med Koret, og her findes Plads til Sangerne. Koret skilles fra Kirken ved en med rigt Billedskærerarbejde og Helgenbilleder udstyret Væg (Ikonostas), i hvilken 3 Døre (Porte); i Midten den dobbeltfløjede Kongeport og paa Siderne to enkeltfløjede Porte. Midt for Hovedporten staar Alteret, af Træ, bag dette et Kors og bag dette en syvarmet Kandelaber, foran et Maleri, Christus,

oven over hvilket et andet Maleri af Bronnikoff (Christus stiller Stormen). Til venstre i Koret Anretterbordet („Offerbordet“). Desuden er der i Kirken 3 andre Malerier (af Alex. Newskys Hist. af Kramskoj og Christus' Vandring paa Søen af Prof. Bogoljuboff). I Klokketaarnet er der 6 Klokker.

Kirken tilhører den orthodoxe russiske Menighed i Kbh. Ved Kirken er ansat en Præst.

Den Katolsk-apostoliske Kirke, Hjørnet af Gyldenløves- og N.-Søgade, er opført 1870-71 (indviet $\frac{1}{8}$ 1871) efter Tegning af Arkitekt J. Belcher. Den er bygget af røde og gule Mursten paa Granitsokkel i engelsk-gotisk Stil, og består af Skib (med c. 350 Siddepladser) og Kor, ialt 36 m i Længden, med skifertækket Tag, samt et lille Taarn med Spir ved Gavlfacaden ud mod Gyldenløvesgade. Foran Façaden er der en lille Forhal. Det Indre har spidsbuet Tøndehvælving. Foruden Højalteret, i Koret, er der i et lille, ved to Spidsbueaabninger og en Søjle fra Skibet adskilt Kapel et Sidealter; lige overfor er Prædikestolen. Ved en i Aaret 1914 foretagen Istandsættelse er Kirkens Rum forøget med en Krypt under Koret og samtidig er der installeret Centralvarme. Umiddelbart indenfor Indgangen findes Døbefonten: en gammel Granitkumme fra Torup Kirke (se V p. 379). Over Indgangen er et Orgelpulpitur, udvidet i 1920-21 og understøttet af 4 Murstenssøjler med 5 Spidsbueaabninger. — Menigheden ejer desuden: en Kirke paa Østerbro (A. F. Kriegers Vej), opf. 1906 (taget i Brug $\frac{2}{12}$ 1906) efter Tegn. af Arkt. Hjalmar Kjær, tildels af Jærnbeton med kalkpudsede Façader og rummer c. 150 Siddepladser. Foruden det egentlige Kirkerum findes i Underetagen en Mødesal og Sakristier. Endvidere en Kirke (Kapel) paa Amager (Byglandsgade), opf. 1924-25 (taget i Brug $\frac{11}{10}$ 1925) for 44,500 Kr. efter Tegn. af Arkt. Georg Ponsaing, bestaaende af Skib med Apsis og Udbygning til Sakristi, alt af røde haandstrøgne Mursten med pudsede Indfatninger om Døre og Vinduer, samt tækket med røde Tagsten, hollandsk Model. Den rummer c. 100 Siddepladser. Desuden benyttes Bedesalen paa Chr. Winthersvej, se ndfr. Ved hver af disse Kirker er ansat en Forstander (Præst).

Det mosaiske Trossamfunds Synagoge, Krystalgade. Jøderne holdt efter Tilladelse ved Res. af $\frac{10}{12}$ 1684 Gudstjeneste i private Huse; i 1730'erne begyndte de at opføre en Synagoge paa Vandkunsten, men ved Res. af $\frac{24}{5}$ 1737 blev det forbudt; 1742 købte Menigheden en gl. Gaard i Læderstræde til Synagoge, men 1757 var den saa brøstfældig, at de søgte om Lov til at opføre en aneligere paa samme Sted; først $\frac{7}{12}$ 1765 fik de Tilladelsen (den skulde dog være uden særligt Præg, og Kælder og Stue skulde være til Beboelse); den kostede c. 24,000 Rd. Cour. og indviedes $\frac{8}{11}$ 1766. De portugisiske Jøder beholdt dog deres egne Synagoger (1783 nævnes 3: i Snaregade, St.-Færgestræde og Kongensgade, den nuv. Vildersgade, senere en i Pilestræde, derefter fælles Synagoge i Skindergade, senere i Sværtegade og endelig i Læderstræde). Synagogen i Læderstræde brændte imidlertid 1795, og Gudstjenesten holdtes derefter i mange private Huse, indtil den nuv. Synagoge opførtes 1831-33 (indv. $\frac{12}{4}$ 1833) af den samlede Menighed for 16,331 Rd. Sølv og 87,212 Rd. i Sedler (c. 100,000 Rd.). Bygningen (Arkt. G. F. Hetsch) er i orientaliseret Nyklassicisme, af gule Mursten over Granitsokkel. Planen er rektangulær, udv. 29 \times 23 m. Ved Hovedindgangen mod V. er der 1885, da Synagogen blev istandsat og udsmykket for c. 70,000 Kr., tilbygget en Forhal (Arkt.: Ove Petersen og Fr. Levy). Over Indgangen staar en hebraisk Ind-

skrift: „Velsignet være den, som kommer i Guds Navn“; Bogstavernes Talværdi udgør Opførelsesaaret efter jødisk Tidsregning (5593). Paa Synagogens Mur er der $\frac{18}{4}$ 1902 (et Hundredaar efter hans Fødsel) anbragt en Mindetavle for Overrabbiner A. A. Wolff. Det Indre har kassetteret, fladt Loft (15 m fra Gulvet) og paa Langsiderne Pulpiturer (for Kvinderne), der hviler paa Murpilller, ligesom Tribune over Indgangen; i Østvæggen en Niche med Forhæng, hvor Mosebagerne paa Pergamentsruller opbevares i det hellige Skab, og hvor „den evige Lampe“ brænder. Bygningen er istandsat 1906-07, da Murene underbyggedes, og det Indre ommaledes i lyse Farver.

Ved Synagogen, der ejes af Menigheden, er ansat en Overrabbiner.

Jerusalems Kirke (indtil Febr. 1894 kaldet Skt. Pauls K., derefter indtil $\frac{8}{10}$ 1912 Skt. Markus K.), Hj. af Rigens- og Stokhusgade, Hovedkirke i Danmark for det biskoppelige metodistiske Trossamfund (anerkendt ved kgl. Res. af $\frac{22}{9}$ 1865), er opf. 1864-65 (Grundst. nedl. $\frac{8}{5}$ 1864, indv. $\frac{7}{1}$ 1865) for c. 280,000 Kr. Bygningen, der opførtes efter Tegn. af Arkt. F. V. Jensen, og som 1896 og 1912 havde undergaaet omfattende Restaureringer, brændte Natten mel.

Synagogens Indre.

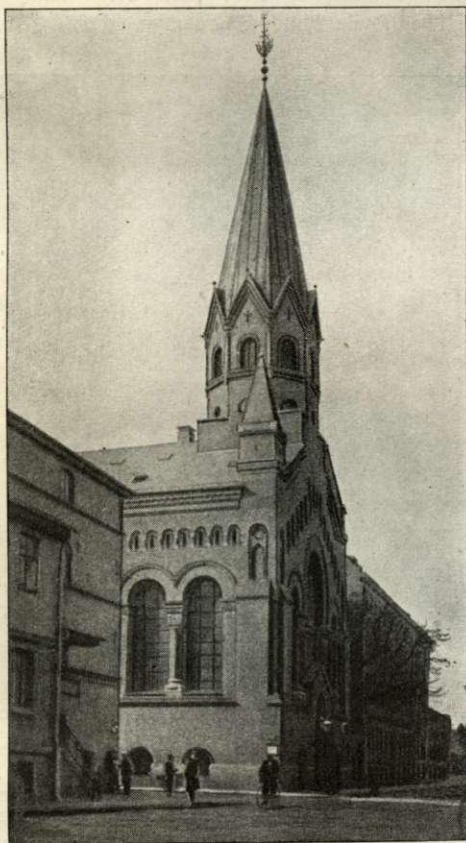
20. og 21. Jan. 1914 og blev derefter genopført under Ledelse af Arkt. J. Chr. Kofoed, idet Murene, som var blevet staaende, forhøjedes, Krypten gravedes dybere, nyt, betydelig højere Taarn opførtes, ligesom det Indre helt blev omdannet og fik nyt Inventar. Bygningen (27 × 16 m) er opf. af røde Mursten paa Granitsokkel i moderniserede romanske Stilformer. Over Hovedfaçaden hæver sig en Taarnbygning med 8 smaa Gavle og højt ottekantet Spir, og Bygningens Hjørner bærer Smaaspir. Det Indre har romanske Hvælvinger, omløbende Pulpitur af Jærmbeton, og stor Korniche med Sangertribune og paa begge Sider Orgelpulpiturer. Træinventaret er af Pitch-pine. Prædikestolen staar lige for Hovedindgangen, og Døbefonten, Kopi efter Thorvaldsens Daabsengel (der ikke blev ødelagt ved Branden), staar foran denne. Under Kirken en stor Krypt med to større Sale og Slumlokaler m. m., og over Hvælvingerne er indrettet en Række Lokaler for Ungdomsarbejdet m. m. Kirken genindviedes $\frac{9}{12}$ 1915.

Ved Kirken, der ejes af Menigheden, er ansat en Præst (Præsteboligen ligger bag Kirken, i Stokhusgade). — Litt.: S. N. Gaarde, Metodistkirken i Danm. 1858-1908, Esbjerg 1908.

Bethania Kirke, Møllegade, der ligeledes er en Metodistkirke, er opf. 1892 (Grundst. nedl. $\frac{26}{5}$, indv. $\frac{11}{12}$) for 28,000 Kr. (Grunden desuden 11,000 Kr.). Bygningen (Arkt.: H. Hagemann og Arne Petersen) er af røde Mursten, i romanske Stilformer. Kirkerummet, 15 m langt og 11 m bredt, 7 m højt, har fladt, kassetteret Loft og lyse Vægge med Panel. Foran Alterknæfaldet staar Prædikestolen og ved Siden Døbefonten. Ved den modsatte Væg er der Pulpitur med Orgel. Ialt c. 300

Siddepladser. Under Kirken en Krypt med Lokaler til Menigheds-møder m. m.

Ved Kirken, der ejes af Menigheden, er ansat en Præst. Se N. P. Nielsen, *Bethania Kirken*, Festskrift, Kbh. 1917.

Jerusalems Kirke.

Golgatakirken, Kong Georgs Vej, er den tidl. Herrens Kirke, opf. 1885-86 (Grundst. nedl. $\frac{30}{7}$ 1885, indv. $\frac{14}{2}$ 1886) efter Tegn. af Arkt. D. V. Leerbeck for c. 45,000 Kr. til Brug for den af Pastor N. F. Carstensen stiftede evangel.-lutherske Frimenighed, men som i Juli 1905 købtes for 34,000 Kr. af Metodisterne og siden har været brugt af Metodistmenigheden paa Frederiksberg (stift. $\frac{5}{6}$ 1906). Kirken, der er bygget af røde Mursten (18×11 m), har Tøndehvælvning, Orgelpulpitur og Korniche, hvori en Kristusskikkelse, samt zinkstøbt Døbefont (begge Kopier efter Thorvaldsen); ved Koret er Ligkapel. Præstebolig sammenbygget med Kirken.

Ved Kirken, der tilhører Menigheden, er ansat en Præst.

Baptistmenigheden (stift. 1839; den havde først Lokale i en gl. Gaard i Aabenraa, sen. i St.-Kongensgade 55) har 3 Kirker: **Christuskirken**, Bagesensgade, indv. $\frac{18}{10}$ 1867, den kostede c. 26,000 Rd., en Tilbygning i 1889 kostede c. 25,000 Kr., **Salemkapellet**, Islandsgade, en lille Bygning af røde Sten, opf. 1887 (indv. $\frac{30}{10}$) for c. 13,000 Kr., og **Fredskirken**, Howitzvej, opf. 1896-97 (Grundst. nedl. $\frac{18}{10}$ 1896, indv. $\frac{11}{4}$ 1897) for c. 32,550 Kr. (Arkt. Leerbeck) af røde Mursten med et lille Taarn (hvori Hovedindgangen) med Spir; udvendig ialt 23×11 m; det Indre har lav Tøndehvælvning. I alle tre Kirker findes Daabsbassin; og ved hver Kirke er ansat en Præst. Desuden ejer Menigheden *Baptisternes Hus*, Østersøgade 32, der anvendes som Ungdomshjem. (Se G. W. Moegreen og P. Olsen, *De dske Baptister* gen. 75 Aar, Sæby 1914).

Martins Kirke, Martinsvej ved Vodroffsvej, for den af Pastor N. P. Grunnet 1855 stiftede evang.-lutherske Menighed, der hører til Frikirken i Danm., er opf. 1877 (Grundst. nedl. $18/8$, indv. $19/8$) for c. 30,000 Kr. efter Tegn. af Arkt. Alfr. Jensen og Aug. Johansen paa Granitsokkel af røde Mursten med Taarn med Spir (22 m) ved Gavlen ud til Gaden og Tilbygning med Tværgavle ved Korenden. Det Indre har Orgel over Indgangen, Tøndehvælving, Krucifiks paa Alteret og et Maleri (Christus i Getsemane) over Kornichen. Der er c. 400 Pladser.

Kristi Kirke, Oluf Stenvinkelsvej (tidl. Sophievej), for den $18/8$ 1876 stiftede Menighed, til Fremme af oprindelig Kristendom og kristelig Enhed paa nytestamentlig Grundlag; Medlemmerne kalder sig „Kristi Disciple“ eller „Kristne“. Kirken er indviet $20/10$ 1890 (tidligere Lokale i Dr. Tværgade Nr. 28) og har kostet c. 80,000 Kr. (Arkt. Leerbeck). Den er bygget af røde Mursten i to Stokv. og indeholder i Stuen en mindre Sal med Daabsbassin i en Niche, og paa 1. Sal en stor Sal (17 \times 11 m, 7,5 m høj). Kirken ejes af „The Foreign Christian Missionary Society“, St. Louis Mo, U. S. A.

Af Missionshuse, Kapeller m. m. nævnes desuden:

Missionshuset Bethesda, Rømersgade, er opf. 1881-82 (indv. $25/8$ 1882) af Kirke- lig Forening for Indre Mission i København for 266,620 Kr. (med Grund og Inventar) efter Tegn. af Prof. L. Knudsen. Det er i romanske Stilformer af røde Mursten paa Granitsokkel og bestaar af et stort Midparti med Gavl og to smalle Sidebygninger. Det indeholder i Kælderen bl. a. en Vestibule og en stor Sal, i Stuen en stor Vestibule, en mindre og en stor Sal (med et Maleri af Axel Hou), medens 1. Sal udgør en eneste Sal, med Gallerier paa de 3 Sider og et hævet Parti med Talerstol og et Alterbillede af C. Bloch ved Bagvæggen.

Luthersk Missionsforenings (stift. 1869) Forsamlingshus, Nansensgade, er af røde Mursten med et højt Gavparti i Midten (Arkt. V. Ingemann). Foreningen ejer tillige et Missionshus, Kirkegaardsvej 21, paa Amager.

Biskoppeligt Kapel, Bjerregaards Sidevej, Valby, er opf. 1926-27 (indv. $25/8$ 1927) efter Tegn. af Arkt. J. Tidemand-Dal i direkte Forbindelse med Biskoppens Bolig, i romansk Stil af gule Sten, og bestaar af Skib, med omløbende Gang, og Kor ud i eet med Skibet, som har Tøndehvælving, baaret af 6 Søjler af kunstig Granit, Sidegangene har fladt, kassetteret Loft. Alterbordet er af Marmor og amerikansk Onyx, Opsatsen af Egetræ, med Tabernakel af Bronze. Stolestader af Egetræ med udskaarne Endestykker. Gulvet er af Marmor, og Vinduerne har Glasmalerier. Kapellet har c. 50 Siddepladser. Det ejes af det apostoliske Vikariat.

Skt. Knuds Kapel, i den tidl. katolske Tjenestepigeskole Mariahem, Hj. af Ny-Kongens- og Vester-Voldgade, indtager hele Bygningens Stueetage mod Ny-Kongensgade (indv. 16 m langt, 7 m bredt og 7 m højt). Koret med Alteret er skilt fra Langskibet ved en Triumbue; kassetteret Bjælkeloft; Orgelpulpitur over Indgangen. Udvendig paa Muren er anbragt et stort Krucifiks.

Skt. Antoni Kapel, Frederikssundsvej, er 1927 indrettet i en tidl. Fabriksbygn. (indv. $7/8$ 1927) efter Tegn. af Arkt. Emil Jørgensen. Bygningen, der er opf. af hvidtede Mursten med rødt Tegltag, fik ved Ombygningen Apsis, en mindre Tilbygning, hvori Sakristi, samt en lille Klokkestol. Kapellets Indre har hvidkalkede

Vægge; Bjælkeloft. I Kapellet er opstillet en udskaaen Statue af den hell. Antonius af Padua (udf. i Oberammergau); der findes c. 125 Siddepladser.

Kapellet, der ejes af Ansgariusstiftelsen, tjener foreløbig som Annekskirke til Sakramentskirken (se p. 313).

Skt. Joseph-Søstrene har 2 Kapeller, i Skolebygningen Østerbrogade 7 (indv. $^{31}/_7$ 1915) og i Skolebygningen Frederiksberg Allé (indv. $^1/_8$ 1924), samt den til Skt. Joseph-Søstrenes Seminarium hørende Kirke, Immaculatakirken, Strandvej 91 (indv. $^5/_12$ 1905).

Bedesalen, Christian Winthers Vej, er opf. 1880 efter Tegn. af Arkt. Jeppesen, oprindl. som Gymnastiksal til en Højskole; $^{28}/_{12}$ 1890 indviedes den for Københavns Valgmenighed, $^{12}/_{11}$ 1893 toges den i Brug af Udvalget for Københavns Kirkesag og $^1/_6$ 1897 af Katolsk-apostolisk Filialmenighed. Bygningen er af Bindingsværk; i Salens fire Hjørner findes smaa Sakristier; aaben Tagkonstruktion, baaret af Træbuer. Paa Alteret en Sakramenthytte med Kirkespir og et Par indrammede Tavler med Indvielsesordene; trekantet Alter-Opsats med Christus-Monogram; bag Alteret Vindue med Kors.

Ved Bedesalen, der er i privat Eje, er ansat en Forstander.

Unitarernes Hus, Østerbrogade, er opf. 1927 (Grundsten nedl. $^1/_4$, indv. $^{12}/_{12}$ 1927) i klassisk Stil efter Tegn. af Arkt. Carl Brummer for 155,000 Kr. Bygningen, der bestaar af Kor, Skib og Forhal ud i eet, har Façade af raat tilhugne, bornholmske Sandsten, og er iøvrigt cementpudset; lavt Tag af mørke, glasserede Tegl. Foran Indgangen en bred Granittrappe; i Buefeldet over Indgangen et Kalkstens-Relief af den fortabte Søns Hjemkomst (Billedhugger Axel Poulsen). Det 9 m høje overhængede Kirkerum, med Pulpitur paa de 3 Sider, er holdt i lyse Farver og i en meget enkel Stil, med en à la grecque-Forsiring om Pulpituret og over Korrundingen. Maleri (den barmhjærtige Samaritan) af Holger H. Hansen. Kirken har 450 Siddepladser. — I Krypten en Sal med 200 Siddepladser, Lejlighed til Forvalteren m. m. I Bygningen findes endvidere Kontor for Præsten og Biblioteksværelse.

Ved Kirken, der ejes af det fri Kirkesamfunds Byggefond, er ansat en Præst.

Evangeliehuset, Blegdamsvej, er opf. 1922 af Træ efter Tegn. af Arkt. Aage V. Petersen og bestaar af en Kirkesal (c. 900 Pladser), med Pulpiturer for Enderne og ved søndre Længside en hævet Platform for Præsidiat samt Talerstol, under Platformen Daabsbassin. Desuden en mindre Mødesal. Tilhører „Den apostolske Kirke“.

Jesu Kristi Kirke af sidste Dages Helliges (Mormonernes) Forsamlingshus, Korsgade, er opf. af røde Mursten i to Stokv.; det nederste indeholder en mindre Mødesal og Samfundets Hovedkontorer for Danmark, det øverste Mødesal, c. 400 Pladser samt Plads til Sangkor.

Adventisternes Missionshus Ebenezer, Margrethevej, er opf. 1895-96 for c. 75,000 Kr. (Arkt. Leerbeck) og indeholder bl. a. en stor og en mindre Sal, Skole, Kontorer og Lejlighed.

Betsaida, Filippavej, Tempel for spiritistisk Broderskab, stift. $^{12}/_7$ 1884, er en hvid Bygning i to Stokv. med stor Søjleportal (Arkt. F. Frøhse), opf. 1900, indeholdende en stor Sal med Gallerier og Orgelpulpitur.

Kirkegaarde.

Begravelser i Kirkerne blev forbudt ved Forordn. af $^{22}/_2$ 1805, og ved Res. af $^{13}/_4$ 1851 blev det forbudt at foretage Jordfæstelser paa de ved Kirkerne liggende Kirkegaarde i København, men endnu i Koleraaaret 1853 jordes en Mængde Lig paa de Christianshavnske Kirkegaarde, indtil det forbødes af Politidirektøren $^{24}/_7$ s. A. Hermed ophørte al Begravelse indenfor Voldene (naar undtages de under Skt. Petri, Holmens og Christians Kirke omtalte Kapeller, Res. af $^{13}/_4$ 1851). Den ældste Kirkegaard udenfor Voldene er omtalt p. 250; den benyttedes til ind i 17. Aarh. I 1666 anlagdes Holmens Kirkegaard, og snart kom flere til; 1676 nævnes desuden Garnisonens Kirkegd. udenfor Østerport (antagelig ved den ufuldførte Skt. Annæ Kirke), den nye Kirkegd. udenfor Nørreport, De fattiges Jord og Skt. Hans Kirkegd. udenfor Vesterport. I Pestaaret 1711 kom der flere til, deriblandt 5 indenbys Assistenskirkegaarde, beliggende paa smaa Grundstykker midt i tæt Bebyggelse. Efterhaanden fik man Blik for det sundhedsfarlige heri, og i 1760 oprettedes Assistens Kirkegaard paa Nørrebro, hvorefter 6 indenbys Assistenskirkegaarde straks nedlagdes*). Under Struensee forbødes det 1771, uden Resultat, at foretage Begravelser saavel i Byens Kirker som paa de ved disse liggende Kirkegaarde, og 1796 søgtes der atter foretaget Indskrænkninger i disse indenbys Begravelser, men som nævnt varede det til over Midten af 19. Aarh., før man fik dem afskaffede. I Henh. til kgl. Res. af $^{7}/_7$ 1859 oprettedes et Begravelseskontor i København, der traadte i Virksomhed $^{1}/_1$ 1861. Begravelsesvæsenet ledes af en Direktør og sorteres under Magistratens 1. Afdeling. Paa Frederiksberg oprettedes i Henh. til kgl. Res. af $^{4}/_6$ 1897 ligeledes et Begravelseskontor, der traadte i Virksomhed $^{1}/_4$ 1898 og bestyres af et Udvalg af Kommunalbestyrelsen og ledes af en Chef for Begravelsesvæsenet.

Byen har nu følgende Kirkegaarde:

Assistens Kirkegaard, ved Kapelvej, Nørrebrogade og Jagtvej, er anlagt ifl. Reskr. af $^{20}/_6$ 1757 og indviet $^{9}/_{11}$ 1760. Den ældste Del, omgivet af en Mur, var 1,5 ha og fælles for Vor Frue, Nicolai, Helliggejstes, Trinitatis, Skt. Petri samt Vartovs og Vajsenhusets Sogne. Det varede dog ikke længe, inden den viste sig for lille, og 1803 og 1805 udvidedes den med 9,6 ha, hvoraf de 7,1 ha, der laa langs Nørrebrogade op til Jagtvej, blev indhegnet med en Mur. I de flg. Aar blev den flere Gange udvidet, saaledes 1853 og 1861, da Frelsers og Christians Kirkes Sogne og Skt. Johannes' fik Lodder der. Ogsaa den katolske og reformerte Menighed havde Del i Kirkegaarden, resp. siden 1805 (0,4 ha) og 1806 (0,4 ha). Det Areal, som Kommunen fra 1757 til 1864 havde solgt til Kirkerne af den saakaldte „Fælled“, udgjorde c. 19,9 ha; Resten, 4,4 ha, overdroges 1865-74 Kirkerne til Brug i 100 Aar til Linie- og Frijordsbegravelser og skulde derefter tilbagegives Kommunen; men en Del af det er allerede tilbagegivet og benyttet til Opførelsen af Hellig Kors Kirke og to Kommuneskoler ved Jagtvej og Hans Tavsens Gade samt til en Legeplads ved Kapelvej. De ovennævnte 19,9 ha blev fra Beg. bestyret umiddelbart af Kirkeværgerne for de enkelte Kirker, som ejede Lodderne, men ifl. kgl. Res. af $^{29}/_{12}$ 1879 gik Arealet ind under Begravelsesvæsenets Bestyrelse, saaledes at Sogneinddelingen er bortfalden.

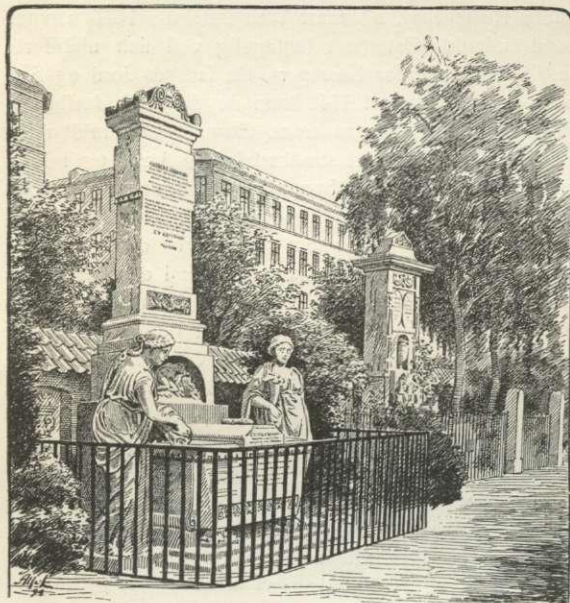
*) I 1760 var der 8 Assistens Kirkegaarde indenfor Voldene: Vor Frue Assistens i Fiolstræde („Linden“), Nicolai Kirkes Assistens, mellem St.-Kongensg. og Borgergade („Landgreven“), Trinitatis Fattiges Kirkegd. mel. Gotersgade og Aabenraa, Helliggejstes Kirkegd. i Gammel-mønt („Vismar“), Skt. Petri Fattiges Kirkegd. i Larslejstræde, Vartovs og Vajsenhusets fælles Kirkegd. paa Halmtorvet, Vor Frelsers Fattiges Kirkegd. i Skt. Anna Gade, og endelig Børnehusets Kirkegd. i s. Gade. Det var de første 6, der i 1760 sloges sammen til Assistens Kirkegd. paa Nørrebro (se H. Weitemyer, Forløberne for Assistenskirkegd. paa Nørrebro, i Hist. Medd. om Kbh. V.).

Paa Kirkegaarden findes et 1867-68 efter Tegn. af Arkt. V. Ingemann opf. Begravelseskapel af røde Mursten i romanske Stilformer, en Kontor- og Inspektorbølg (ombygget 1916, Arkt. Holger Jacobsen, se „Architekten“ 28/4 1917) og en i det nordl. Hjørne ved Jagtvej og Nørrebrogade 1806 efter Tegn. af Viceborgmester J. Bang opf. Bygning, der paa den ene Side er bygget som et antikt Tempel med Søjleportal, paa den anden som et alm. Hus; den er 1899-1900 restaur. af H. B. Storck; nu benyttes den som Bolig for en Opsynsbetjent, m. m.,

men var fra først af bestemt til Graverbolig og Ligkapel.

Det er Byens mærkeligste Kirkegaard med mange smukke Gravmæler og Minder om vore fortjente Mænd, kønne Gange og gamle skyggefulde Træer. Her hviler saaledes Digterne H. C. Andersen og Poul Martin Møller, Filologerne Rasm. Kristian Rask og J. N. Madvig, og Fysikeren H. C. Ørsted.

Litt.: G. L. Lahde, Mindesmærker paa Assistentskirkegaarden ved Kbh., med biogr. Efterretn., Kbh. 1811. — (O. N. Olsen), Vejviser til Familiebegravelserne paa Assistentskirkegden udenfor Kbh.'s Nørreport, Kbh.

Bodenhoffs og Wærns Monument paa Assistens Kirkegaard.

1831. — C. Friis, Assistentskirkegaarden paa Nørrebro, Kbh. 1868. — F. J. Meier, Fra Kirkegaarden, i Tidsskr. for Kunstindustri, 1890 p. 105 flg. — H. Weitemeyer, Graverboligen paa Ass. Kirkegd. og Jens Bang, i Hist. Medd. om Kbh. I, sml. sst. 2. R. I p. 559. — Billeder af Gravmæler se „Før og nu“ 1921.

Holmens Kirkegaard eller *Skibskirkegaarden* (tidligst: „Baadsmanskirkegaarden“), ved Østerbrogade og Ø.-Farimagsgade, er som nævnt Byens ældste nuvær. Kirkegaard, indviet ¹⁹/₈ 1666. Den var i Beg. ikke halv saa stor som nu, idet den kun bestod af den nuvær. nordl. Del; 1817 udvidedes den mod S. med c. 1,8 ha og i 1853 og 1865 med c. 0,7 ha, og atter i 1856 og 1884 (en smat Strimmel langs Ø.-Farimagsgade), saa at den nu ialt er c. 5,5 ha. Kirkegaarden ejes og bestyres af Kirken. I den sydl. Del er opf. et Begravelseskapel, af Træ med Tagrytter, efter Tegn. af Arkt. L. P. Fenger, for c. 20,000 Kr., indviet ³/₁₁ 1902, og ved Hovedindgangen mod N. en Inspektorbølg 1884. Kirkegaarden, der er meget smukt vedligeholdt og beplantet, er rig paa smukke Monumenter og Mindesmærker. Det største er det, der efter Tegn. af Kobberstikker Lahde og med Billedhuggerarbejder af Wiedewelt (de sidste, han udførte) er rejst ved frivillige Bidrag fra hele Landet over Heltene fra Slaget ²/₄ 1801, en

granbevokset Høj, paa hvis østl. Side staar en Sandstensobelisk med Indskrift; foran denne er der paa Siden af Højen i en Halvkreds indsat Kampesten med Navnene paa de faldne Officerer og de Skibe, paa hvilke de faldt. Desuden findes her Digteren Chr. Winthers samt Joh. Ludv. Heibergs og Johanne Louise Heibergs Grave.

Litt.: L. C. Sander, Skjærtorsdag den 2den April 1801, med et Kobber af Lahde, Kbh. 1801. — C. Friis, Holmens Kirkegd., Kbh. 1868. — Chr. V. Olsen, Holmens Kirkegd., i Tidsskr. f. Søvær. LXXXVII. — Billeder af Gravmæler se „Før og nu“ 1922-23.

Garnisons Kirkegaard, Østerbrogade, ligeoverfor Holmens, blev oprettet under Pesten 1711, men først taget regelmæssigt i Brug 1720; den udvidedes meget

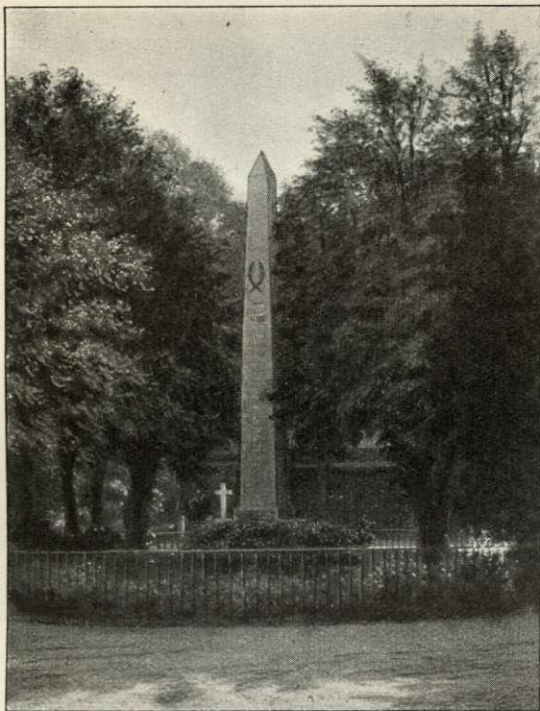

Heltegravnen fra 1801 paa Holmens Kirkegaard.

1853 ved et Militæretaten tilhørende Areal og er nu ialt c. 5 ha. Et Hjørne benyttedes indtil 1857 til Begravelsesplads for Slaverne; en mindre Del mellem Østerbrogade og Kirkegaarden blev 1770 indviet til Kirkegaard for Almindeligt Hospital, men nedlagdes 1858. Ved et Mageskiifte i 1925 med Kommunen overgik et Areal af Kirkegaardens sydøstl. Del til denne og adskiltes fra Kirkegden ved en Fodsti i Bergensgades Forlængelse, mod at Kommunen afgav et Areal til Kirkegden ud mod Østerbrogade. Paa den sydl. Del er 1872 opf. et Begravelseskapel, af røde Mursten, udvidet 1898, saaledes at det nu rummer c. 150 Pladser. 1905 byggedes en lav Mur om Kirkegaarden mod Østerbrogade, forlænget i 1925 til ogsaa at omfatte det af Kommunen afgivne Areal. Kirkegaarden ejes (med Undtagelse af det Militæretaten tilhørende Areal) og bestyres af Kirken. Paa Kirkegaarden hviler mange Militære, og der er flere større Mindesmærker for faldne i de slesvigske Krige. Lige for den sydl. Indgang er der af de danske Vaabenbrødre i Kbh. i 1869 rejst en Granitobelisk, omgivet af et Jærnrækværk, til Minde om faldne i de to Krige, og lige overfor er der en Stendysse for faldne i 1864, afsløret ²⁴/₁₁ 1886, i Stedet for de tidligere lange Rækker af Soldatergrave, der var her. Mod N. paa Kirkegaarden staar en høj Støtte af poleret Granit med Broncebuste (af H. V. Bissen) og versificeret Indskr. af H. P. Holst, over Olaf Ryes Grav.

Litt.: V. Krohn, Krigergraven paa Garnisonskirkegd. over de faldne fra 1864, i Hist. Medd. om Kbh. V. — Billeder af Gravmæler se „Før og nu“ 1922-23.

Vestre Kirkegaard, i den Del af Hvidovre Sogn, der blev indlemmet i Kbh., Byens største Kirkegaard, toges i Brug 1870, efter at Kommunen i 1869 havde købt 33 ha; 1880-83 tilkøbtes forsk. Arealer, saa at den da ialt var 58,7 ha (Købsum ialt 222,684 Kr.); til mosaisk Trossamfund og den katolske Menighed er frasolgt de Arealer, hvorpaa Mosaisk og Katolsk Kirkegd. er anlagte (se p. 327); senere Kirkegaarden blevet udvidet med et Terrasseanlæg, der omfatter 4,7 ha, og det saml. Areal udgør nu c. 56,9 ha. Kirkegaardens Terræn falder mod S., der

Mindesten paa Garnisons Kirkegaard over de i Kampene for Sønderjylland faldne Soldater 1848-64.

findes brede Alleer og smukke Bepantninger med Løv- og Naaletræer, stedsegrønne Planter og blomstrende Træer og Buske. Mod N. et stort Begravelseskapel, opf. 1892 (indv. ¹⁵/₄) efter Tegn. af Prof. H. J. Holm for 205,000 Kr.; det er af røde Mursten paa Granitsokkel i frit behandlet gotisk Stil og bestaar af 4 sammenbyggede Fløje, der indeslutter en Gaard med overdækkede Gange langs Murene; over Hovedfløjen et firkantet Klokketaarn med Sadeltag og Spir; der forefindes to mindre og et større Kapelrum (sidste betydelig udvidet 1920), Ligrum og Præsteværelse. Søndre Kapel, opført 1905, Arkt. Prof. Holm, afløste et ældre Trækapel fra 1870. Østre Kapel er opf. 1912 (indv. ¹⁹/₂ 1913), Arkitekt Holger Jacobsen. Den nuværende Indgangsportal samt en Bygning med Inspektørbl. og Kontor, er opf. 1906 efter Tegn. af Prof. Hans J. Holm. Et Folkehus, trefløjet Bygn. i 1 Stokv., Arkt. Holger Jacobsen, til Ophold for det paa Kirkegaarden arbejdende Personale, er opf. 1915 (se „Architekten“ ¹²/₅ 1917).

Litt.: Festskr. i Anl. af V. Kirkegd.s 50 Aars Bestaaen, Kbh. 1920. — Johs. Tholle, V. Kirkegd. gen. mere end 50 Aar, i Gartner-Tid. 38. Aarg. — C. Th. Sørensen, V. Kirkegd., i Havekunsten 1. Aarg.

Bispebjerg Kirkegaard, højt beliggende paa Utterslev Mark (højeste Punkt 29,5 m), er indv. ²⁷/₁₁ 1903, og bestod oprindl. af et 31 ha stort Areal, som Kommunen 1894 erhvervede for 130,000 Kr., og af hvilket kun Trediedelen straks toges i Brug, men 1910 maatte den øvrige Del af Arealet inddrages, og 1925 udvidedes Kirkegaarden med c. 11 ha; det saml. Areal udgør nu 44,6 ha. Ved Ind-

gangen fra Frederiksborgvejen er der en Mur med Portparti, flankeret af 2 Bygninger med Kontorer, Inspektørbl. m. m., alt af røde Mursten, og et Stykke bag Indgangen findes Kirkegaardens første Kapel, en Træbygning i norsk Stil; 1910 byggedes et Nordre Kapel, og 1913 et Søndre Kapel, begge af røde Munkesten, indeholdende Kapelsal og Lighus og ligesom Kirkegaardens øvrige Bygninger opf. efter Tegn. af Arkt. A. Clemmensen. Paa Kirkegaardens Grund ligger *Bispebjerg Krematorium*, opf. 1906 af den 1881 stiftede „Forening for Ligbrænding“ til Erstatning for det tidl. Krematorium paa Nylandsvej, hvis Urner overførtes hertil; fra $\frac{1}{4}$ 1913 overtoges Krematoriet af Kbh.s Begravelsesvæsen. Bygningen, der er opf. efter Tegn. af Arkt. Holger Jacobsen og kostede 115,000 Kr., er en Rundbygning med teglklædt Kuppel, der i nederste Stokv. indeholder Urnehal og

Vestre Kirkegaards Portal.

i øverste Stokv. Kapel; i en Tilbygning findes Forbrændingsrum, og i to runde Pavilloner er der Kisterum. Krematoriet er gentagne Gange udvidet, bl. a. med nye Ovne. 1919 opførtes en større Urnehal, der 1927 udvidedes ved Tilbygning af en ny Fløj. En særlig Urnekirkegaard anlagdes 1913. Pladsen foran Bygningen er omgivet med en Mur. I 1926 brændtes c. 1200 Lig i Krematoriet. (Om Kirkegaardens Bygninger se „Architekten“ $\frac{5}{10}$ 1902, $\frac{12}{12}$ 1903 og $\frac{17}{5}$ 1913, om Krematoriet $\frac{9}{5}$ 1908 og $\frac{8}{9}$ 1917).

Vor Frelzers Assistens Kirkegaard, Amagerbrogade, er anl. 1790 som Fattigkirkegaard og udvidet 1853 med c. 0,6 ha og udgør nu ialt c. 1,7 ha. I 1918-27 er der opf. Hegnsmure mod V., N. og S. Kirkegaarden ejes og bestyres af Kirken.

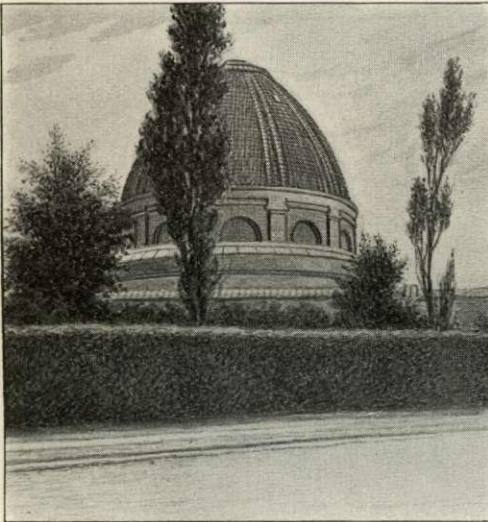
Sundby Kirkegaard er anl. 1872 og senere fl. G. udvidet, sidste Gang i 1924, og udgør nu 9,4 ha; fra $\frac{15}{6}$ 1903 ejes den af Københavns Kommune. Paa Kirkegaarden findes et 1924 paa det nye Areal opf. Kapel efter Tegn. af Arkt. Holger Jacobsen, samt Bestyrerbolig.

Brønshøj Kirkegaard, ved Kirken, 2,5 ha, er fra $\frac{15}{6}$ 1903 forpagtet af Kbh.s Kommune, der 1904 har opf. et Ligkapel.

Frederiksberg gamle Kirkegaard, anl. 1734 ved Kirken (se p. 296), er fl. G. udvidet, saaledes 1824 og 1837 og sidst 1885, med 783 m² af Præstegaardshaven og udgør ialt c. 2,2 ha. Den smukt vedligeholdte og stemningsfulde Kirkegaard er rig paa Minder om kendte Mænd (særlig fremhæves Adam Oehlenschlägers, Hostrups, A. S. Ørsteds, K. L. og Kamma Rahbeks Grave) og har mange smukke Monumenter og Mausoleer.

Litt.: O. Andersen, Frederiksberg ældre Kirkegaarde, Kbh. 1893.

Solbjerg Kirkegaard, Søndre-Fasanvej, indtil $\frac{1}{1}$ 1926 benævnt Frederiksberg

Krematoriet paa Bispebjerg.

Assistens Kirkegd., men alm. kaldet Fasankirkegaarden, er anl. 1863 og fl. G. udvidet, og omfatter nu c. 17,7 ha. Foran den nordl. Del er der et smukt Anlæg; mod S.-Fasanvej og en Del af Roskildevej er Kirkegd. omgivet af en Mur af røde Sten. Der findes to Kapeller, søndre Kapel, opf. 1877-78 (indv. $\frac{20}{6}$ 1878) af røde Mursten med Klokke-taarn over Indgangen (Arkt. H. Drewsen) og nordre Kapel, opf. 1890-91, ombygget 1895-96, af røde Mursten, endv. Materialgaard (opf. 1920, Arkt. A. S. Lauritzen), Forbrændingsovn (opført 1921) til Kirkegaardsaffald samt Inspektørbolig (opført 1875-76, senere ud-

videt). Kirkegaarden ventes at være fuldt belagt i Begyndelsen af Aaret 1929.

Søndermark Kirkegaard, Roskildevej, c. 6,6 ha, overfor den vestl. Del af Solbjerg Kirkegd., er f. T. under Anlæg, og paa Kirkegd. opføres efter Tegn. af Arktr. Prof. Edv. Thomsen og Frits Schlegel et Krematorium, hvis Kapelsal ogsaa skal benyttes ved Begravelser paa Kirkegaarden; Bygningen opføres af røde Sten, Taget dækkes med Kobber, og Façaden prydes med en 4,5 m høj Figur af Granit (vinget Kvindeskikkelse med et Neg) af Prof. Utzon-Frank. Foruden Kapelsalen m. m. bliver her et Ovnrum med 2 Ligbrændingsovne, et lukket Columbarium samt en Pergola til Anbringelse af Urner.

Mosaik Kirkegaard, Møllegade paa Nørrebro, er anl. 1694 og udvidet flere Gange, saa at den nu er c. 1,3 ha. Et Kapel, af røde Mursten (Tøndehvælvning, over Indgangen Pulpitur for Kvinderne, i den modsatte Ende Pulpitur for Orgel og Sangere), blev opf. 1873 for c. 35,000 Kr. efter Tegn. af F. V. Tvede; samtidig opførtes en Inspektørbolig; Kapellet er 1928 blevet nedrevet. Kirkegaarden har

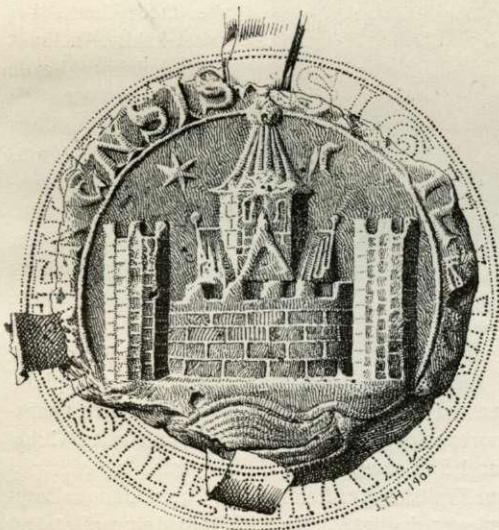
for en stor Del et gammelt, ægte jødisk Præg med flade, opretstaaende Gravsten med deres hebraiske Indskrifter vendende mod Ø. Den ældste Ligsten er fra 1693 (Liget har altsaa været nedsat i Graven, før Købet af Kirkegaarden har været endelig ordnet).

Mosaisk vestre Kirkegaard, ved Vestre Kirkegaard, er anl. 1885, efter at Kommunen havde solgt Menigheden c. 2,8 ha; 1888 tilkøbtes yderligere 1,2 ha, saa at Kirkegd. nu udgør c. 4 ha. Paa Kirkegd. en 1885 opf. Inspektørbl. og et 1886-88 opf. Ligkapel (begge efter Tegn. af Arkt. Fr. Levy) med Sideskibe, Apsis, Søjleportal og Forhal, af røde Mursten paa Granitsokkel med Baand og Gesimser af Sandsten og Udsmykning af brændt Ler; Kapellets Indre ombyggedes 1925. I Kirkegaardsmuren, af Granit og røde Mursten, en Indgang med Smedejærnsporte.

Katolsk Kirkegaard, ved Vestre Kirkegaard, er anl. 1887 paa et fra denne frasolgt Areal (10,686 m²). Paa Kirkegaarden et lille Ligkapel, af røde Sten; foran Kapellet et Krucifiks. Der findes bl. a. Monumenter over de her i Landet døde belgiske og italienske samt enkelte franske Krigsfanger fra Verdenskrigen. Fra 1/1 1927 administreres Kirkegd. af Københavns Begravelsesvæsen.

Litt.: J. Werner, Gravminder fra Kbh.s og Frederiksbergs Kirkegaarde, Kbh. 1912.

Slotte og Palæer.

Københavns ældste Segl, fra 1296.

taget Borgen, afbrændtes den 1249 af den lübske Flaade under Alexander Soltwedel, og i Striden mellem Christoffer I og Ærkebiskop Jakob Erlandsen besatte

Christiansborg. Aar 1167, fortæller Saxo, lagde Biskop Absalon Grunden til en Borg paa Holmen ved Sundet (insula maritima), „og dette hans ringe Virke blev Landet til stort Værn, thi Sørøverne holdt ej mere af at ligge der i Nabolaget, og Landets Børn kunde fra nu af trygt færdes i Farvandene trindt omkring“. Denne Borg, som Absalon beholdt for Livstid, ogsaa som Ærkebiskop, testamenterede han til Roskilde Bispestol, en Ordning, som Paven gentagne Gange stadfæstede. I de urolige Tider under Valdemar Sejrs Efterfølgere blev den imidlertid atter og atter belejret og erobret. Da Erik Plovpenning havde forjaget Bispen og